

Aleksandar Solženjicin

JEDAN DAN
IVANA DENISOVIĆA

U pet časova izjutra, kao i uvek zazvonili su ustajanje, čekićem o šinu kraj štapske barake. Isprekidana zvonjava jedva se probila kroz stakla, zamrznuta sa dva prsta i uskoro je utihla: bilo je hladno i nadzorniku se nije dugo zvonilo.

Zvonjava je pritihla, a sa one strane prozora je, isto kao i usred noći kada je Šuhov išao do kible, bio mrkli mrak i kroz prozor su se mogla videti tri žuta fenjera: dva iz logorskog kruga i jedan unutar logora.

A baraku zbog nečega nisu otvarali i nije se čulo da dežurni uzimaju kiblu na motku da bi je izneli.

Šuhov nikada nije prespavao ustajanje, uvek je na znak ustajao, do odlaska na rad bilo je čas i po vremena, njegovog - ne državnog, i ko se snalazi u logorskem životu uvek može da zaradi: da sašije nekome od stare postave navlaku za rukavice, da bogatom članu brigade doda suve valjenke pravo na ležaj da ovaj ne bi sam tapkao oko gomile i tražio, ili da se promuva okolo, posluži gde kome šta treba, počisti ili doda nešto, ili da u menzi sakuplja porcije sa stolova i nosi ih gomilama sudoperama - takođe će ga nahraniti, ali je ljubitelja toga posla uvek mnogo, a što je glavno - ako je u porciji nešto ostalo, nećeš se uzdržati, počećeš porcije lizati. A Šuhov je dobro zapamatio reči svoga prvog brigadira Kuzjomina - stari je tb logorski vuk bio, negde četrdeset treće on je ležao već dvanaest godina i popuni, dovezenoj sa fronta, rekao je kraj vatre na nekom proplanku:

- Ovde momci, vlada zakon šume. Ali ljudi i ovde žive. U logoru propadaju: oni što porcije ližu, koji se u poštedu pouzdavaju i koji »otkucavaju«.

Št' se tiče otkucavanja, to je pn, naravno, preterao. Takvi se čuvaju. Samo, čuvaju se tuđom krvi.

Uvek je Šuhov na znak ustajao, ali danas nije' ustao. Još od juče nije se dobro osećao, žmarci su ga probijali, lomilo ga je i noću se nije zgrejao. Kroz san mu se pričinjavalo - čas da se kao sasvim razbo-leo, čas da mu je bolje. Nikako nije htio da dođe jutro.

Ali je jutro stiglo svojim redom. A i gde bi se ovde ugrejao - na prozoru debeo led i na zidovima na sastavku sa tavanicom duž barake- dobra baraka! - bela paučina. Inje.

Šuhov nije ustajao. On je ležao na vrhu dvosprat-nog kreveta, pokriven pfeko giave čebetom i dola-mom, a u pamukliju je, u jedan zavrnut rukav, čušnuo oba stopala zajedno. On nije gledao, ali je po šumovima razabirao šta se u baraci, u uglu njihove brigade događa. Evo, teško koračajući po hodniku, dežurni su poneli jednu kiblu od osam vedara. Računa se kao invalidski, lak rad, ali, de, probaj, iznesi ne prosipajući! Evo u sedamdeset petoj brigadi bacili su na pod svežanj\valjenki donetih iz sušionice. A evo i u našoj (i na nas je danas bio red da sušimo valjenke). Brigadir i pomoćnik brigadira obuvaju se čuteći, a njihov krevet škripi. Pomoćnik brigadira sada će poći po sledovanje hleba, a brigadir u štapsku baraku, u PPO.

Samo ne jednostavno na radni raspored u PPO, kao što se svakoga dana ide, setio se Šuhov: danas se srbina rešava, želete njihovu sto četvrtu brigadu da prebace sa gradilišta radionica na novi objekt - »soc-gradić«. A taj »socgradić« - to je golo polje, u snež-nim smetovima i pre no šta se ma šta tamo bude radilo trebaće jame kbpati, stubove ukopavati i bod-ljikavu žicu za sebe samoga zatezati - da ne pobeg-neš: A zatim graditi.

Tamo se, zasigurno, meseć dana nećeš imati gde ugrejati, ni štenare nema. Ni vatu nećeš zapaliti

- čime da je ložiš? Zapni čuskijom - jedini špas! Brigadir je zabrinut, pokušaće da udesi stvar. Da neku drugu brigadu, neumešnu, umesto nas tamo čušne. Naravno, praznih ruku se nećeš dogovoriti. Pola&ile slanine starijem nadzorniku ponesi. Možda i kilu.

Probati ne košta, da li da žicari u ambulanti jedan dan, poštede od rada. Prosto se celo telo kida.

A onda, ko od nadzornika danas dežura?

Dežura, setio se, Jedan-i-po Ivan, mršav i dug vodnik crnooki. Kad ga prvi put pogledaš - strašno, a kad ga upoznaš; on je od svih dežurnih najpopustljiviji: ni u samicu ne tera, ni pred disciplinskom oficira ne vuče. Tako da se može i poležati dok dođe red da deveta baraka ide u menzu.

Krevet se zatresao j zaljuljao. Ustadoše odjednom dvojicu: gore sused Šuhova baptist Aljoška, a dole - Bujnovski, bivši kapetan fregate.

Dežurni starci izneli su obe kible i počeli se psovati ko će da ide za vruću vodu. Psovali su se džandrljivo, kao žene. Elektrovarilac iz dvadesete brigade riknuo je:

- Ej vi njuške, - i potegao je na njih valjenkom - ja ču vas pomiriti!

Valjenka je tupo udarila u stub. Učutaše. U susednoj brigadi tiho je gundao pomoćnik brigadira:

- Vasilje Fjodoroviču, u magacinu nas, gadovi, prevariše: bilo je četiri komada hleba po devet stotina grama, a sada je samo tri. Kome da ne damo?

Oh je to rekao tiho, ali je, naravno, cela brigada čula i pritajila se: kome će uveče od komada odrezati?

A Šuhov je ležao i ležao na ispresovanim opiljcima svoje slamarice. Kad bi bar jedno nadvladalo - iliga uhvatila groznica ili ga prošla lomnost. Ovako, ni jedno ni drugo.

Dok je baptist šaptao molitve, spolja se vratio Bujnovski i saopštio nekorne, ali kao zlurado:

- Drž'te se, mornari! Dobrih minus trideset! I Šuhov odluči da ide u ambulantu.

U to je nečija ruka koja ima vlast smakla sa njega pamukliju i čebe. Šuhov je skinuo dolamu sa lica i pridigao se. pod njim je, s glavom u višini gbrnjeg ležaja, stajao mršavi Tatarin.

Znači, dežura preko reda on i tiho se prikrao.

- ŠČ-854, - pročitao je Tatarin sa bele zakrpe na leđima crne dolame – tri dana zatvora sa izlaskom na rad!

I samo što se razlegao njegov naročit, pridavljen glas, u celoj polutamnoj baraci, gde nisu gorele sve sijalice, gde je na pedeset dvostrukih dvospratnih steničavih kreveta spavalо dvesta ljudi, odjednom su se uzmuvali i počeli žurno oblačiti svi oni koji još nisii bili ustali.

- Zbog čega, građanine nadzorniče? - upitao je Šuhov, pridajući svome glasu više žalosti nego što je osećao. Sa izlaskom na rad - to je poluzatvor, topju hranu daju i nema se vremena za razmišljanje. Potpuna samica, to je kada se ne ide na rad.

- Na znak nisi ustao? Hajdemo u komandu! - objasnio je Tatarin lenjo, zato što je i njemu i Šuhovu i svima redom bilo jasno zbog čega je zatvor.

Ćosavo, izgužvano Tatarinovo lice ništa nije izražavalo. On se okrenuo tražeći drugu žrtvu, ali su već svi, neko u polutami neko pod sijalicom, na prvom i na drugom spratu kreveta, uvlačili noge u crne vatirane čakšire sa brojem iznad levog kolena, ili su se već obučeni prrgtali i žurili ka izlazu, da sačekaju Tatarina napolju.

Da su Šuhovu dali zatvor za nešto drugo, što je zasluzio, ne bi bilo tako uvredljivo. Vređalo ga je to što je on uvek ustajao među prvima. Ali izmoliti nešto od Tatarina bilo je nemogućno, to je znao. I nastavljujući da moli, prosti reda radi, Šuhov je u međuvremenu navukao pamučne čakšire (i na njima je, više levog kolena, bila prišivena otrcana, isprljana krpica i na njoj isписан crnom, već izbledelom bojom broj ŠČ-854), obukao pamukliju (na njoj su bila dva takva broja - na grudima jedan i jedan na leđima), izabroa svoje valjenke sa gomile na podu, natukao kapu (sa isto takvom krpicom i brojem spreda) i izišao za Tatarinom.

„Cela sto četvrta brigada videla je kako su odveli Suhova, ali нико ни рећ nije rekao: ne vredi, a шта и да каžeš? Brigadir bi mogao malo da se zauzme, ali ga već nije bilo. Šuhov takođe nikome ni рећ nije rekao, da Tatarina ne izaziva. Sačuvaće mu doručak, setiće se valjda.

Tako su udvoje i izišli.

Mraz je bio sa maglom, prešecao je dah. Dva velika reflektora unakrsno su osvetljivali logorski krug sa udaljenih kula na uglovima. Svetleli su fenjeri iz kruga i unutrašnji fenjeri.

Toliko ih je bilo natrpano da su zasenjivali zvezde.

Škripeći valjenkama po snegu, brzo su protročavali logoraši za svojim poslovima - neko u nužnik, neko u magacin, poneko u skladište za pakete da bi predao prekrupu u individualnu kuhinju. Svima im je glava uvučena u ramena, dolame prigrnute i svima im je hladno ne toliko od mraza koliko od pomisli da se celi dan na tom mrazu mora provesti. A Tatarin je u svome stafom šinjelu sa ubalavljenim petljicama išao pravo i mraz kao da ga se nije dbitao.

Prošli su pored visokog daščanog plota tamnice, kamenog unutarlogorskog zatvora, pored bodljikave žice koja je štitila logorsku pekaru od logoraša, pored ugla štapske barake, gde je, pfihvaćena bodljikavom žicom, visila u stubu debela šina sva u inju, pored drugog stuba gde je u zavetrini, da ne bi pokazivao suviše nisko, sav zameten injem, visio termometar. Šuhov je ša nadom pogledao iskosa njegovu mlečno belu cevčicu: ako pokazuje minus četrdeset jedan, na rad neće izgoniti. Samo, danas nikako nije doguralo do četrdeset.

Ušli su u štapsku baraku i pravo - u nadzorničku sobu. Tamo je ispalо, kao što se Šuhov već putem dosetio: neće biti nikakvog zatvofa, već prosti pod u nadzorničkoj sobi nije izriban. Sada je Tatarin saopštio da oprašta Šuhovu i naredio mu da izriba pod.

Ribanje poda u nadzorničkoj sobi bilo je posao posebnog logoraša ko)ga nisu izvodili na rad, posao dežurnog u štapskoj baraci Ali snašavši se u štapskoj baraci, on je imao dostup u kabinet majora, i disciplinskog oficira i obaveštajca, činio jm je usluge, ponekad je čuo i takve stvari za koje nisu znali ni nadzornici i od nekog vremena je počeo smatrati da mu dođe nekako ispod časti da riba pod prostim nadzornicima. Ovi su ga pozvali jednom-dvaput, shvatili u čemu je stvar i počeli da dovlače argate da ribaju pod.

U nadzorničkoj sobi peć su ložili iz sve snage. Skinuti, samo u svojim prljavim bluzama, dva nadzornika igrali su dame, a treći je, kako se zatekao u potpasanoj opaklij i valjenkama, spavao na uskoj klupi. U uglu je stajalo vedro s krpom

Suhov se obradovao i rekao Tatarinu, izvinjavajući se:

- Hvala, građanine nadzorniče! Nikada se više neću izležavati.

Zakon je ovde bio jednostavan: kako završiš - odeš. Sada, kada su Šuhovu dali da radi, kao da ga više nije ni lomilo. Onje uzeo vedro i bez rukavica (na brzinu ih je zaboravio pod jastukom) pošao na bunar.

Od brigadira koji su išli u PPO - plansko-proizvodno odeljenje - nekolicina se okupila oko stuba, a jedan od njih, mlađi, bivši Heroj Sovjetskog Saveza, uspuzao se na stub i protrljao termometar.

Odozdo su mu savetovali.

- Diši samo u stranu, podići će se.

- Vraga će se podići, ne utiče to!

Tjurina, Šuhovljevog brigadira, među njima nije bilo. Spustivši vedro i skrstivši ruke u rukavima, Šuhov je radoznalo posmatrao.

A onaj sa stuba promuklo je rekao:

- Minus dvadeset sedam i po, krnjava!

I pogledavši još jednom, za svaki slučaj, on skoči dole.

- Neispravan je, uvek laže - rekao je neko. - Zar će ispravan okačiti u logoru?

Brigadiri su se razišli! Šuhov je potrčao ka bunaru. Pod spuštenim ali nezavezanim naušnicama mraz je rezao uši. Po ivici bunara bio je debeo sloj leda, tako da je vedro jedva prošlo kroz otvor. I konopac je stajao kao kolac. i Ne osećajući ruke, sa vedrom koje se pušilo, Šuhov se vratio u nadzorničku sobu i gurnuo je ruke u bu-narsku vodu. Bilo mu je toplije.

Tatarina nije bilo, a četvorica nadzornika su se okupili, ostavili su dame i spavanje i prepriparali se po koliko će im prekrupe dati u januaru (u naselju je bilo loše sa namirnicama, pa su nadzornicima, mada su karte za snabdevanje davno ukinute, prodavalni nešto namirnica uz popust, mimo onih u naselju).

- Vrata zatvaraj, strvino, duva! - okrenuo se jedan od njih.

Nikako nije valjalo kvasiti valjenke još jutrom. A da se preobuješ nemaš u šta, makar i u baraku otrčao. Raznih se običaja sa obućom nagledao Šuhov za osam godina robijanja: ponekad su i sasvim bez valjenki zimu morali da pregrme, ponekad ni cokule nisu videli, samo opanke od like ili gumenjake (pa trag automobilski ostaje). Sada kao da se i sa obućom sredilo: u oktobru je Šuhov dobio (a dobio je zato što se sa pomoćnikom brigadira zajedno u magacin ubacio) cokule jake, sa tvrdim vrhom, komotne za dva topla obojka. Celu nedelju je hodao kao slavljenik, samo je novim štiklama lupkao. A ii decembru šu valjenke stigle - život! Ali je nekakav đavo u knjigo-vodstvu komandantu šapnuo: neka prime valjenke, ali cokule neka predaju. Kao, nije u ređu da logoraš dva para obuće odjednom ima. Ili'da celu zimu izgura u cokulama ili u Valjenkama - pa makar bila i jugovina, ali cokule predaj. Lubove je kremom omekšao, cokule novcate, ih! - ni za čim nije tako žalio za svih osam godina kao za tim cokulama. Na istu gomilu su se svi izuli, u proleće već neće biti tvoje.

Sada se Šuhov ovako dovio: vešt je izišao iz valjenki, stavio ih u ugao, skinuo je i obojke (kašika je zveknula o pod, ma kako da se brzo spremao za zatvor - kašiku nije zaboravio) i bacio se bos, štedro terajući krpom vodu, prema valjenkama nadzornika.

- Ti, gade, polako! - trgao se jedari, podižući noge na stolicu.

- Pirinač? Pirinač po drugoj normi ide, s pirinčem ne upoređuj!

- Sta će ti toljka voda, budalo? Ko tako riba?

- Građanine nadzorniče, drugačije ga nećeš oriba-ti! Uvukla se prljavština...

- Jesi li bar video nekad kako tvoja žena riba pod, panjino?

Šuhov se ispravio držeći u ruci krpnu iz koje se slivala voda. On se osmehivao prostodušno, videlo se da mu nedostaju zubi koje je skorbut proredio u Ust--Ižme četrdeset treće godine, kada je tamo stigao. A tako je stigao da ga je krvavi proliv svega izmučio i ispošćen želudac ništa nije htio da primi. Asada mu je od toga vremena ostalo samo šušketanje.

- Od žene su me, građanine nadzorniče, četrdeset prve odvojili. Ne pamtim ni kakva je ona žena.

- Eto kako ribaju... Ništa, strvine, ne umeju i ne-će da rade. Ne vrede ni onaj hleb koji im se daje. Đubretom ih treba hrahati.

- Kog đavola ga i treba ribati svakoga dana? Nika-ko vлага da se isuši. Čuješ, ti, osamsto pedeset četiri, ti samo malo protrijjaj, da bude vlažno i gubi se odavde!

- Pirinač! Proso i pirinač ne uporedjuj! Šuhov je hitrb ostavlja posao.

Rad ti je kao batina, ima dva kraja: ako za ljude radiš - radi dobro, a budali - oči zamaži.

Inače bi davno svi pocrkali, jasno je.

Šuhov je protrljao daske poda tek da ne ostanu suve mrlje, krpnu je neisceđenu bacio za peć, na pragu je svoje valjenke obuo, vodu je pljusnuo na stazu kojom je prolazila vlast - i ukoso, pored kupatila, pored tamne hladne zgrade kluba, odjurio je prema menzi.

Trebalо je još i u ambulantu stići, opet ga je celog lomilo. I trebalо je još pred menzom šmugnuti, ne naleteti na nadzornika: postojala je naredba koman-danta logora - pojedince koji zaostanu hvatati i trpati u samicu.

Pred menzom se danas - kakav neobičan slučaj - nije gurala gomila, nije bilo reda. Ulazi!

Unutra je bila para kao u kupatilu - od mraza koji je ulazio kroz vrata i od čorbe. Brigade su sedele za stolovima ili su se muvale u prolazima i čekale da se mesta oslobole. Tiskajući se kroz gužvu, od svake su brigade po dva-tri argafa nosili na drvenim služavnici-cima porcije sa čorbuljakom i kašom i tražili mesta na stolovima da ih spuste. A on ne čuje, brljivko, daska bukova, eto ti, gurnuo je služavnik. Pljus, pljus! Slobodnom ga rukom - za vrat!

Pravilno! Ne stoj na putu, ne zveraj gde bi liznuo!

Tamo za stolom, ne zahvativši još kašikom, mlad momak se krsti. Znači, zapadni Ukrajinac i to novaj-lija. A Rusi su zaboravili i kojom se rukom krsti.

Sedeti u menzi je - hladno, najčeće jedu sa kapa-ma na glavi, ali ne žureći, loveći komadiće raskuvane sitne ribe ispod listova crvenog kupusa i pljujući koščice na sto. Kada ih se na stolu nakupi gomila, pre nego što nova brigada sedne, neko ih smakne rukom i one posle famo na podu krckaju.

A pljuvati kosti pravo na pod računa mu se kao neuredno.

Sredinom barake su dva reda stubova, podupirača, šta li, i kraj jednoga od takvih stubova sedeо je Fetjukov iz Suhovljeve brigade, čuвао mu doručak. Bio je jedan od poslednjih članova brigade, zarezi-vali su ga manje od Šuhova. Spolja je brigada sva u podjednakim crnim dolamama i sa jednakim broje-vima, a iznutra je neravna - stepeničasta. Bujnovsko-ga ne možeš ostaviti da čuva porciju, a i Šuhov se neće svakoga posla laiiti, ima ih koji su niže.

Fetjukov je opazio Šuhova i uzdahnuo ustupajući mu mesto.

- Sve se već ohladilo. Ja sam pomišljao i da poj-e-dem, mislio sam da si u čorki.

I ne ostade da sačeka, znajući da mu Šuhov neće ništa ostaviti, obe će porcije zbrisati do kraja.

Šuhov je izvukao kašiku iz valjenke. Ta mu je kašjka bila draga, prošla je sa njime ceо Sever, sam je izlio u pesku od aluminijumske žice, na njoj je bilo i urezano: »Ušt-Ižma, 1944«.

Zatim je Šuhov skinuo kapu sa obrijane glave - ma koliko hladno bilo on nije sebi mogao dopustiti da jede s kapom na glavi - i, mućajući slojarijenu čorbu, brzo je proverio, šta mu se u porciji zalomilo. Zalomilo se, onako, osrednje. Nisu sipali sa vrha kazana, ali ne ni sa dna. Fetjukova će pripitati zašto je, dok je čuvaо porciju, krompir iz nje izvukao. ^

Jedino zadovoljstvo od čorbe je što je topla, a Su-hov je sada dobio potpuno hladnu. Pa ipak je on počeo da jede podjednako polagano, pažljivo. Ako i kuća gori, ovde ne treba žuriti. Ne računajući san, logoraš živi za svebe samo ujutru deset minuta za doručkom, pet za ručkom i pet za večerom.

Čorba se nije menjala iz dana u dan, zavisilo je samo kakvo su povrće za zimu ostavili! Lani su bili pripremili samo kiselu mrkvu - pa je i čorba krenula i sa samom mrkvom, od septembra do juna. A sada je - crveni kupus. Logoraši su najsitiji u junu: nestaje povrće i žamenjuju ga prekrupom. Najgore je vreme jul: koprivu u kazan narežu.

Od sitne.ribe nailazilo se najviše na kosti, meso je otpadalo, raskuvavalо se, samo se 'na glavi i na repu držalo. Iako na krhkoi mreži ribljeg kostura nije ostajala ni krljušt ni tručica mesa, Šuhov ga je ipak gnjavio zubima, isisavao skelet - i ispljuvavao na sto. Od svake ribe on je sve jeo: i škrge i rep i oči jeo, kada su ostajale na mesu, ali kada bi ispalje i plivale u porciji posebno - krupne riblje oči - nije ih jeo. Zbog toga su mu se smejalii.

Danas je Šuhov prištedeo: ne svrativši u baraku, on nije primio sledovanje hleba i sada je bez njega jeo. Hleb i kasnije može posebno smazati, biće još sitiji.

Drugo jelo bila je kaša od magare. Ona se skamenila u jednu grudvu i Šuhov je odlamao komadiće. Magara ne samo hladna nego i vruća - niti je ukusna niti zasitna: trava ko trava, samo što je žuta, liči na proso. Izmislili su da je daju umesto prekrupe, kažu - od Kineza je. Skuvane je ima trista grama - i gotovo: kaša li je, nije li, ali je kao kašu računaju.

Olivavši kašiku i čušnuvši je na ranije mesto, u valjenku, Šuhov je natukao kapu i pošao u ambulantu.

Nebo, sa koga su logorski fenjeri oterali zvezde, još je bilo onako mrklo. I još su dva reflektora presečala logorski krug. Kada su ovaj logor, Specijalni, stvorili, straža je imala mnogo svetlećih vojnih raketa i čim se ugasi svetlost, ona je ispaljivala rakete nad krugom - bele, zelene, crvene, pravi rat! Zatim su prestali da puštaju rakete. Možda su i skupe?

Bila je ista onakva noć kao i kad je zvonilo iza ustajanje, ali je iskusno oko po raznim sitnim znako-vima lako zapažalo da će skoro zvoniti za izlazak na rad. Pomoćnik Čopavoga (dežurni u menzi Čopavi hranio je i držao još dva pomoćnika) ode da pozove na doručak invalidsku, šestu baraku koja iz logorskog kruga ne izlazi. Prema kulturnovaspitnom odelenju ; gegao se stari umetnik sa bradicom - po boju i četkicu, da ispisuje brojeve. A Tatarin je, dugačkim koracima, išao krugom žureći u pravcu štapske barake. I uopšte je napolju manje naroda, znači svi su se zavukli i greju se koristeći poslednje priyatne minute. Šuhov je šmugnuo od Tatarina za ugao barake: ^ako drugi put na njega naletiš, opet će se prilepiti. A i inače ne valja zevati. Treba nastojati da te nijedan nadzornik samoga ne ugleda, nego samo u gomili. Možda je njemu upravo neko potreban za kakav rad, a možda nema na konie bes da iskali. Eto, po baraka-pa su čitali naredbu: pred nadzornikom na pet kora- " a kapu skinuti i dva koraka iza njega je opet nataći. •Poneki nadzornik vrlja kao slep, svejedno mu, ali je drugima to pravo zadovoljstvo. Kolike li su samo zbog te kape u čorku strpali! Neka, pritajiću se iza ugla. ;

Prođe Tatarin - a Šuhov je već prilazio ambulanti - kad mu sinu da mu je dugački Lefonac iz sedme barake rekao da danas pre izlaska na rad svrati da kupi dve čase krdže, a^da se on zamajao pa mu je to iz glave izletelo. Dugački Letonac dobio je sinoć paket, i.sutra, možda, krdže, neće više hi biti, čekaj onda mesec dana na nov paket. A njegova je krdža dobra, jaka ko što treba i miriše. Nekako mrka.

Najedio se Šuhov, uzmuvao na mestu, da l' da skrene prema sedmoj baraci? Ali mu je do ambulante sasvim blizu i on je krenuo neodlučno prema ambulanti. Čulo se kako škripi sneg pod nogama.

U ambulanti je i uvek, toliko čisto u hodniku da je prosto strašno gaziti po podu. I zidovi su obojeni masnom farbom. I sav je nameštaj beo.

Ali su vrata svih ordinacija bila zatvorena. Mora da lekari još nisu ustali. A u prijemnom je sedeo za čistim stolom i u sveže belonfi mantili lekarski po-moćnik, mlad momak Kolja Vdovuškin i nešto pisao.

Nikoga više nije bilo.

Šuhov je skinuo kapu, ko pred vlašću, i, po logor-skom običaju da gledaš kuda ne treba, nije mogao da ne opazi da je Nikolaj pisao u ravnim-ravnim redovima i da je svaki red, malo omaknuto od ivice, počinjao tačno ispod prethodnoga, velikim slovom. Suhov je, naravno, odmah shvatio da to nije posao, već nešto onako, ispod žita, ali ga se to nije ticalo.

- Ovaj,... Nikolaju Semjonoviču,... ja sam kao bolestan... - snebivajući se i kao posežući za nečim tuđim, rekao je Šuhov. /

Vdovuškin je podigao mirne, krupne oči, Na nje-mu je bila bela kapica, beli mantil i brojevi se nisu videli.

- Žašto tako kasno? Što niši sinoć došao? Ti znaš da ujutru ne primaju. Spisak pošteđenih je već u PPO.

Sve to Šuhov je znao. Znao je da ni večerom nije lakše dobiti poštedu od rada.

- Pa, Kolja ... Uveče, kada je potrebno, ono i ne boli...

- A šta je to - ono? Ono - šta boli?

- Pravo da kažem, ništa me i ne boli. Samo sam sav loman.

Šuhov nije spadao u one koji se lepe uz ambulantu i Vdovuškin je to znao. Ali je on imao pravo da poštedi svakog jutra samo dvojicu, a dvojicu je danas već poštedeo i ispod zelenkastog stakla na stolu bila su zapisana ta dva čoveka i ispod njih crta podvuče-na.

- Trebalо je da se ranije pomučiš. Što si došao pred sam izlazak na rad? Drži!

Vdovuškin je izvukao termometar iz suda, u koji su oni bili stavljeni kroz pforeze na gazi, obrisao ga od tečnosti i dao Šuhovu.

Šuhov je seo na klupu pored zida, na sam njen kraj, koliko da se ne prevrne zajedno sa njom. Takvo. neudobno mesto on nije čak ni naročito izabralo, već da bi i nehotice pokazao da mu je ambulanta tuđa i da je u nju došao zbog sitnice. ,

A Vdovugkin je nastavio da piše.

Ambulanta je bila u najtišem, najjudaljenijem uglu kruga i ovamo nikakvi zvukovi nisu dopirali. Nije kucao čak ni zidni časovnik - zatvorenicima časovnici ne sleduju, vreme za njih žna vlast. Čak ni miševi nisu čangrljali, sve ih je polovio bolnički mačak, zbog toga postavljen.

Bilo je neobično Šuhovu da sedi u tako čistoj sobi, u takvoj tišini, uz jarku svetlost, celih pet minuta i da ništa ne radi. Razgledao je sve zidove i ništa na njima nije pronašao. Razgledao je svoju pamukliju: broj je na grudima prilično izbledeo, moraće se popraviti, da ne ščepaju. Slobodnom rukom protrljaо je lice - dobra mu je bradurina izbila, još od onog kupanja raste, biće desetak dana. A i ne smeta. Kroz tri dana će opet biti kupanje, tada će ga i obrigli. Što da u ber-bejnici nepotrebno u redu čeka? Da se udešava - Šuhov nije imao za koga.

Zatim se, gledajući belu-belu kapicu Vdovuškina, Šuhov setio bataljonskog previjališta na reci Lovat, kako je došao ša povređenom vilicom i kako se - budalina! - dobrovoljno vratio u stroj. A mogao je da odleži jedno pet dana...

Sada, evo, mašta: kad bi se razboleo na dve-tri nedelje, ali ne smrtno i bez operacije, nego tek koliko da ga stave u bolnicu, on bi, čini'mu se, ležao ne mrdajući, a hrane buljonom, divota.

Ali, setio se Šuhov, sada ni u bolnici nema izležavanja. Sa nekom grupom doteran je nov doktor

- Stepan Grigorjič, nekako uzmuvan i galamđžija, mešto ga ne drži a ni bolesnicima mira ne da: izmislio da sve pokretne bolesnike tera na rad oko bolnice

- da prave ogradjcu, da stazice nasipaju, za leje zemlju da nanose, a zimi - da sneg na lejama zadrža-vaju. Kaže, rad je najbolji lek.

Od rada konji crkavaju. To je bar jasno. Đa mu jednom leđa pucaju na zidanju - i on bi se primirio.

... A Vdovuškin piše li piše. On se bavio nekim svojim poslom, za Suhova neshvatljivim. Prepisivao je novu dugu pesmu koju je juče završio i obećao da će danas pokazati Stepanu Grigofjiču, onome istom lekaru što je pobornik radne terapije.

Kao što je i običaj u logorima, Stepan Grigorjič je posavetovao Vdovuškinu da se prijavi kad lekarski pomoćnik, postavio ga je da radi kao lekarski pomoćnik i Vdovuškin je učio da daje injekcije u venu priprostim argatima, u čiju čestitu glavu nikako nije išlo da lekarski pomoćnik može sasvim i da ne bude lekarski pomoćnik. A Kolja je bio student književno-sti, uhapsili su ga na drugoj godini. Stepan Grigorjič želeo je da on napiše u logoru ono što nije uspeo na slobodi

...Kroz dupla, od belog leda neprovidna stakla, jedva je prodirla zvonjava za izlazak na rad. Šuhov je uzdahnuo i ustao. Žmarci su ga probijali kao i ranije, ali se očevidno ništa nije moglo. Vdovuškin je pružio ruku za termometar i pogledao ga.

Vidiš, ni tamo ni ovamo, trideset sedam sa dva. Da je trideset osam, bilo bi svakome jasno. Ja ti ne

mogu dati poštedu. Ako hoćeš na svoj rizik, ostani, posle prebrojavanja, doktor će pogledati, pa će bolesnima dati poštedu, a zdrave će odbiti i - u zatvor. Bolje idи na rad.

Suhov ništa nije odgovorio, nije čak ni glavom klimnuo, natakao je kapu i izišao.

Zar sit gladnoma veruje?

Mraz je stezao. Mraz je oštrom maglicom bolno obuhvatao Šuhova i naterao ga da se zakašlje. Mraz je bio - minus dvadeset sedam, Šuhov je imao tride-set sedam. Pa - ko koga...

Suhov je zakasao prema baraci. Prostor između baraka bio je pust i ceo logor bio je pust. Bio je to onaj kratak trenutak smirenosti, kada je sve gotovo, ali se svi nadaju da nije, da neće biti izlaska na rad. Oružana pratrna sedi u toplim kasarnama, prislonivši sanjive glave na puške, ni njima se, kao grlom u jagode, ne ide po ovakvom mrazu na stražarske kule. Cuvari u glavnoj stražari dodaju uglja u peć. Nadzor-nici u nadzorničkoj šobi puše poslednju cigaretu pre pretresa. A logoraši, već obučeni u sve svoje prnje, opasani svakojakim kanapima, umotavši še od pod-bratka do očiju krpama zbog mraza, leže na svojim ležajima povrh čebadi, u valjenkama i, pritvorivši oči, obamiru. Dok brigadir ne vikne: »Kre-ći!«

Dremala je; sa celom devetom barakom, i sto četvrta brigada. Samo je pomoćnik brigadira Pavlo, mrdajući usnama^ nešto računao olovkom a na gornjem ležaju je baptist Aljoška, sused Šuhova, čist i umiven, čitao iz svoje beležnice u koju je bila prej)isana polovina jevanđelja.

Suhov utrča kao bez duše, ali ipak tiho - i pride ležaju pomoćnika brigadjra.

Pavlo podiže glavu.

- Ne zatvoriše, Ivane Denisiču? Živi ste? (Zapad-ne Ukrajince nikako da naučiš, oni i u logoru svakoga zovu po očevom imenu i vi govore.)

I, uzevši ga sa stola, pružio je sledovanje hleba. A na hlebu bela gomilica, izručena kašika šećera.

Veoma se žurio Šuhov, ali je ipak učtivo odgovorio (pomoćnik brigadira je takođe vlast, od njega čak i više zavisi nego od komandanta logora).

Onako žureći, sa hleba je šećer usnama dohvatio, jezikom ga oblizao i - jednom nogom na konzolu koja drži krevet, da se uspuže, postelju da namesti, a hleb je odovud i odonud pogledao i u letu rukom odmerio: ima li u njemu pet stotina pedeset grama, koliko mu sleduje? Ne jednu hiljadu ovakvih sledovanja je Su-hov dobio u zatvorima i logorima i mada nijedno nikada nije imao prilike da proveri na vagi i mada, , kao bojažljiv čovek, nije smeо da galami i da brani svoja prava, njemu je, kao i svakom zatvoreniku, odavno jasno da se u magacinu nećeš održati ako čestito meriš. Svako sledovanje je manje od propisanog, samo: koliko, mnogo? I eto, svakoga dana gledaš, dušu da smiriš, možda me danas nisu žestoko prevarili? Možda je moja mera danas dobra?

- Dvadesetak grama nedostaje - ocenio je Šuhov i prelomio hleb nadvoje. Jednu polovinu je pod mišku strpao, pod pamuklju, tamo je on prišao poseban beli džep (u fabrici za logoraše šiju pamuklje bez džepova). Drugu polovinu, ušteđenu za doručkom, mislio je da odmah pojede, ali jesti na brzinu isto je što i ne jesti, prode tek onako, ne zasiti. Pružio se tfa stavi polovinu sledovanja u ormančić, ali se opet predomislio: setio se da su dežurni već dva puta zbog krađe isprebijani. Baraka je velika, kao drumska mehana.

I zato, ne ispuštajući hleb iz ruku, Ivan Denisič izvukao je noge iz valjenki, ostavivši vešto u njima i obojke i kašiku, uspuzao se bos na svoj ležaj, proširio otvor na slamarici i sakrio u nju, u strugotj-nu, ppututke hleba. S glave je smaknuo kapu i izvukao iz nje iglu sa koncem (takođe duboko sakrivenu - na prozivci i kape opipavaju, jedared se nadzornik ubo na iglu i od besa je Šuhovu gotovo glavu razbio). Boc, boc, boc, pa je rupu sa skrivenim sledovanjem iglom prihvativ. Za to vreme, šećer u ustima se istopio. Sve u Šuhovu bilo je napeto do krajnosti: sad će nadzornik sa vrata zaurlati. Prsti Šuhova spretno su radili, a glava je istrčavajući napred, mučkala - šta dalje. Baptist je čitao jevanđelje ne sasvim u sebi nego kao kroz dah (možda namerno, zbog Šuhova, oni, ti baptisti, vole da agituju):

- »I da ne postrada neko od vas kao ubica ili kao lopov, ili zločinac ili onaj ko posegne za tuđim. Ako je kao hrišćanin, ne stidi se već slavi boga za takvu sudbinu!«.

Sila je Aljoška. Tu svoju knjižicu tako vešto čušne u pukotinu na zidu, ni na jednom pretresu je još nisu pronašli. Istim brzim pokretima Šuhov je prebacio dolamu preko grede, izvukao ispod slamarice rukavice, par loših obojaka, kanapče i krpu sa dve pantljičice. U sla-marici je malo izravnao opiljke (oni su teški, sleplje-ni), čebe je uokolo začuškao, jastuk bacio na mesto i onako bos spustio se i počeo obuvati: prvo dobre obojke, nove, a zatim loše, odozgo.

U to je brigadir hraknuo, ustao i objavio:

- Završavaj noć, sto četvrta! Iz-la-zi!

I odjednom je cela brigada - dremali ljudi, ne dremali - ustala, zazevala i pošla ka izlazu. Brigadir je ovde već devetnaest godina, on neće ni minut ranije izvesti. Kad je rekao: »Izlazi!«, znači vreme je da se izide. I dok su pripadnici brigade, teško korača-jući, ćutke izlazili jedan za drugim, prvo u hodnik, pa u predoblje i napolje, a brigadir dvadesete, podraža-vajući Tjurina, takođe objavio: »Iz-la-zi!«, Suhov je stigao da obuje valjenke preko dva obojka, da obuće dolamu preko pamuklje i da se čvrsto potpaše konopčićem (ako je u koga bio kožni kaiš, oduzeli su, u Specijalnom logoru je kaiš zabranjen).

Tako je Šuhov sve obavio i u predsoblju je pristigao svoju brigadu - njihova leđa s brojevima izlazila su kroz vrata. Debeljuškasti, pošto su navukli na sebe sve od odeće što su imali, pripadnici brigade su, koseći se, jedan za drugim, ne starajući se da se sustignu, teško išli prema placu, škripajući.

Još je bilo mračno, mada je nebo sa istoka postajalo zeleno i svetlije. A rezak, zao vetrić pristizao je sa istoka. - Grdeć trenutka od ovoga nije bilo - ići jutrom na rad. U tami, pb mrazu, s trbuhpom gladnim - na ceo dan. Jezik se oduzimao. Niko ni s kim nema želje da razgovara.

Na placu se bacakao mlađi poslovođa.

- Šta je, Tjurine, čovek da te čeka? Opet se vučeš? Ako se Šuhov i plaši mlađeg poslovođe, Tjurin - ne.

On po mrazu ni glasa ne pušta, samo trupka čuteći.⁵ A brigada za njim, po snegu: tapa-tapa, škrip-škrip.

Kilogram slanine je, znači, odneo, jer sto četvrta opet na svoj posao ide, vidi se po susednim brigada-ma. Na izgradnju »socgradića« poteraće one siromaš-nije i gluplje. Oj, biće tamo danas gadno: minus dvadeset sedam sa vетром —ni skloništa, ni ognjišta!

Brigadir je potrebno mnogo šlanine: i u PPO da odnese i svoj trbuhan da razgali. Iako brigadir pakete ne dobija, bez slanine ne ostaje. Kako ko iz brigade dobije, odmah mu poklon nosi.

Drugačije nećeš poživeti.

Stariji poslovođa proverava na daščici:

- Ti, Tjurine, danas imaš jednog bolesnog, na licu mesta - dvadeset tri?

Dvadeset tri - klima glavom brigadir. Koga nema? Panteljejeva nema. Zar je on bole-stan?

I, odmah, kroz brigadu: šu-šu-šu - Panteljejev, kučka, opet je ostao u logoru. Ništa njemu nije. »Cirik« ga je zadržao. Opet će nekoga otkucati.

Danju ga, bez smetnji, pozivaju i tri časa zadrže, niko - ni video ni čuo.

A vodi se - kao u ambulantni.

Ceo plac crneo se od dolama i preko njega su se polako kotrljale brigade u susret pretresu. Suhov se setio da je htio da obnovi broj na pamuklji i progurao se na drugu stranu placa. Tamo su pred umetničkom dva-tri logoraša stajali u redu. I Šuhov je stao. Našoj feli je broj samo štetan, po njemu te nadzornik izdaleka opazi i stražar zapiše. A ne obnoviš li ga na vreme - eto ti čorka, zašto o broju ne brineš?

Umetnika je u logoru tri, slikaju za vlast slike besplatno i po redu dolaze na prozivku da bi brojeve pisali, Danas je starac sa sedom bradicom. Kada na kapi četkicom piše broj - baš kao kad pop mirom čela pomazuje.

Macne, macne, pa u rukavicu dune. Rukavica je pletena, tahka, ruka se kočanji, brojevcne može da piše.

Umetnik je obnovio Šuhovu »ŠČ-854« na pamuklji i Suhov je, sad već ne prigrćući dolamu pošto je pretres odmah, sa konopčetom u ruci pristigao brigadu, I odmah je ugledao: njegov istobrigadnik Cezar je pušio, i to je pušio cigaretu a ne lulu. Znači, moglo bi se užicariti. Ali Šuhov nije neposredno zamolio, nego je stao odmah kraj Cezara i, iskosa, gledao pored njega.

On je gledao pored i na izgled ravnodušno, ali je video kako se posle svakoga dima (Cezar je, zamišljen, vukao retko) crveni obod pepela premeštao uz cigaretu, smanjujući je i približujući se muštikli.

U to se i Fetjukov, šakal, prilepio, stao pravo pred Cezara i počeo da mu zaviruje u usta, a oči mu gore.

Suhovu nije ostala ni trunčica duvana i nije ni očekivao da će ga pre večeri dobiti, bio je sav napregnut u očefikanju i želeo je sada više taj pikavac, činilo mu se, negoli i samu slobodu. Ali on se ne bi ponizio i ovako kao Fetjukov gledao u usta.

U Cezaru šu sve nacije smućkane: da li je Grk, Jevrejin ili Ciganin, ne možeš uhvatiti. Još je mlad. Snimao je filmove za bioskop. Ali još ni prvi nije završio, a uhapsili su ga. Nosi brkove, crne, šlivene, guste. Ovde ga nisu obrigli, pošto mu je na predmetu fotografija sa brkovima.

- Cezare Markoviču, - rekao je, ne izdržavši, Fetjukov ulizički - dajte da jednom potegnem!

A lice mu se grčilo od lakomosti i želje.

...Cezar je pridigao kapke, poluzatvorene nad crnim očima i pogledao Fetjukova. Zato je i počeo da puši češće lulu da ga ne bi prekidali kada puši, da ga ne bi molili da dopuše. Nije mu bilo žao duvana već prekinute misli. On je pušio da bi u sebi razbudio snažnu misao, da bi ona nešto pronašla. Ali samo što bi pripaljivao cigaretu, odmah je u mnogim očima video: »Daj da dopušim!« .

- ... Cezar se okrenuo prema Šuhovu i rekao:

- Uzmi, Ivane Denisoviču!

I palcem je izvukao užareni pikavac iz kratke muštikle od čilibara.

Šuhov se trgao (on je i čekao da ga Cezar sam ponudi), jednom fukom je brzo i zahvalno uzeo pikavac, a drugom se obezbedivao odozdo, da ga ne ispusti. On se nije vredao što se Cezar usteza da mu da da dopuši s muštiklom (nečija su usta čista, a nečija žvalava) i njegovi ogrubeli prsti nisu se opekli držeći žar. Glavno je da je on Fetjukova, šakala, preduhitrio i, evo, sada je vukao dim sve dok usne nisu počele goreti od žara. M-m-m-m! Dim se razišao po gladnom telu i razlio se u nogama i u glavi.

I samo što se to blaženstvo raširilo po telu, Ivan Denisovič čuo je mrmljanje:

- Oduzimaju potkošulje!

Takov je ceo život logoraša, Šuhov je već navikao: pazi da ti ne skoče za vrat!

- Zašto - košulje? Komandant je lično davao košulje. Ne, ne može biti.... .

Ispred su bile još dve brigade i cela sto četvrta je videla: od štapske barake prišao je disciplinski oficir, poručnik Volkovoj i viknuo nešto nadzornicima. A nadzornici, koji su bez Volkovoja pretresali nadvoje-natroje, odjednom su se razjarili, bacili se kao zveri i njihov šef je viknuo:

- Ras-kop-ča-ti košulje!

Ne samo logoraši i nadzornici, Volkovoja se, kažu, boji i sam komandant logora. Eto i bog je nitkova obeležio i prezime mu dao, drugačije nego kao vuk Volkovoj i ne gleda. Taman, pa dugačak, pa namrgo-đen, a kreće se brzo. Izbiže iza barake: »A što ste se tu skupili?« Nema mira od njega. U početku je nosio korbač, kao podlaktica, kožni, ispleteni. Kažu da je njime premlaćivao u zatvoru. Ili, skupe se za vreme večernje prozivke logoraši kraj barake, a on se otpo-zadi prikrade i - pljus! - korbačem po vratu: »Žašto nisi u stroju, strvino?« Zbog njega se gomila zaljulja kao talas. Ošinuti se uhvati za vrat, briše krv i čuti, samo da još u zatvor ne strpa.

Sada je zbog nečega prestao da nosi korbač. Po mrazu, na običnim pretresima, ako ne i uveče, a ono bar ujutru, postupak je bio blag: logoraš bi otvarao dolamu i razgrtao njene pole u stranu. Tako su prilazili po petoriča petorici nadzornika koji su stajali pred njima. Oni bi pljesnuli logoraša po boko-vima potpasane pamuklje, lupnuvši i po jedinom dozvoljenom džepu na desnom kolenu. Pošto su bili u rukavicama, ako bi nešto nepoznato napipali, oni bi, ne gledajući, pitali lenjo? »To - šta je?«

Sta tražiti ujutru kod logoraša? Noževe? Ali njih ne nose iz logora nego u logor. Jutrom treba proveriti da on ne nosi sa sobom tri kilograma hrane da bi sa njom pobegao. Bilo je vreme kada su se tako bojali komadića hleba od dvesta grama za ručak da je bila izdata naredba: svaka brigada da napravi drveni sandučić i u njemu da nosi sav brigadni hleb, a sve komadiće od pripadnika brigade oduzimati. Šta su oni time želeli da postignu, nemoguće je pogoditi. Najpre će biti da ljudi namuče brigom više: zagrizi svoje sledovanje i upamti ga, pa ga stavi u sanduče. A parčad su ipak slična - sva su od istog hleba, pa ti celim putem misli i muči se: neće li zameniti tvoj komad. Svađe su i do tuče dovodile. Samo, jednom su sa gradilišta trojica pobegla automobilom, ponevši takvo sanduče hleba. Komanda se tada opametila i sve sanduke polomila. I tako, nek nosi svako svoje.

Ujutru još treba proveriti nije li logoraška odeća natučena prefo civilne. Ali sve su civilne stvari od svih davno načisto pokupljene i do kraja izdržavanja kazne neće biti vraćene, rekli su. A kraj izdržavanja u ovom logoru još niko nije dočekao.

Proveriti - ne nosi li i pisma koja će preko nekog slobodnog proturiti. Samo, tražiti bilo u koga pismo, do ručka će ti vreme proći.

Ali Volkovoj je viknuo da se nešto traži i nadzornici su brže-bolje poskidali rukavice, naredili da se pamuklje otvore (gde je svak.o sakrio toplotu barake), da se košulje otkopčaju i počeli su da prepipavaju da nije skriveno nešto protiv propisa. Logoraši su propisane dve košulje - donja i gornja, ostalo - skidaj! Tako su od vrste do vrste prenosili logoraši naredbu Volkovoja. Brigade koje su ranije prošle, neka ih, neke su i na kapiju izišle. A ove - otkopčavaj se! Ko je nešto obukao, skidaj na licu mesta, na mrazu!

Tako su i počeli^ ali je došlo do nesporazuma: kod kapije se već raščistilo i oružana pratnja od stražare više: hajde, hajde! Pa je Vblkovoj što četvrtoj zame-nio gnev milošću: zapisati šta ko ima suvišno, pa neka uveče sam preda u magacin i piše izjašnjenje zašto je i kako sakrio.

Na Šuhovu je sve državno, na pipni - grudi i duša! Cezaru su zapisali košulju od žerseja, a Bujnovskom nekakav kaputić, prsluk ili jaknu. Bujnovski ni tri meseca nije u logoru, navikao je na svojim razaračima, pa galami: (

- Vi nemate prava da ljudi na mrazu svlačite! Vi ne poznajete deveti paragraf krivičnog zakona!...

Imaju. Znaju. To ti, bratac, još ne znaš.

- Vi niste sovjetski. Ijudi, - grmi kapetan. - Vi nište komunisti!

Paragraf iz žakona Volkovoj je još i pretrpeo, ali je sada kao crna munja tresnuo:

- Deset dana strogog! I tiše, vodniku:

- Uveče ćeš to svršiti.

Ujutru oni ne vole da zatvaraju u samicu: gubi se jedna nadnica. Neka preko dana malo savije ledja, a uveče - u zatvor s njime!

Tu, levo od placa, nalazi se zatvorska zgrada - od kamena, sa dva krila. Drugo krilo su jesenjas dogradi-li, u jedno se nisu švi mogli smestiti. Zatvor ima osamnaest soba i neke su u samice pregrađene. Ceo» logor je od drveta samo je zatvor od kamena.

Hladnoća se uvukla u košulju, sad je nećeš isterati. Džaba su se logoraši ušuškavajii. Šuhova ledja teško tište. Da je sada leći u bolnički krevet i spavati. Nikakva druga želja ne poštoji. I da je poteže čebe.

Stoje zatvorenici kraj kapije, zakopčavaju se i pod-vezuju, a oružana pratnja spolja:

- Hajde, hajde!

Jedna kapija. Međuprostor. Druga kapija. Prolaz od greda kraj stražare.

- Stoj! - galami sjražar. - Ko stado idete, u petorke, stroj s'!

Već je svitalo. Dogorevala je vatfa oružane pratnje iza stražare. Oni pred izlazak na rad uvek pale vatru, da se ugreju i da bolje vide kad broje.

Jedan stražar glasno odbrojava:

- Prva, druga, treća!...

I petorke su se odvajale i prolazile kao posebne kolone, pa gledao spreda ili otpozadi - pet glava, pet leđa, deset nogu.

A drugi stražar, kontrolor, stoji kod druge pregrade čuteći samo proverava broji li se tačno.

I još poručnik stoji, gleda.

- To - od logora.

Čovek je dragoceniji od zlata. Nestane li jedna glava iz žica, svoju ćeš dodati. I opet se brigada slila zajedno. I sada vođnik oružane pratinje broji:

- Prva druga, treća!...

I petorke se opet izdvajaju i idu u posebnim kolonama. I pomoćnik komandira pratinje s druge strane proverava.

I još poručnik.

To - od oružane pratinje,

Ne sme se nikako pogrešiti. Potpišeš jednu suvišnu glavu, svojom ćeš je zameniti.

A šta je samo oružanih pratilaca! Obuhvatili su u polukrug kolonu za gradilište termocentrale, poskidali automate i uperili ih pravo tebi u njušku. Tu su i oni sa sivim psima. Jedan pas je iskezio zube, kao da se smeje logorašima. Pratioci su svi u polubundama, samo su šestorica u opaklijama. Opaklige su smenske: oblači ih onaj koji stoji na stražarskoj kuli.,

I još jednom, pomešavši brigade, oružani pratioci prebrojali su celu kolonu za termocentralu po petor-kama.

- Pri izlasku sunca biva najveći mraz - objavio je kapetan fregate. - Zato što je to najniža tačka noćnog hlađenja.

^. Kapetan uopšte voli da objašnjava. Kakav će biti mesec, mlad ili star, izračunaće ti za bil'o kbju godinu, za bilo koji dan.

. Pred očima se topi kapetan, obrazi su mu upali, a bodar je.

Mraz je ovde, van logora, uz neprekidan vetar, jako ujedao čak i ha sve naviknuto lice Šuhova. Shvativši da će onsve vreme puta do termocentrale duvati u njušku, Šuhov je rešio da stavi krpu. Za slučaj susretnog vetra, on je, kao i mnogi drugi, imao krpče sa dve duge pantlike. Osetili su logoraši da takvo krpče pomaže. Šuhov je njime pokrio celo lice do očiju, pantlike je zategao preko donjeg dela ušiju i vezao ih na potiljku. Zatim je potiljak pokrio pre-klopnim delom kape i podigao okovratnik dolame. Još je i prednji preklopni deo kape spustio ha čelo. Tako su mu spreda samo oči ostale. Preko pojasa, dolamu je dobro pritegao uzicom. Sve je sad u redu, samo su rukavice mršave i ruke su već obamrle. On ih je trljao i lupao dlan o dlan, znajući da će ih sada morati staviti za leđa i tako držati celim putem.

Komandir pratinje pročitao je svakbdnevnu zatvoreničku »molitvu« koja je svinia dosadila:

- Pažnja, logoraši! Za vreme pokreta strogo održavati red u koloni! Ne povećavati razmak, ne natrča-vati na pfednje, ne prelaziti iz petorke u petorku, ne razgovarati, u stranu ne gledati, ruke držati samo pozadi! Korak uлево ili udesno smatra se bekstvom i pratinja će otvoriti vatrnu bez opomene! Čelo kolone, napred marš!

I dva prednja pratioca krenuše putem. Napred se kolona zaljilja, zanjija ramenima, a pratioci - zdes-na i sleva od kolone na dvadeset koraka, a jedan za drugim na deset - krenuše, držeći mašinku na gotovs.

Snega nije bilo već nedelju dana, put je ugažen, nabijen. Obišli su logor, vetar je duvao iskosa u lice. Držeći ruke pozadi, a sputštene glave, pošla je kolona kao na sahranu. I vidiš samo noge dvojice-trojice ispred i parče zemlje ugažene kuda ćeš nogom stupiti. S vremenom na vreme neki pratilac vikne: »JU-četrde-set osam, ruke nazad!«, »BE-petsto dva, ispravi se!« Zatim su i oni počeli ređe vikati: vetar seče, smeta da gledaš. Oni se ne smeju krpčićima vezivati. Služba - takođe ne baš slavna.

U koloni, kada je toplije, svi razgovaraju, vikao ne vikao na njih. A danas su se svi pognuli, svaki se krije za leđa onog prednjega, svako se u suoje misli zaneo.

Misao zatvorenička - ni ona nije slobodna, stalno se na isto vraća, sve se oko istoga okreće: „da ne nađu hleb u slamarici, da li će uveče dati poštedu u ambulantu, da li će kapetana strpati u samicu i kako je Cezar dobio svoje toplo rublje? Verovatno je podmazao u magacinu ličnih stvari, otkuda bi inače?“

Zato što je bez hleba doručkovan i što je sve pojeo ohlađeno, Šuhov se danas nije osećao sit. I da ga trbuhi ne bi zavijao, da ne bi tražio hranu, on je prestao da misli o logom, počeo je misliti kako će uskoro pisati pismo kući. Prošla je kolona pored stolarske radionice, koju su izgradili logoraši pored stambenog bloka (barake su takođe montirali logoraši, a žive u njima slobodni), pored novog kluba (takođe - sve logoraši, od temelja do zidnih slikarija, a bioskop gledaju slobodni), pa je kolona krenula kroz stepu pravo u susret vetu i crve-nom sunčanom izlasku. Go i beo sneg pružao se do kraja, na desno i na levo, a drvceta u stepi nije bilo nijednog.

„Počela je godina nova, pedeset prva, i u njoj je Šuhov imao pravo na dva pisma. Poslednje je poslao u julu a odgovor na njega dobio je u oktobru. U Ist-Ižmi, tamo je poredak bio drugačiji, mogao si pisati i svakog meseca. Ali što ćeš u pismu napisati? Nije ni pisao Šuhov češće nego sada.“

Od kuće je Šuhov otiašo dvadeset trećeg juna četrdeset prve godine. U nedelju, narod dođe iz Po-lomnje sa službe iz crkve, kažu: rat. U Polomnji je pošta saznala, a u Temgenjovu do rata niko nije imao radio. Sada, pišu, u svakoj izbi radio galami, preko prislušnog centra. .

Pisati sada - ko u vir dubok kameničće bacati. Što je palo, što kanulo, od toga ni trag ne ostaje. Ne možeš napisati u kojoj brigadi radiš i kakav je tvoj brigadir Andrej Prokofjevič Tjurin. Sada sa Kilgasom, Letoncem, imaš o više stvari da razgovaraš nego sa ukućanima.

A i oni dva puta godišnje ijapišu - njihov život ne razumeš. Kao: predsednik kolhoza je nov, a on svake godine - nov_f Kolhoz su povećali, a njega su i ranije povećavali, pa onda opet smanjivali. Zatim, ko nor-me trudodana ne ispunjava, okućnice su skresali a nekom i do same kuće odsekli.

Ono što Šuhov nikako ne može da utviri, a o tome mu piše žena, da se od rata kolhoz ni za jednu dušu nije povećao: svi momci, sve devojke, ko je kako vešt, ali odlaze u buljuku ili u grad u fabriku ili na trešetišta. Polovina se mužika iz rata nije ni vratila, a oni koji su se vratili - kolhoz he prizriaju: žive kod kuće a rade na strani. Od mužika su u kolhozu: brigadir Zahar Vasiljič i osamdeset četvorogodišnji tesar Tihon, nedavno se oženio, već i decu ima. A kolhoz vuku iste one žene iz tridesetih godina.

To Šuhov nikako i ne može da shvati: žive kod kuće, a rade na strani. Poznavao je Šuhov život inokosan, video je i kolhovni, ali da mužici u sopstve-nom selu ne rade, to on ne može prihvati. To mu dođe kao rad u tuđini, šta li? A kako je sa kosidbom?

Rad u tuđini, odgovorila je žena, odavno su napu-stili. Ni kao tesari ne odlaze, čime je njihov kraj bio čoven, ni korpe lozove ne pletu, nikome to sada nije potrebno. A jedan nov zanat se pojavi, veseo-bojenje čilima. Doneo je neko iz rata muštre i otad, krenulo li je, krenulo T sve je više takvih majstora - farbača: nigde se ne vode, nigde ne rade, jedan mesec pomažu kolhozu, baš za kosidbu i žetvu, a kol-hoz im za to jedanaest meseci uverenje daje: da je taj-i-taj kolhovnik pušten po svom poslu i da nikom ništa ne duguje. I putuju oni po celoj zemlji, čak i avionima lete, zato što vreme svoje štede, a pare zarađuju na hiljadi i svuda čilime malaju: pedeset rubalja čiiim na nekom starom čaršavu, kakav daju, za koji nije šteta. A nacrtati taj čilim - čas posao. I veoma žena gaji nadu da će se vratiti Ivan i postati isti takav farbač. Pa će se i oni tada ratosiljati bede u kojoj se ona zlopati, decu će u tehničku školu dati, a umesto stare trule izbe novu će sagraditi. Svi farba-či sebi nove kuće grade, blizu železničke pruge kuće^ su sada ne pet hiljada, kao ranije, nego dvadeset pet.

Molio je onda ženu da mu opiše kako će to on biti farbač, kad od rođenja nije umeo crtati. I kakvi su to neobični čilimi, šta je na njima? Žena je odgovarala da njih samo budala ne ume nacrtati: prisloniš mustru i mažeš četkom kroz rupe. A čilima ima tri vrste: jedan čilim - »Trojka«, u lepoj zaprezi trojka vozi husarskog oficira, drugi je čilim »Jelen«, a treći - kao persijski. Drugih crteža i nema, ali i za ove ljudi po celoj zemlji zahvaljuju i prosto se otimaju. Zato što pravi čilim ne pedeset rubalja, nego hiljade košta

Da je Šuhovu da bar jednim okom pogleda te čilime...

Po logorima i zatvorima odvikao se Ivan Denisovič da raspoređuje: šta sutra, a šta kroz godinu, i čirrie će porodicu prehraniti. O svemu za njega vlast misli, pa mu to dođe kao i lakše. A da odleži ima još zimu-leto i zimu-leto. A ti čilimi su ga baš uz nemirili...

Para je, izgleda, laka, brza. A dođe mu i nezgodno da se zaostane od svojih seljaka ... Ali, po duši, Ivan Denisovič ne bi htio da se prihvata tih čilima. Za to je potrebna okretnost, drskost, treba nekome pričepiti prste. A Šuhov četrdeset godina zemlju taba, već pola zuba nema i glava mu je očelavila, nikome nikada nije davao i ni od koga nije uzimao i u logoru to nije naučio.

Lake pare, one ništa i ne vrede, i nema osećanja da si ih, eto, ti zaradio. Ispravno su stari govorili - što ne platiš punom cenom nećeš ga čestito ni nositi. Ruke su Šuhovu još dobre, orne, zar neće na slobodi moći ni peći da pravi, ni stolar, ni limar da bude?

Ali, eto, bez građanskih prava nikuda ga neće primiti, pa ni kući pustiti, tada će se makar i čilima prihvati. *. Za to vreme kolona je stigla i zaustavila se pred stražarom kruga prostranog objekta. Još ranije, kod ugla ograda, dva pratioča u opaklijama odvojili su se i počeli se probijati poljem prema svojim udaljenim stražarskim kulama. Dok stražari ne zaposednu sve kule, unutra ne puštaju. Komandir straže, sa automatom na leđima, pošao je u stražaru. A iz stražare, iz odžaka, dim je ne prestajući kuljao: slobodni čuvar celu noć tu sedi, da neko ne odnese daske ili cement.

Kroz kapiju od bodljikave žice i iza celog kruga gradilišta, kroz udaljenu bodljikavu žicu sa one tamo strane, sunce se diže, veliko i crveno, kao kroz maglu. Pored Šuhova, Aljpška gleda u sunce i raduje se, osmeh mu se spustio na usne. Obrazi upali, živi od sledovanja, ništa dopunski ne zarađuje - čemu se raduje? Nedeljom, on stalno sa ostalim baptistima šapuče. Logorski život na njima se ne zadržava, kao na gusanu voda.

Putna brnjica, krpče, putem se sva skvasila od disanja i poriegde je, mrazom zahvaćena, postala kao ledena kora. Šuhov je smakao sa lica na vrat i okrenuo leđa vetru. Nigde ga naročito nije probio, samo su mu ruke prozeble u mršavim rukavicama i ukočili su mu se prsti leve noge: leva valjenka je progorela, po drugi put podšivena.

Krsta i leđa sve do ramena tište, lome — kako raditi?

Osvrnuo se i ugledao brigadira, on je u zadnjoj petorki išao. Brigadir je zdravih ramena i lik mu je širok. Stoji namrgoden. Pošalicama on svoju brigadu ne mazi, ali loše ne hrani, brine se o sledovanju.

11

Odležava on drugi rok, sin logora, logorske običaje zna ko pesmicu.

Brigadir je u logoru sve: dobar brigadir ti drugi život može dati loš će te - u drvenu dolamu položiti. Andreja Prokofjevića znao je Šuhov još iz Ust-Ižme, samo što tamo nije bio u njegovoj brigadi. A kada su iz Ust-Ižme, iz opštег logora, prebacili ovamo u robijaški, sve osuđene po pedeset osmom paragrafu, Tjurin ga je uzeo. Sa komandantom logora, sa PPQ, s predradnicima, sa inženjerima - Šuhov nema posla, svuda će ga brigadir

odbraniti, čelicne grudi ima brigadir. Ali, mrdne li obrvom ili prstom pokaže - trči, izvršavaj! Koga god hoćeš u logoru - obmanjuj, samo Andreja Prokofjevića ne obmanjuj. I bićeš živ.

I želeo bi Šuhov da pripita brigadira da li će se raditi tamo gde i juče ili će se na drugo mesto preći, ali se boji da mu prekida krupne misli. Samo što je »socgradić« s vrata skinuo, sada, valjda, o procentima ražmišlja, od njih zavisi ishrana u narednih pet dana.

Lice je brigadiru rošavo, od boginja. Stoji prema vetrui i ne mršti se, koža mu je na licu kao hrastova kora.

U koljni pljeskaju dlanom o dlan, trupkaju. Zao veter! Čini se da na svih šest kula ptičice već čuče, ali na radilište još ne puštaju. Budnost isteruju.

Najzad! Izisli su iz stražare komandir pratnje i kontrolor, stali na dve strane kapije i otvorili je,

- U pe-tor-ke, stroj s'! Prva, druga!...

Zakoračaše zatvorenici kao na paradi, gotovo stro-jevim korakom. Samo da se probiju na gradilište, a tamo - ne treba ih učiti šta da rade.

Za stražarom je odmah kancelarija, kraj nje стоји predradnik, zove brigadire, a oni i sami k njemu idu. Tu je i Der, desetar iz redova logoraša, izvanredan nitkov, brata zatvorenika goni gore nego psa,

Osam je, osam i pet (samo što je odgudela sirena generatora), vlast se boji da logoraši ne gube vreme, da se ne rasture oko vatri, a logorašima je dan dug, za sve ima vremena. Kako koji u krug gradilišta uđe, saginje se ovde iverka, tamo iverka - vatrica za našu peć. I u rupe se zavlače.

Tjurin je zapovedio Pavlu, pomoćniku, da pode s njim u kancelariju. I Cezar je tamo otisao. Cezar je bogat, dva puta mesečno paketi, svuda gde je potrebno podmazao je: radi u kancelariji kao pomoćnik normirca. ,

A ostatak sto četvrte: u stranu, pa kud koji.

Sunce je iziglo, crveno, magličasto nad praznim krugom gradilišta: ovde delovi montažnih kuća sne-gom zavejani, tamo započeto zidanje i ostavljeno na temelju, slomljena ručica ekskavatora leži, kazan, staro gvožđe, na sve strane iskopani kanali i rovovi, raznovrsne jame, automobilska remontna radionica pod krovom, a na brežuljku - termocentrala - sa započetim prvim spratom.

I - svi se posakrivaše. Samo šest ljudi stoji na kulama, a pored kancelarije je gužva. To i jeste naš trenutak. Stariji predradnik je, kažu, toliko puta pretio da će raspored rada brigadama određivati uveče, ali nikako da sprovedu. Zato što se kod njih od večeri do jutra sve obrne.

A trenutak je naš. Dok se vlast razabere, zavuci se gde je toplice, prisedni i sedi, leđa će ti još pucati. Dobro je, ako si pored peći, prevrnuti obojke i malo ih prigrejati. Tada će celoga dana noge biti tople. Pa i bez peći je dobro. Sto četvrta brigada ušla je u veliki¹ salu autore-montne, zastakljenu s jeseni, gde, trideset osma bri-gada lije betonske ploče. Neke ploče leže u kalupi-ma, druge stoje dupke, tamo je opet mreža armatura. Do gore je visoko i pod je zemljani, da je toplo - nije, ali salu ipak greju, ugalj ne žale: ne da bi se ljudi ugrejali nčgo da bi se ploče bolje stegle. Čak je i termometar obešen, a nedeljom, ako zbog nečega na rad ne vode, ipak greju.

Trideset osma, naravno, nikoga tuđeg uz peć ne pušta sarni sede, obojke suše. Ako, mi ćemo ovde u uglu, dobro je. Zadnjicom vatiranih čakšira, koje su već svuda sedele, Šuhov se namestio na ivicu drvenog kalupa a leđima se na zid oslonio. I kad se zaturio, nategla mu se dolama i pamuklija i na levoj strani grudi, kraj srca, on je osetio kkko ga pritiska nešto tvrdo. To tvrdo - bio je okrajak hleba,¹ ona polovina jutrošnjeg sledovanja koju je stavio unutrašnji džep za ručak. Uvek je toliko nosio na posao i nije dirao do ručka. Ali je on obično drugu poloviriju jeo za doručak, a sada nije. I shvatio je Šuhov da ništa nije uštedeo: mučilo ga je da sada u toploti pojede taj komad. Do doručka je - pet časova, podugačko.

A ono štb je u leđima lomilo sada je u noge sišio, noge su tako slabe postale. Eh, da je sada uz peć!....

Šuhov je stavio rukavice na kolena, raspasao se, svoju putnu brnjicu, zaledenu uz put, odvezao je sa vrata, previo nekoliko puta i sklonio u džep. Onda je dohvatio hleb u beloj krpici i držeći je u nedrima da ni jedna mrvica iz krpice ne ispadne, počeo je malo--pomalno da odgriza i žvaće. Hleb je nosio ispod odeće, grejao ga svojom toplotom i on zato nije ninjalo bio smrznut.

Ne jednom se Šuhov u logorima sećao kako su ranije u selu jeli: cele tiganje krompira, šerpe kaše, a, još ranije, meso - dobre komade. A mlekom su se nalivali - da trbuhi pukne. A nije tebalo, shvatio je Šuhov po logbrima. Jesti freba sav se posvećujući hrani, kao što sada ove komadiće odgriza, jezikom ih gnjavi i obrazima isisava - i tako je mirisan ovaj crni vlažni hleb. Šta Šuhov jede ovih sedam-osam godina? Ništa. A dirinči - još kako!

Tako je Šuhov bio zauzet sa svojih dvesta grama, a u njegovoj blizini, na istoj strani, sedela je i cela sto četvrta. -. Dva Estonca, ko dva brata rođena, sedeli su na niskoj betonskoj ploči i zajednički, jedan za drugim, pušili polovčeve cigarete na istu muštiklu. Ti Estonci bili su, obojica, beli, oba dugački, siivonjavi, oba s dugim nosevirna, sa velikim očima. Oni su se tako

jedan drugoga držali kao da svaki od njih bez drugoga vazduha nasušnog ne bi imao. Brigadir ih nikada nije ni odvajao. I kad su jeli sve su polovili i spavalii su na jednom krevetu, gore, zajedno. I kad su u koloni stajali, ili na prozivci čekali, ilise za spavanje spremali, stalno su nešto pričali, uvek tiho i natenane. A uopšte nisu bili braća i upoznali su se tek dvade. u sto-četvrtoj. Jedan je, objasnili su, bio ribar sa obale, a drugog su, kad su soyjeti ustanovljeni, roditelji kao dete u Svedsku odveli. A on, kad je porastao smislio da se vrati u Estoniju, škole da svrši.

Eto, kažu, nacija ništa nije, u svakoj naciji rde bivaju. A među Estoncima koliko god ih je Suhov susreo, loših Ijudi nije bilo.

I svi su sedeli - ko na pločama, ko na kalupima a ko i pravo na zemlji. Da govorиш, jezik ujutru nije oran, svakbi se svojim mislima bavi, čuti. Fetjukov, šakal, nakupio kojekuda pikavce (on će ih i iz pljuvaonice iščačkati, ne libi se) i sada ih na kolenima razvija i neizgoreli duvan sipa u jednu hartijicu. Fet-jukov na slobodi ima troje dece, ali - kako ga uhapsi-še, njega su se svi odrekli, a žena mu se preudala: pomoći niotkuda. ,

Đujnovski gleda, gleda iskosa Fetjukova i onda progunda:

- Svakaku li zarazu skupljaš. Usne će ti sifilis razjesti... Baci to! \ .

Kapetan fregate, on je navikao da komanduje, on sa svim ljudima tako i razgovara kao da komanduje.

Ali Fetjukov od Bujnovskog ni u čemu ne zavisi, kapetanu paketi takođe ne dolaze. I, osmehnuvši se zlo, poluprazi)im ustima, reče mu:

- Sačekaj, kapetane, kad odležiš još osam godina i ti ćeš skupljati. I gordiji ljudi od tebe u logor su dolazili.... .

Fetjukov po sebi sudi, kapetan će možda i izdržati

- Šta, šta? - nije dobro čuo nagluvi Šenjka Kljev-ših. On je mislio; govorи se o tome kako je Bujnovski jutros na prozivci nagrabusio. - Nije se trebalo zaletati - skrušeno je zaklimao glavom - Samo da beda mimođe.

Senjka Kljev-šin je tih, šmokljast. Uvo mu je jedno prslo još četrdeset prve. Zatim je pao u zarobljeni-štvo, bežao, lgvili ga, strpali u Buhenvald. U Buhenvaldu je smrt nekim čudom izbegao i sada odležava svoj rok mirno. Zaletiš li se, kaže, propašćeš.

To je tačno, stenji - ali se povijaj. Zaintači li se, slomićeš se.

Aleksej jejice u šake zagnjurio, čuti. Molitve čita. Dojeo je Suhov hleb svoj do samih prstiju, ali je komadić gole kore, okrugle gornje kore, ostavio. Zato što nikavkom kašikom ne može tako pomazati .. kašu iz porcije kao hlebom. Tu koricu on je opet u belo krpče zavio, za ručak, a krpče strpao u unu-trašnji džep pod pamukliju, potpojasao se za mraz ^ i bio spremjan, nek sada šalju na rad. A još bolje ako pričekaju.

Trideset osma brigada ustala je i razišla se: neko na mešalicu betona, neko za vodu, neko za armaturu.

A'ni Tjurina, ni njegovog pomoćnika Pavla nema da se vrate u svoju brigadu. I mada sto četvrta brigada jedva da je sedela dvadeset minuta, a radni dan im je bio zimski, skraćen - do šest, svima je to izgledalo kao velika sreća kao da i do večeri nije daleko.

- Eh, nema bure odavno, - uzdahnuo je uhranjeni Letonac crvenog lica Kilgas. - Cele zime ni jedne bure. I to mi je zima!

- Da... bure... bure... - uzdisala je brigada. Kada u ovim krajevima dune bure, orida ne samo što ne vode na rad nego se boje i iz baraka da izvedu: ako ne zategnu konopac od barake do menze, zaluta-ćeš. Zamrzne zatvorenik u snegu - odnese ga mutna Marica. A ako pobegne? Bivali su slučajevi. Uz buru, sneg tek ako pada, ali se¹ u smetove slaže, ko da ga neko presuje. Preko takvih smetova, prekb žica su i odlazili. Istina, ne daleko.

Ako razmisliš, od bure nikakve vajde nema: sede logoraši pod katancem, ugalj kasni, toplotu iz barake izvuče, brašno u logor ne dovoze - nema hleba, pa i u kuhinji ne mogu na kraj da izidu. I koliko god ta bure duvala - 'tri dana, il' nedelju - te dane zaračuna-ju kao slobodne i toliko nedelja redom na rad gone.

Pa ipak logoraši vole buru i priželjkuju je. Samo što vetrar jače zavije, svi u nebo pogledajti, eh, da je materijala. To jest, snega.

Zato što se od snega koji leži na zemlji nikada prava bure ne može razigrati.

Neko je htio da se ogreje uz peć trideset osme brigade, najurili su ga otud. ,

Uto je u halu ušao i Tjurin. Mračan je bio. Shvatiše članovi brigade: nešto treba raditi, i to brzo.

- Ta-ko - obazre se Tjurin. - Jesu li svi ovde, što četvrta?

I ne prpveravajući, ne prebrojavajući, zato što niko od Tjurina nikud nije mogao otići, on je brzo počeo rasporeređivati. Dva Estonca i Kljevšina sa Gopčikom poslao je da tu nedaleko uzmu veliki sanduk za malter i da ga nose u termocentralu. Već iz toga bilo je jasno da brigada prelazi na nedovršenu i u kasnu jesen napuštenu termocentralu. Još dvojicu poslao je u magacin, gde je Pavlo primao alat. Četvoricu je odredio da čiste sneg oko termocentrale i ispred ulaza u mašinsku halu i u samoj hali i na skelama koje vode na sprat. Još dvojici naredio je da u toj tamo hali peć potpale, uglijem i dasaka da pridignu i iscepaju. A jednome, da cement tamo na sankama vozi. Dvojicu - vodu da nose, a dvojicu pesak, a jedan da pesak od sriega čisti i čuskijom razbijaju.

I posle svega toga ostali su neraspoređeni Šuhov i Kilgas - prvi majstori u brigadi. Pozvavši ih, briga-dir im reče:

- Evo, ovako, momci! (A nije bio stariji od njih, ali mu je takva navika - »momci«.) Posle ručka ćeete zidove zidati na prvom spratu od blokova od šljake, tamo, gde je jesenasa šesta brigada prekinula. A sada treba zagrejati mašinsku halu. Tamo ima tri velika prozora, njih pre svega treba nečim zatisnuti. Daću vam još ljudi na ispomoć, ali mislite kako ćeete to zatisnuti. Mašinska hala služiće nam i za mešanje maltera i za grejanje. Ne zagrejemo li, posmrzavaće-mo se'kao psi, jasno?

I možda bi još nešto rekao, ali mu je pritrčao Gopčik, momčić od šesnaest godina, ružičast kao prase, žaleći se da sanduk za malter druga brigada ne da, tuku se. I Tjurin odjuri tamo.

Koliko god bilo teško dtpočeti radni dan po takvom mrazu, bilo je važno samo prelomiti, samo to.

Šuhov i Kilgas se pogledaše. Toliko šu puta radili zajedno i poštivali su jedan drugoga i kao tesara i kao zidara.

Stvoriti na pustom snegu nešto da zatisneš prozore nije bilo lako. Ali je Kilgas rekao:

- Vanja; tamo kod montažnih zgrada znam me-stašce gde se nalazi pozamašna truba ter-papira. Sam sam ga prikrio. Šta veliš?

Kilgas, iako je Letonac, iruski zna kao maternji, pored njih je bilo staroversko selo, od malih nogu je i naučio. A po logorima je Kilgas samo dve godine, ali već sve razume: ili zubima - ili nikako! Kilgasu je ime Johan i Šuhov ga takođe zove - Vanja.

Rešiše ,da podu po ter-papir. Samo je Šuhov prvo trknuo tu odmah do zgrade autoremontne radionice u izgradnji da uzme svoju mistriju. Mistrija je za zidara velika stvar, ako je spodručna i laka. A na svakom gradilištu je ovakav red: sav aiat ujutru se dobija i uveče vraca. Pa kakvu alatku sutra dohvatiš, alal ti! Ali je Šuhov jednppm zbrzio magaciorera i najbolju mistriju prisvojio. I sada je svake večeri ponovo krije, a svakog jutra, ako se zida, užima. Naravno, da su danas poterali sto četvrtu na »soc-gradić«, Šuhov bi opet ostao bez mistrije; A ovako, kamen je odmakao, prste u rupu čušnuo r evo je, izvukao je.

Šuhov i Kilgas iziđoše iz autoremontne i podoše prema montažnim zgradama. Gusta para dizala se od njihovog daha. Sunce se već podiglo, ali je bilo bez zrakova, kao u magli, a na njegovim stranama kao da su stubovi.

- Da nisu ono stubovi? - pokazao je Šuhov Kilga-su.

- A nama stubovi ne smetaju, - odgovorio je Kilgas i nasmejao se - samo da od stuba do stuba bodljikavu žicu ne razapnu, na to pripazi.

Kilgas ne ume progovoriti a da se ne našali. Zbog toga ga sva brigada voli. A tek kako ga poštuju Letonci iz celog logora. Ono, istina, hrani se Kilgas normalno, dva paketa svakoga meseca, rumen je kao da i nije u logoru. Lako je šaliti se.

Krug njihovog gradilišta je pozamašan - da ga celog obideš. Sretoše uz put momke iz osamdeset druge brigade, opet su ih naterali da dube Jame. Potrebne su nevelike Jame pedeset sa pedeset i dube-ke pedeset, ali ovde je zemlja i leti kao kamen, a sada je mrazom zahvaćena, probaj je zagristi, Dube je čuskijom, čuskija klizi - samo iskre vrcaju, a zemlje - ni trunka. Stoje momci, svaki nad svojom jamom, osvrću se, nemaš se gde ogrejati, da se udaljiš ne zapovedaju, hajde opet za čuskiju! Od nje - sva toplosta.

Ugleda među njima Šuhov jednog pozhanika, iz vjatskog kraja, i posavetova:

- Kad biste, čujete li, kopači, nad svakom jamom vatru založili. Ona bi se raskravila, zemlja.

- Ne daju - uzdahnuo je onaj iz Vjatke. - Drva ne daju.

- Treba naći!

A Kilgas samo pljunu.

- Eto, reci, Vanja, kad bi vlast bila pametna, zar bi odredila ljude da po ovakovom mrazu zemlju čuski-jom dube? Još nekoliko puta Kilgas opsova nejasno i učuta, ha mrazu se neće raspričati. Išli su sve dalje i dalje i došli do mesta gde su pod snegom bili elementi za . montažne zgrade.

Sa Kilgasbm Šuhov voli da radi, kod njega je samo jedno loše: ne puši i duvana nema u njegovim paketima.

Stvarno, vidra je Kilgas: udvoje su podigli dasku dve, a pod njima: smotana truba ter-papira.

Izvukoše je. Ali - kako je preneti? Ako sa kule opaze, to nije ništa: ptičice brinu jedino da se logoraši ne razbeže, a u krugu možeš i sve živo u iverke iscepasti. I logorskom nadžorniku, ako naleti, svejedno je: on i sam gleda šta bi u svoj domazluk dovukao. I argati pljuckaju na te montažne zgrade. I brigadiri takođe. Za njih se bfine jedino slobodni predradnik, desetar od logoraša i dugonja Škuropatenko. On je niko i ništa, taj Škuropatenko, prosti logoraš. Sav njegov posao je da čuva montažne zgrade od logoraša, da ne dopusti da razvlače. On ih najpre na otvore-nom prostoru i može ukebati.

- Znaš šta, Vanja, pljoštimice je ne možemo nositi - setio se Šuhov. - Da je ponesemo dupke, obgrlivši, pa da podemo polagačko, prikrivajući je između nas dvojice. Iz daljine se neće videti.

Dobro je smislio Šuhov. Nositi trubu je nezgodno, pa je i nisu poneli nego stisli između sebe, kao trećeg čoveka, i krenuli. A sa strane jedino vidiš da dva čoveka idu jedan uz drugoga.

- Videće kasnije predradnik ovaj ter-papir na prozorima, setiće se - rekao je Šuhov.

- A kakve mi veze s tim imamo? začudio se Kilgas. - Došli mi u termocentralu i tako zatekli! Zar će skidati?

Tačno.

Prsti su se u mršavim rukavicama skočnjili, prosti ih i ne osećaš. A leva valjenka drži. Valjenke su glavno. Ruke će se na poslu razmrdati.

Predoše sneg celac i iziđoše na prtlju od sanki između magacina i termocentrale. Mora da su cement provezli. - Termocentrala stoji na brežuljku, a iza nje se završava krug gradilišta. Već dugo u termocentrali niko nije bivao, svi su joj prilazi glatkim snegom zasuti. Utoliko je jasniji trag sanki i sveža stazica, duboki tragovi - naši su stigli. I već čiste drvenim lopatama oko termocentrale i prave prilaz za kamione.

Dobra bi stvar bila kad bi dizalica u termocentrali radila. Ali joj je motor pregoreo i otad ga, čini se, nisu popravljali. Znači, opet na sopstvenoj grbači vuci sve na prvi sprat! Malter. Blokove od šljake.

Mirovala je termocentrala dva meseca kao sivi skelet u snegu, napuštena. I eto, došla je sto četvrteta. I u čemu joj se duša drži? Trbusi prazni, konopćima pritegnuti, mraz - sve puca, ni vatre, ni iskre plamena. Pa ipak, došla je sto četvrteta i život opet počinje.

Kraj samog ulaza u mašinsku halu - rastreskani sanduk za malter. On je bio truo, Šuhov nije ni verovao da će ga celog doneti. Brigadir je, reda radi, kresnuo nekoliko puta, ali vidi: niko nije kriv. A otud, valjaju se Kilgas i Šuhov, ter-papir između sebe nose. Obradovao se brigadir i odmah nov raspored napravio: Šuhov da izmajstoriše odžak za peć, da bi se što pre mogla naložiti, Kilgas - sanduk da popravlja, dva Estonca da mu pomognu, a Senjka Kljevišin - drž' sekiru! - letve duge da iseče da bi se na njih ter-papir razapeo: ter-papir je dva puta uži od prozora. Gde letve naći? Za grejanje predradnik daske neće dati. Osvrće se brigadir, i svi su se okolo počeli osvrtati, samo je jedan izlaz: odvaliti nekoliko dasaka što služe kao ograda skele za prvi sprat. Hodaj - ne zveraj, nećeš pasti. Šta bi inače?

Možete pomisliti: zašto da logorašu deset godina u logoru grbača puca? Neću i - eto ti! Proteži se celog dana, a noć je naša.

Ali, ne ide. Zbog toga je brigada i smišljena. I to ne brigada kao na slobodi, gde je Ivanu Ivaniču obaška plata i Petru IPetroviču - obaška plata. U logoru je brigada takva ujdurma da ne goni vlast logoraše, već logoraši jedan drugoga. Ovde ti je tako: ili svima dopunsko sledovanje, ili svi crkavaju. Ti da ne radiš, gade, a ja zbog tebe da gladujem? Nećeš, strvino, potegni!

I još kad te pritisne nešto, kao ovo sada, tim pre se nećeš baškariti. Hoćeš-nećeš, skači i podskakuj, živ-lje! Ako se za dva časa ne ogrejemo, pojispripadaće mo svi nepovratno.

Pavlo je već doneo alat, samo grabi. I nekoliko cevi. Za limarski posao, istina, alata nema, ali je tu bravarski čekić i sekirče. Nekako će ići.

Pljesne Šuhov rukavicama, jednom o drugu, pa sastavlja cevi, previja sastavke. Opet pljesne i opet previja (a mistriju je tu blizu sakrio. Mada su u brigadi svoji ljudi, zameniti mogu. Čak i ovaj Kilgas.)

I kao da su sve misli iz glave odletele. Ničega se sada Šuhov ne priseća, ništa ga ne brine, samo misli kako da sastavi kolena cevi i da ih sproveđe da ne bi dimilo. Gopčika je poslao da traži žicu, da bi cev okačio na prozoru, na izlasku.

U uglu je još jedna, zdepasta peć sa zidanim odža-kom. Na njoj je odozgo tučana ploča, ona se usijala i na njoj pesak raskravljuju i suše. Elem, nju su već potpalili, a kapetan fregate i Fetjukov na nju pesak nosiljkama donose. Da se nosiljka nosi, pamet nije potrebna. Zato brigadir na takav posao i postavlja bivše šefove. Fetjukov je, izgleda, u nekakvoj kancelariji bio krupan šef. Automobilom se vozio.

Fetjukov se čak prvih dana brecao na kapetana, vikao. Ali ga je kapetan zveznuo jedanput po zubi-ma, pa su se tada i složili.

Momci se prišunjaše da se greju kod peći sa peskom, ali ih brigadir opomenu:

- Ako nekog ogrejem po čelu! Prvo sve uredite! Prebijenom psu samo korbač pokaži. Mraz je ljut, ali je brigadir ljuči. Razidoše se momci opet na posao. A brigadir, čuje Šuhov, tihb Pavlu:

- Ti ostani ovde, čvrsto ih drži. Ja idem da se rvem sa procentima.

Od procenata više zavisi nego od samog posla. Ako je brigadir pametan, on procentima barata. Oni nas hrane. Ako nešto nije urađeno, dokaži da je urađeno, ako se nešto jevtino plaća, udesi da bude skuplje. Za to je velika pamet brigadiru potrebna. I veza sa normircima., Normirce takođe treba podma-zati.

A pošteno - za koga su ti procenti! Za logor. Logor pomoću njih od gradilišta koju hiljadu više otkine i svojim poručnicima premije daje. Istom onom Volkovom za njegov korbač. A tebi - dvesta grama hleba više uveče. Dvesta grama životom drmaju.

Doneše dva vedra vode, a ona se uz put smrzla. Pavlo se odluči - nema smisla donositi. Bolje je na mestu sneg topiti. Postaviše vedra uz peć.

Dovuće Gopčik nov/u aluminijsku žicu, onu od koje električne vodove vuku. Veli:

- Ivane Denisiču, dobra žica za kašike. Hoćete li me naučiti da izlijem kašiku?

Toga Gopčika, mangupa, voli Ivan Denisič (sopstveni sin mu je mali umro, kod kuće su dve odrasle čerke).

Uhapsili su Gppčika zbog toga što je benderovcima¹ u šumu mleko nosio. Osudili su ga kao odraslog. A on, telence razmaženo, uza sve mužike se pribija. A i lukav je: svoje pakete sam jede, nekada noću žvaće. x

Sve ne možeš ni nahraniti.

Otkinuli su žice za kašike, sakrtli u uglu. Suhov je sklepao od dve daske nešto kao lotre i rekao Gopčiku da pričvrsti sulundar. Gopčik je kao veverica lak, skakuće po precagama, zakucao je ekser, žakačio žicu i podbacio^pod sulundar. Nije bio lenj Šuhov, kraj sulundara još jednim kolenom je u vis okrenuo. Danas nema vetra, a sutra će biti - da se dim ne vraća. Treba razumeti, ovo je peć za sebe.

A Senjka Kljevišin već je nasekao dugih letava. Gopčika-momčića poterali su da ih prikiva. Pentra se, đavo, više odozgo.

Sunce se popridiglo, maglicu rasteralo i stubovi su nestali, a rumenilo prodre unutra. Uto su i peć podložili kradenim drvima. Koliko je veselije!

- Januarsko sunce: zubato sunce - objavio je Šu-hov. ;

Kilgas je sanduk za malter završio, još ga jednom sekirčetom čuknu i uzviknu:

¹ Benderovci - ukrajinski nacionaisti, saradnici nemačkih okupatora. Stvarali su antisovjetske bande pošto su Nemci proterani iz Ukrajine.
44 '

- Čuješ li, Pavlo, za ovaj posao od brigadira neću manje od sto rubalja uzeti.

Nasmeja se Pavlp:

- Sto grama ćeš dobiti.

- Tužilac će još dodati! - više Gopčik odozgo.

- Ne dirajte, ne dirajte! - dreknuo je Šuhov. (Ter--papir su počeli naopako rezati).

Pokaza im kako treba.

Uz limenu peć nagurala se raja. Pavlo ih je raste-rao. Kilgas je dao pomoć i naredio da se prave koritanca za nošenje maltera na sprat. Za nošenje peska još je nekolicinu odvojio. Gore je neke poslao

- sneg da čiste sa skela i sa radnog mesta. I jednbg

- da raskravljeni pesek sa peći u sanduk za mešanje baca.

A spolja je motor zafrktao, počeli su da dovoze blokove od šljake, kamion se probija. Istrčao je Pavlo, rukama maše, pokazuje gde da istovare bloko-ve od šljake.

Jednu traku ter-papira su prikučali, drugu. I to mi je zaklon - ter-papir. Hartija ostaje hartija. A ipak, dođe mu kao zid. I tamnije je unutra. Zbog toga je peć svetlij.

Aljoška je doneo uglja. Jedni mu viču: sipaj! Dru-gi: nemoj! Da prvo drva potrošimo. On stoji, ne zna koga bi poslušao.

Fetjukov se prilepio uz peć i gura, budala, valjenke uz samu vatrnu. Kapetan fregate ga podiže za ovratnik i gurnu do nosiljke:

- Nosi pesak, strvino!

Kapetan i na logorski rad gleda kao na službu u mornarici: rečeno - radi, znači - radi! Mnogo je utanjio kapetan fregate za poslednjih mesec dana, ali tegli jaram.

Ovamo-onamo, sva tri su prozora ter-papirom zatisli. Svetlost sada samo od vrata dolazi. I hladnoća takođe. Pavlo je zapovedio da se gornji deo vrata zatisne, a donji ostavi, da čovek može ući sagnuvši glavu. Zatisnuli su. Za to vreme su tri kamiona dovezla blokove od šljake. Muka je samo - kako ih bez dizalice podizati?

- Zidari, dodite da pogledamo - zove Pavlo.

To je počast. Popeše se Šuhov i Kilgas s Pavlom. Skela je i onako bila uska, a sada je Senjka ogradu odvalio - tiskaj se uza zid da se ne strmekneš. Što je najgrđe - na prečagarria se sneg sledio, zaokruglio ih, nema oslonca za nogu, kako će malter nositi?

Pogledaše gde da se zida, već i sneg lopatama skidaju. Evo ovde. Moraće se sekirčetom led izlupati i metlom pomesti.

Osmotriše kako će blokove od šljake prebaciti. Glednuše dole. Odlučiše: da se ne bi moralo nositi po skelama, četvoricu će dole postaviti da ih bacaju na odmorište, a tu još dvojicu da ih bacaju na sprat i gore dvojicu da ih dodaju - tako će najbrže biti.

Gore veter nije jak, ali vuče. Produvaće kad poč-nemo da zidamo. A ti se sklonišiza zida koji zidaš i — malo je toplije.

Šuhov podiže glavu prema nebu i zinu: nebo se izvedrilo, a sunce se gotovp do ručka podiglo. Div-npg lj čuda: kako vreme u poslu prode! Koliko je puta već Šuhov opazio: dani u logoru lete - dok se osvrneš. A robijanje nikako ne prolazi, rok se uopšte ne smanjuje.

Sidoše, kad tamo - svi uz peć posedali, samo kape-tan i Fetjukov pesak nose. Razljuti se Pavlo, odmah osmoricu istera da prebacuju blokove od šljake, dvo-jici naredi da cement u sanduk sipaju i s peskom na suvo mešaju, jedhog - za vodu, jednog - za ugalj. A Kilgas, svojoj ekipi:

- Dečaci, treba nosiljke završavati.

- Da im i ja pomognem? - Šuhov sam traži posao od Pavla.

- Pomozi! - klima glavom Pavlo.

Doneše i sud da sneg tope za malter. Čuli su od nekog kao da je već dvanaest.

- Mora biti da je dvanaest - kaže i Šuhov. - Sunce je već visoko.

- Ako je visoko, - odazva se kapetan fregate

- onda nije dvanaest nego jedan.

- A što to? - iznenadi se Šuhov. - Svaki deda zna: sunce najviše o ručku stoji.

- To - dede! - odbrusi kapetan. - Ali otkako je dekret objavljen, sunce je rijaviše u jedan.

- Čiji sad pa dekret?

- Sovjetske vlasti.

Izide kapetan sa nosiljkom, ali Šuhov ne bi i onako sporio. Zar se i sunce njihovim dekretima potčinjava?

Lupnuše još malo, kucnuše, i četiri koritanceta sklopiše.

- Dobro je, posedimo, ugrejmo se - rekao je Pavlo dvojici zidara. -1 vi, Senjka, posle ručka takođe ćete zidati. Sedite!

Pa seddše uz peć, na miru. I onako se do ručka zidanje ne može početi, a malter praviti besmisleno je, zalediće se. Ugalj se raspalio, sada daje stalnu toplotu. Samo je pored peći osećaš, a u hali hladnoća kao što je i bila.

Rukavice skidoše i ruke uz peć prineše, sva četvorica.

A obuvene noge nikada blizu vatre ne stavljaj, to treba znati. Ako su cipele, koža će ispucati, a ako su valjenke, ovlažiće se, poći će para, a ništa ti toplige neće biti. A gurneš li ih bliže vatri, zapaliće se. I sa rupom će do^proleća trupkati, druge ne očekuj.

- Lako je Suhovu, - našali se Kilgas - Šuhov je, braćo, jednom nogom već gotovo kod kuće.

- Eno onom bosom - dobaci neko. Nasmejaše se. (Šuhov je skinuo levu nagorelu valjenku i greje obojak). , - Šuhov završava rok.

Kilgas je na dvadeset pet godina osuđen. Ranije je bilo srećno vreme: svima su, kao pod konac, po deset davali. A od četrdeset devete došlo je drugo vreme

- svima po dvadeset pet, svejedno za šta. Deset se još može preživeti da ne crkneš, a dvadeset pet - preživi! Šuhovu dođe i prijatno što svi na njega prstom pokazuju: eto on završava rok, iako sam u to naročito ne veruje. Eto, one kojima se rok u ratu završio, sve su ih do daljega držali, do četrdeset šeste godine. Kome je osnovni rok bio tri godine, kod njega je još pet - viška ispalo. Zakon ti je kao jegulja. Završila se desetka, kažu ti: evo ti još jedna. Ili - u progonstvo.

A ponekad pomisliš - dah se preseče: rok se ipak završi, klupče se odmota... Gospode, put pod noge, a?

Samo, da o tome naglas govori stari logoraš - ne-pristojno je. I, Šuhov Kilgasu:

- Ti svojih dvadeset pet nfe broj! Da li ćeš ležati dvadeset pet ili nećeš to ti je - sipati vodu rešetom. A ja sam več odležao punih osam, to je tačno.

I tako živiš sa njuškom u zemlji i nemaš vremena da pomisliš: kako si ovamo dospeo, kako ćeš izići?

U predmetu Šuhova piše da leži zbog izdaje otadžbine. I priznao je on da se, eto, predao u zarobljeništvo želeći da izda domovinu, a da se iz zarobljeništva vratio zato što je izvršavao zadatak nemačke obaveštajne službe. A kakav zadatak, to nije mogao smisliti ni sam Šuhov, ni islednik. Tako je jednostavno i osta-lo - zadatak ... Šuhovljeva računica bila je prosta: ne potpišeš li - drvena dolama ti ne gine, potpišeš li, bar ćeš još malčice proživeti . Potpisao je.

A evo kako je bilo: u februaru četrdeset druge godine na severozapadnom frontu opkolili su celu njihovu armiju i iz aviona im nisu bacili ništa za ždranje, tih aviona nije ni bilo, Dotle je bilo došlo da su strugali kopita crknutih konja, potapali tu rožinu u vodu i jeli. Ni pucati se nije imalo čime. I tako su ih polagačko Nemci po šumama lovili i hvatali. I u takvoj jednoj grupi Šuhov je bio u zarobljeništvu nekoliko dana, na mestu, u šumi, a onda su njih petorica pobegli. I zatim su se po šumama i močvarama prokradali i čudom ka svojima dospeli. Samo, dvojicu je automatičar na mestu smirio, treći je od rana umro, a dvojica su stigli. Da su bili pametniji, rekli bi da su po šumama lutali i ništa im ne bi bilo. A oni otvoreno: mi iz nemačkog zarobljeništva. Iz zarobljeništva? Majčicu vam vašu! Da su bili petorica, možda bi uporedili izjave i poverovali, a dvojici nikak: dogоворили ste se, gadovi, ono o bekstvu. Senjka Kljevšin je načuo kroz svoju gluvoču da se o bekstvu iz zarobljenišva govori i rekao glasno:

- Ja sam iz zarobljeništva tri puta bežao. I triput su me lovili.

Senjka, mučenik, uglavnom čuti: ne čuje ljude

1 u razgovor se ne meša. Zato o njemu malo i žnaju, jedino da je u Buhenthalu bio i radio тамо u ilegalnoj organizaciji, oružje u logor unosio, za ustank. I kako su ga Nemci za ruke iza leđa vešali i štapovima tukli.

- Ti si, Vanja, osam godina ležao, u kojim logorima? - tera Kilgas inat. - Ti si bio u prinudnom preseljenju, тамо ste sa ženama živeli. Odleži ti osam godina na robiji! Još hiko nije...

- Sa ženama!... Sa balvanima, a ne sa ženama... Sa brvnima - znači.

U vatu peći se Šuhov zagledao i sećao se sedam godina na Severu... I kako je tri godine vukao trupce i šlipere. I istog ovakvog razigranog plamena vatre, na seći, ali ne na dnevnoj nego na noćnoj. Koman-dant je bio uveo ovakav zakon: brigada koja ne ispuni dnevni zadatak ostaje preko noći u šumi.

I tamo negde posle ponoći do logora se dovučeš, a ujutru - opet u šumu.

- Ne, braćo... Ipak, ovde je mirnije - prošaputao je on. - Ovde je učinak zakon. Ispunio, ne ispunio - teraj u logor. I garantija za sto grama više. Ovde se može živeti. Specijalni, nek bude specijalni, zar brojevi smetaju? Oni nisu teški, brojevi...:

- Mirnije! - sikče Fetjukov (bliži se prekid rada i svi su se uz peć prišunjali). - Ljude u posteljama kolju! A ti - mirnije!

- Ne ljude, nego cinkaroše! - Pavlo podiže prst, preti Fetjukovu. .

I odista, nešto se novo u logoru pojavilo. Dva poznata cinkaroša su u postelji priklali, posle ustajanja. I, uz to, nevinog argata, pogrešili mesto, šta li? A jedan cinkaroš je sam pobegao u komandu, u zatvor, tamo su ga u kamenoj robijašnici sakrili. Cudno... To se na mestima prinudnog preseljenja nije događalo. Pa ni ovde...

Odjednom zagude sirena. Ona nije odmah zagudela punom snagom, već isprva promuklo, kao da grlo pročišćuje. Podne! Prekid za ručak!

Eh, zakasnismo. Davno je trebalo otići u menzu, zauzeti red. Na objektu je jedanaest brigada, a u menzu više bd dve ne staje.

Brigadira još nema. Pavlo nas brzo osmotri i odluči:

- Šuhov i Gopčik - sa mnom! Kilgase, čim pošaljem Gopčika do vas, trk sa brigadom!

Njihova mesta oko peći odmah zaposedoše, opkoliše je, nju kao ženu svi srlijaju da prigrle.

- Hajde, gotovo - viču momci! - Pripaljui!

I jedan u drugog gleda: ko li će pripaliti? A da pripali - neko: il' duvana nema, ili ga kriju, ne žele da pokažu. Izidoše s Pavlom. A Gopčik pozadi kao zeći skakuće.

- Otoplilo je - odmah je primetio Suhov. - JVIinus osamnaest, nije hladnije. Biće dobro za zidanje.

Pogledali su blokove od šljake, momci su već mnoge na odmorište gore izbacili, a i na sprat, na mesto rada. I sunce je Suhov žmirkajući proverio, zbog kapeta-novog dekreta.

Na otvorenom, gde vetru ništa ne smeta, ipak duva, štipa. Pamti, januar je!

Kuhinja na radilištu to je udžerica, sklepana od tesanih dasaka oko peći i zardalim limom obložena da se rupe zapuše. Iznutra, udžerica je podeljena pre-gradom na dvoje, na kuhinju i menzu. Podjednako, kao što ni kuhinja nije patosana, riije ni menza. Kako su zemlju nabili nogama, tako su i ostale džombe i jame. A cela kuhinja je: četrvrasta peć i u nju uzidan kazan.

U kuhinji majstorišu dvojicu: kuvar i higijeničar. Ujutru, kad se logor napušta, kuvar u velikoj logor-skoj kuhinji sleduje prekrupu. Na glavu, verovatno, pedeset grama, na brigadu - kilo, za celo gradilište

- malo manje od puda.¹ Sam kuvar vreću sa prekru-pom ne nosi tri kilometra, utrapi je nekome. Bolje je dati porciju više na račun argata nego da mu leđa pucaju. Doneti vodu, drva, peć ložiti, to takođe kuvar ne radi, opet argati i oni što se prišljamče: i njima dati tuđu porciju nije šteta. Da bi sejelo ne izlazeći iz menze moraju se i porcije iz logora nositi (ostaviš li je na gradilištu, noću će slobodni dići). Nose ih pedese-tak, ne više, a ovde ih Peru i obrću što brže (nosaču porcija - takođe porcija vise). Da se pofcije iz menze ne bi iznosile, postavljuju jednoga na vratima - da porcije ne propušta. Ali, kako god on pazio, ipak ih iznose, zapričaju ga ili mu oči zamažu, šta li? Onda treba i za celo gradilište jednog sakupljača odrediti: prljave porcije da skuplja i nazad ih u kuhinju vuče. I njemu porciju. I onome porciju.

Sam kuvar evo šta radi: prekrupu i so u kotao sipa i mast deli - u kazan i sebi (dobra mast do argata ne dolazi, loša jesva u kazanu. Zato logoraši više vole da iz magacina lpšu mast daju). I još: meša kašu kad se dokuvava. A higijeničar ni toliko ne radi: sedi -gleda. Kad j'e, kaša gotova,, odmah higijeničaru: jedi

- nasiti se! A i sam se nasiti. A onda i đežurni brigadir dođe, smenjuju se svakoga dana, da proba, kao da proveri: mOgu li se takvom kašom argati hraniti. Dežufnom brigadiru - duplu porciju.

Uto - i sirena. Brigadiri dolaze i staju u red i kuvar im kroz šuber izdaje porcije, a u njima dno pokriveno kašicom i koliko je tamb tvoje prekrupe - ni da pitaš ni da proveriš i, jao tebi!, zineš li.

Fijuće nad glavom stepski vetr, leti - sušni, zimi

- ledeni. Od vajkada u ovoj stepi ništa nije raslo,a među četiri bodljikave žice pogotovo. Hleb raste jedino u pekari, ovaz klasa - u magacinu. I makar ovde leđa na ra'du slomio, makar na zemlju legao, iz nje više nećeš izvući, nit' ćeš dobiti više nego što ti komandant odredi. A i to ne dobiješ - zbog kuvara, prišipetlji, protuva. I ovde kradu, u logoru kradu, a i pre toga, u magacinu, kradu. A svi ti što kradu čuskijom ne zapinju. A ti zapinji i uzmi što daju. I odlazi od šubera.

Krupna riba sitnu guta.

Uđoše Pavlo, Šuhov i Gopčik u menzu, a u njoj nabijeno - od leđa ne vidiš ni kuse stolove ni klupe. Po neko sedeći jede, ali uglavnom stojeći. Osamdeset druga brigada, što je jame kopala bez grejanja pola dana, ona je prva mesia odmah posle sirene zauzela. Sad i posle jela ne odlaze, gde da se ogreju? Psuju ih ostali, a njima - poJeđima ili po zidu - sve je bolje nego na mrazu.

Probiše se Pavlo i Šuhov laktovima. Dobro su' stigli: jedna brigada prima i svega jedna je u redu, takođe pomoćnici brigadira kraj šubera stoje. Ostali će, znači, iza nas biti.

- Porcije, porcije! - viče kuvar kroz šuber i već mu ih odovud čuškaju i Šuhov takođe sakuplja i dodaje - ne da bi dobio više kaše, nego da bi brže bilo.

A tamo za pregradom, neki peru porcije, takođe za kašu. , -

Onaj pomoćnik brigadira što je ispred Pavla poče primati, a Pavlo preko glava viknu:

- Gopčik!

- Ja! - ču se od vrata. Glasić mu tanušan kao u jareta.

- Zovi brigadu! Otrča.

Glavno je - kaša je danas dobra, najbolja kaša, ovsena. Ne biva često. Češće je magara ili geršla, po dvaput dnevno. A u ovsenoj zasićuje ono Što se raskuva od zrna, to je i dragoceno.

Koliko li je puta u životu Šuhov konje zobio,a nikad mu na pamet nije palo da će od sveg srca priželjkivati pregršt toga ovsu!

Porcije, porcije! - viče kroz šuber.

Sto četvrta dolazi na red. Prednji brigadir dobio je u svoju porciju duplo, »brigadirska« sledovanje i otisnuo se od šubera.

Takođe na račuh argata i niko se ne buni. Svakom brigadiru tako daju, a on - ili sam jede ili pomoćniku daje, Tjurin Pavlu daje.

Suhov sad ima samo jedaa posao: utisnuo se do stola, dvojicu zevala je riajurio, jednog argata je lepo zamolio, očistio je deo stola za dvanaest porcija, ako se jedna uz drugu priljube, na njih će drugi sprat od šest i još ozgo dve. Sad treba od Pavla porcije prihva-titi, ponavljati broj i četvore otvoriti da neko tuđ porciju sa, stola ne smakhe. I da

nekp laktom ne gurne i obori. A tu pored, izvlače se sa klupe, uvlače, jedu. Treba dobro paziti: jedu li iz svoje porcije, ili u našu srljaju?

- Dve, četiri, šest! broji kuvar iza šubera. On odjednom po dve dvema rukama pruža. Tako mu je lakše, sa jednom se može prebrojati.

- Dve, četiri, šes'! - tih ponavlja Pavlo u šuber. I odmah po dve porcije predaje Šuhovu, a Šuhov ih na sto reda. Šuhov na glas ništa ne ponavlja, ali broji pažljivije od njih.

- Osam, deset!

Što li Gopčik ne dovodi brigadu?

- Dvariaest,, četrnaest! - teče brojanje...

Ponestade porcija u kuhinji. Pored Pavlove glave i ramena vidi Šuhov: kuvarove ruke stavile su dve porcije na šuber i, držeći ih, zastale su, kao razmišlja-jući. Mora da se okrenuo i grdi sudopere. A uz to mu kroz šuber još gomilu praznih porcija čuškaju. On je sa one dve porcije ruke sklonio i gomiliu praznih nazad dodaje.

Šuhov napusti gomilu svojih porcija za stolom, nogu preko klupe prebací, obe porcije povuče i, kao da se ne obraća kuvaru nego Pavlu, ponovi ne baš glasno:

- Četrnaest! . «

- Stoj! Kud si zapeo? - urla kuvar.

- Naš je, naš - umiruje Pavlo.

- Neka je i vaš, al' račun neka ne brka!

'- Četrnaes'! - sleže ramenima Pavlo. On kao po-moćnik brigadira ne bi smakao porcije, treba autori-tet održati, ali je za Šuhovom ponovio, moći će na njega svaliti..

- Ja sam »četrnaest« već rekao! - urla kuvar.

- Pa šta ako si rekao, nisi ih dao, rukama si držao! - dreknu Šuhov.

- 'Ajde broj, ne veruješ! Eno ih sve su na stolu! Šuhov je vikao kuvaru, ali je već uspeo da opazi dva Estonca koji su se probijali ka njemu i tutnuto im dve porcije onako u hodu, I još je uspeo da se vrati do stola, da jednim migom proveri da je sve na mestu, susedi nisu uspeli ništa da smaknu, a mogli su slobodno.

U šuberti se u svoj veličini pojavila kuvarova crve-na njuška.

- Gde su porcije? - upita 'on strogo.

- Evo, izvoli! - viknu Šuhov. - Odmakni de se ti, siti prijatelju, ne zaklanjam! - gurnu on nekog. - Evo, dve! - pridiže on dve porcije s gornjeg sprata. - I evo tri reda po četiri, pod konac, broj!

- A brigade nema? - s nevericom je gledao kuvar naj mali prostor koji mu se otvarao kroz šuber, zbog toga i uzan da k njemu ne vire iz menze i gledaju koliko je tamo u kazanu ostalo.

- Ne, nema još brigade, - zaklima glavom Pavlo.

- Kog vraka onda porcije zauzimate kad brigade nema? - razjari se kuvar.

- Evo, evo brigade! - viknu Šuhov.

I svi su čuli galamu kapetana fregate s vrata, kao sa kapetanskog mosta:

- Šta ste se nabili? Pojedeš i - napolje! Pusti druge!

Kuvar je još malo gundao, ispjavitio se i opet su se u šuberu pojavile njegove ruke.

- Šesnaest! Osamnaest!...

I, nalivši poslednju, duplu: _¹

- Dvadeset tri! Gotovo! Sledeća! .

Članovi brigade počeli su se probijati, a Pavlo im je pružao porcije, ponekom i preko glava onjh što su sedeli, za drugi sto.

Na svaku klupu leti bi selo po pet ljudi, ali kako su sada svi bili natrontani, jedva su se smeštala po četvorica, pa i tako im je bilo nezgodno da barataju kašikama. - ^

Računajući da će od dve dignute porcije bar jedna biti njegova, Šuhov se brzo prihvatio sopstvene. On je desno koleno primakao stomaku, iz sare valjenke izvukao je kašiku »Ust-Ižma, 1944«, skinuo kapu i stegao je pod levu mišku i kašikom dohvatio kašu s kraja.

Ovaj trenutak trebalo je sada sav posvetiti jelu i tanak sloj ove kaše kupiti s dna, pažljivo u usta stavljati i u ustima jezikom prebacivati. Ali je trebao požuriti da bi Pavlo video da je on već žavršio i ponu-dio mu dfugu kašu. A Fetjukov je, koji je zajedno sa Estoncifna stigao i sve opazio - kako su dve kaše di'gnute - stao pfema Pavlu i jeo štojeći, pbgleđajući na četiri brigadne porcije koje nisu raspoređene. On je time hteo da pokaže Pavlu da bi i njemu trebalo dati, ako ne porciju, a ono bar polovinu.

A crnpurasti mladi Pavlo mirno je jeo duplu porci-ju i po njegovom se licu nije moglo pogoditi vidi li on ko je kraj njega i pamti li da ima dve porcije više.

Suhov je pbjeo kašu. Zbog toga što je želudac pripremio na dve porcije, on od jedne nije bio sit, kao što je obično bivao od ovsene kaše. Šuhov se mašio unutrašnjeg džepa, iz bele krpice je dohvatio svoj nezamrznuti okruglast komadić gornje kore i počeo njome brižljivo da otire sve ostatke razmazane kaše sa dna i kosih bokova porcije. Pokupivši, on je lizao kašu sa korice jezikom i opet je koricom brisao. Najzad je porcija bila čista kao oprana, možda samo malo tamnija. On je preko ramena porciju dao sakupljaču i ostao sedeći sa skinutom kapom. Mada je porcije digao Šuhov, gazda im je pomoćnik brigadira.,

Pavlo se još malo zadržao, dok je takođe završio svoju porciju, ali je nije obilazio već samo kašiku, sklonio je i prekrstio se. I tada je ovlaš dodirnuo bilo je tesno da se pomere - dve porcije od četiri, kao dajući ih time Šuhovu.

- Ivane Denisoviču, jednu za sebe uzmite, a drugu čete Cezaru dati.

Šuhov se sećao da jednu porciju treba Cezaru odneti u kancelariju (Cezar se nikad nije ponižavao da sam ide u menzu ni ovde ni u logoru), sećao se toga, ali kada je Pavlo dodirnuo odjednom dve porci-je, Šuhovljevo srce je zamrlo: nije li obe porcije viška Pavlo njemu davao? Ali je srce odmah opet svojim hodom krenulo.

On se prihvatio svog zakonitog plena i počeo da jede razložno, ne osećajući kako su ga u leđa gurale nove brigade. Bilo mu je jedino krivo ako drugu kašu daju Fetjukovu. Fetjukov je uvek bio spreman da bude zver, ali hrabrosti da digne nije imao.

.... A kraj njih je za stolom sedeо kapetan fregate Bujnovski. On je već odavno završio svoju kašu i nije znao da brigada ima višak, nije se ogledao koliko je porcija ostalo kod pomoćnika brigadira. On se prosto opustio, razgrejaо se i nije imao snage da ide na mraz ili u hladnu halu u kojoj se nije moglo ogrejati. On je sada isto onako neopravdario zauzimao mesto ovde i smetao novodošlim brigadama kao i oni koje je pre pet minuta izgonio svojim metalnim glasom. On je od nedavno bio u logoru, na zajedničkom radu. Ovi trenuci, kao ovo sad, bili su (on to nije znao) naročito važni trenuci za njega, oni su ga pretvarali od autori-tativnog pomorskog oficira naviklog da gromko ko-manduje u malo pokretljivog logoraša koji sve mora zapažati, koji samo tom nepokretljivošću i može savladati odbrojanih mu dvadeset pet godina robije.

Na njega su već vikali i u leđa ga gurali da oslobodi mesto. Pavlo reče:

- Kapetane, ej, kapetane! Bujnovski se trže, kao budeći se i osvrte se. Pavlo mu pruži kašu, ne pitajući ga želi li. Obrve Bujnovskog podigoše se, a njegove oči pogledaše u kašu kao u čudo neviđeno.

- Uzmite, uzmite! - umirivao ga je Pavlo i, uzevši poslednju porciju za brigadira, otisao je.

... Osmeh krivca pokrenuše ispucale usne kapeta-na koji je i Evropu oplovio i velikim severnim putem prošao. I on se naže, srećan, nad nepunom kutlačom u žitke ovsene kaše, sasvimposne, nad ovsom i vodom.

...Fetjukov zlobno pogleda Šuhova i kapetana i ode.

A Šuhovu je izgledalo pravilno što su kapetanu dali. Doći će vreme i kapetan će se naučiti živeti, ali zasad ne ume. Šuhov je gajio još malu nadu: neće li mu Cezar dati svoju kašu. Ali ne bi trebalo da da, pošto paket nije dobio već dve nedelje.

Posle druge kaše, takođe otrevši dno i strane porci-je koricom hleba i takođe olizavši svaki put, Šuhov na kraju pojede i samu koricu. Posle toga, on uze ohla-đenu Cesarovu kašu i pođe.

- U kancelariju! - odgurnu on dežurnog nai vrati-ma koji ga nije htio propustiti s porcijom.

Kancelarija je bila izba od brvana blizu stražare. Dim je, kao i ujutru, samo kuljao iz rjenog odžaka. Ložio je dežurni, on je i potkuša, radrii dani mu se za to pišu. A iverje i svakakve drvene otpatke za kancelariju ne žale. Zaškripa Šuhov vratima predvorja, zatim još jed-nim, ovičenim kučinom i, u oblaku smrznute pare, uđe i brzo za sobom priklopi vrata (žureći, da ne dreknu na njega: »Ej, ti, šeprtljo, zatvori vrata!«).

U kancelariji mu se učini da je vrućina kao u par-nom kupatilu. Kroz prozore na kojima se led istopio sunce se igralo ne onako zlo kao tamo, na vrhu termocentrale, nego veselo. I u zracima se razilazio širok dim od Cesarove lule, kao tamjan u crkvi. A pećica se skroz crvenela, tako su je usijali, idoli. I sulundari su crveni.

U takvoj toplosti satrib prisedni na trehutak - i za-spaćeš na mestu.

Kancelarija ima dve sobe. Vrata od druge, predradničke, odškrinuta su i otud grmi glas predradnika:

- Imamo višak rashoda fonda plata i višak rashoda građevinskog materijala. Skupocene daske, da i ne govorim o montažnim elementima, logoraši vam cepaju kao drva i sagorevaju za grejanje, a vi ništa ne vidite. A cement su pred magacinom logoraši pre neki dan rastovarivali po jakom vetru i još nosiljkama nosili deset metara, tako da je na svom prostoru oko magacina cement do članaka i radnici hodaju - ne crni nego sivi. Koliki su to gubici?!

Znači savetovanje je kod predradnika. Mora biti s desetarima. (

Kraj ulaza, u uglu, sedi na stolici dežurni i dfema. Malo dalje - Škuropatenko, BE-219, motka kriva, iskrlešto se kroz prozor i gleda i sad, 'ne dižu li njegove montažue kuće. Ter-papir ti je promakao, čikice.

Dva knjigovode, takođe logoraši, razgrevaju hleb na peći. Da ne bi goreo, izmajstorisali su nekakvu mrežu od žice.

Cezar puši lulu, izvalivsi se kraj svog stola. Suhovu je leđima okrenut, ne vidi ga.

A prema njemu sedi HA-123, presuda dvadeset godina, na robiju sudski osuđen, žilav starac. Jede kašu.

- Ne, bratac, - hekako meko, popustljivo, govori Cezar - objektivnost zahteva da se prižna da je Ajzenštajn genijalan. »Ivan Grozni«, zar to nije geni-jalno? Igra opričnika s maskama! Scena u crkvi!

- Kreveljenje! - ljuti se, zadržavši; kašiku pred ustima, HA-123. - Toliko je umetnosti da to više i nije umetnost, Biber i mak umesto hleba nasušnog! A zatim, najgnusnija politička ideja: opravdavanje lične tiranije. Ismevanje uspomene triju generacija ruske inteligencije! (Jede kašu bezosećajnim ustima, ništa mu ona ne koristi.)

- Ali kakav bi drugi tretman dozvolili?...

- A-ha, tu smo dozvolili! Onda ne govorite o geni-jalnostk Recite da je ulizica, pseću zapovest je izvrša-vao. Geniji he podešavaju tretman po ukusu tirana!

- Hm, hm - kašluca Suhov, ustežući se da prekine učevan razgovor. A ni da stoji ovde nema zbog čega.

Cezar se okreće, pruži ruku za kašu, a Šuhova i ne pogleda, kao da je kaša sama došla kroz vazduh, i - nastavi svoje:

- Slušajte, umetnost - to nije *šta*, nego *kako*. HA-123 podskoči i poče da lupa dlanom po stolu:

- Nek ide u đavolsku mater vaše »*kako*«, ako ono u meni ne budi plemenita osećanja!

Šuhov je, pošto je dao kašu postojao taman koliko je red. On je čekao neće li ga Cezar počastiti duva-nom. Ali^se Cezar uopšte nije sećao da je on tu, za leđima.

I Šuhov je, okrenuvši se, tiho otišao.

Napolju i nije tako hladno. Zidanje će ići kao po loju.

Isao je Šuhov stazicom i ugledao u snegu komadić čelične testerice, odlomljeno parče. Mada mii nika-kav posao takav komad nije činio, ipak - nuždu svoju unapred ne možeš znati. Uzeo ga je i strpao u džep čakšira. Da ga sakrije u termocentrali. U štediše - još i više...

Došavši ii termocentraluv on je pre svega uzeo sakrivenu mistriju i čušnuo je za pojasa od kanapa. Zatim je pošao u halu.

Tamo mu je, posle sunca, izgledalo sasvim mračno i - ne toplige nego napolju. Nekako vlažnije.

Svi su se sabili oko okrugle pećice koju je Šuhov postavio i oko one druge na kojoj se pesak greje puštajući paru. Za koga mesta nije bilo, sedi na ivici sanduka za malter. Brigadir sedi kraj same peći i jede kašu. Pavlo mu je kašu na peći podgrejao.

Sušu među momcima. Razveselili su se. I Ivanu Denisoviću takođe kažu: brigadir je dobro procente uredio. Došao je veseo.

Gde je on tamo posao našao i kakav, to je njegove, brigadirske pameti stvar. Šta su danas za pola dana uradili?

Ništa. Postavljanje peći se ne plaća i grejanje se ne plaća: to su za sebe radili, ne za proizvodnju. A u izveštaju riešto treba napisati. Možda će Cezar brigadiru u izveštaju nešto dokititi, brigadir ga poštu-je, a ne bi džabe.

»Dobro uredio« - to znači da će sada pet dana sledovanje biti dobro. Možda ne pet, nego, recimo, četiri: od pet dana komanda jedan zabušava, ceo logor izravna u spiskovima, i najbolje i najgore. Kao - нико se ne može uvrediti, svirria podjednako, a šte-de na našem trbuhi. Nek' buđe, zatvorenički želudac sve trpi: danas ćemo nekako, a sutra ćemo se najesti. S takvom maštom leže da spava logor na dan izveštaja.

A kad pomisliš: pet dana radimo, a četiri jedemo.

Ne galami brigada. Ko ima - polagačko puši. Sabili se u polumraku i u vatru gledaju. Kao velika porodi-ca. Ona i jeste porodica, brigada. Slušaju kako briga-dir dvojici-trojici kraj peći priča. On reči uprazno ne baca, ako je već počeo da priča, znači, dobro je raspoložen.

I on nije naučio da jede s kapom, Andrej Prokot-jič. Bez kape mu glava već izgleda stara. Kratko ošišana, kao i kod svih, a pri vatri od peći vidi se koliko je sedih rasejano u njegovim sivim kosama.

- . . . Ja sam i pred komandantom bataljona drh-tao, kad ono - komandant puka! »Crvenoarme|ac Tjurin, javlja pTo vašoj zapovesti...« Ispod naroguše-nih obrva kaže: »Ime kako ti je, ime oca?« Kažem. »Godina rođenja?« Kažem. Meni je tada, tridesete godine, dvadeset dve bilo, teletu. »Pa, kako služiš, Tjurine?« - »Sluzim radnom narodu!«

Kad se on razbesne, pa obema rukama po stolu - dum! - »Služiš radnorn narodu, a ko si ti, podlače?!« A ja se iznutra sledi!... Opet, kažem: »Mitraljezac-nišandžija. Odlična borbena i politi...« - »Kakav nišandžija, gade?!

Otac ti je kulak. Evo iz Kamenja je akt stigao! Otac ti je kulak, a ti si se sakrio, dve godine te traže!« Ja - pobledeo, čutim. Godinu dana kući nisam pisao, da trag sakrijem. Da 1' su tamo živi nisam znao, ni-oni za mene. »Gde ti je savest?«, urla, četiri širita igraju, »obmanjuješ radničko-seljačku vlast?!« Mislio sam, još će me izmlatiti. Ali nije.

Potpisao je naredbui kroz šest časova - najuriti! Mesec novembar. Zimsku uniformu mi smakli, izdali letnju, već su je dvojica nosili, kratko šinjelče. Ja, mamlaz, nisam znao da nisam morao da predajem, da sam mogao poslati. I strašno cedulje u ruke: »Otpušten iz redova... kao sin kulaka!« Kuda da se denem. sa njom? Vozom mi treba četiri dana, a objavu za voz mi nisu dali, sledovanje - ni za jedan jedini dan, Nahranili su me poslednji put i najurili iz kasarne.

... Uzgred, trideset osme u progOnstvu, u Kotlasu, sreću sam svoga bivšeg komandira voda, i njemu su deset prilepili. Od njega sam'saznao: i onaj komandant puka i komesar - obojica. su streljani trideset sedme. Tada je bilo - i proleteri i kulaci, imali savest - nemali... Prekrstio sam se, mislim: »Ima te, tvorče, na nebu. Dugo čekaš, ali gadno udaraš!«

Posle dve porcije kaše Šuhovu je samo jedno u glavi: zapaliti! I, računajući da će od Letonca iz sedme barake kupiti dve čaše krdže i vratiti dug, Šuhov tiho reče Estoncu-ribaru; ,

- Čuješ, Ejno, pozajmi mi da zavijem, do sutra. Ja neću prevariti.

Ejno pogleda Šuhova pravo u oči, zatim, ne žureći, prenese pogled na pobratima. Kod njih je sve napola, ni trunku duvana jedan od njih neće sam potrošiti. Nešto jedan drugome promukaše i Ejno izvuče duvankesu izvezenu crvenim koncem.

Iz nje izvadi među dva prsta kiipovnog duvana i stavi ga na dlan Šuhovu, oceni i dodade još malo. Taman da se jednom zavije, ne više.

A novinu Šuhov ima. Otkide, zavi, uze žišku koja se otkotrljala brigadiru među noge, pa - poteže li poteže! - da mu se zavrtele u celom telu i kao da mu je mamurluk neki udario u noge i glavu.

Samo što je zapalio, a preko cele hale u njega su planule zelene oči: Fetjukov. Možda bi se i smilovao i dao mu, šakalu, ali je on danas već žicario, Šuhov je video. Bolje je ostaviti Senjki Kljevšinu. Gn čak ne čuje ni šta brigadir tamo priča, sedi, nesrećnik, pored vatre oborivši glavu u stranu.

Brigadirovo rošavo lice osvetljeno je iz peći. On priča bez tuge, kao da nije o sebi samome:

- Ono prnja što je bilo utrapio sam preprodavcu u četvrt cene. Kupio sam ispod ruke dva hleba, već su bile uveliko uvedene karte za snabdevanje. Mislio sam da *st* prebacim teretnjakom, ali su i zato bili surovi propisi objavljeni. A karte, ko pamti, ni za pare nisi mogao kupiti, a kamoli bez njih, samo sa ; objavama i putnim nalozima. Na peron takođe nisu puštali: na ulazu milicija*, sa obe strane stanice na putu drežde stražari. Hladno sunce zalazi, bare se mrznu - gde da zanoćim?... Uspužem se uz gladak kameni zid, preskočim sa veknama i - u peronski nužnik. Postajao sam tamo, niko me ne juri. Izadem kao putnik, vojnik. A na peronu baš stoji Vladivo-stok-Moskva. Za vruću vodu - gužva, jedno drugo pp glavi loncima. Obilazi okolo devojka u plavoj bluzici sa čajnikom od dva litra, ali ne sme da pride kazanu. Nožice joj fine, opariće i-li pričepiti. »Drž!^, kažem joj, »moje vekne, sad ču ja vruću vodu!«. Dok sam nasuo, a voz polazi. Ona drži moje vekne, plače, ne zna šta će s njima i čajnik bi rado ostavila. »Trči«, vičem, »trči, stići ču te!« Ona napred, ja za njom. Sustignem je, jednom je rukom podižem, a voz - sve brže! Te i ja skočim na stepenik. Konduktér me nije mlatnuo po prstima niti u grudi gurao: drugi borči su bili u vagonu, on me je s njima pobrkao.

Šuhov je gurnuo Senjku pod rebra: na, dopuši, veselniče! Dao mu je sa svojom drvenom muštklom, nek' sisa, šta tu ima. A Senjka, čudan kao glumac: jednu ruku na srce stavi i klanja se glavom. Šta će, gluv...

Priča brigadir:

- Šest ih je devojaka, u zatvorenom kupeu putovalo, lenjingradske studentkinje, s prakse. Na stočiću - đakonije, mantili se na kukama ljuškaju, koferi u navlakama. Prolaze mimo života, semafori zeleni... Popričali smo, pošalili se, čaj zajedno popili. A vi, pitaju, iz kog ste vagona? Uzdahnuo sam i priznao: ja sam, devojke, iz takvog vagona da ćete vi živeti, a meni je ostalo da crknem...

U hali je tiho. Peć gori.

- Ah, iju, savetuju se... Ipak su me sakrile kaputima na gornjem ležaju. Do Novosibirska su me skrivale i dovezle... Uzgred, jednoj od njih sam se kasnije, na Pečori, odužio: ona je trideset pete, zbog Kirova bila poslata, u šnajderaj sam je ubacio.

- Možda da krenemo s malterom? - Pavlo šapatom brigadira upita.

Ne ču brigadir.

- Kući sam noću stigao, preko bašta, noću šam i otišao. Malog brata sam uzeo i poveo u toplije krajeve, u Trunze. Nisam imao čime da hranim ni njega ni sebe, U Frunzeii su asfalt topili u kazanu, a okolo sedi manguparija. Ja sednem sa njima. »Slušajte, gospodo bez gaća, uzmite mi brata na obuku, naučite ga da živi«. Uzeše ga ... Žao mi je što i sam nisam u lopove pošao...

- I nikad više brata nisfe sreli - upita kapetan fregate.

Tjurin zevnu.

- Ne, nikada ga nisam sretao. - Još jednom zevnu. Reče: - Ne tugujte, momci! Snači ćemo se i na termocentrali. Ko je za malter - počinji, ne čekaj sirenu! >

Eto, to je brigada. Komandant i u radno vreme ne bi argata pokrenuo, a brigadir je i za vreme odmora rekao - raditi, znači, radi! Zato što on hrani, brigadire. I uzalud neće terati.

Ako mialter počneš mešati posle sirene, zidari - da stoje?

- Uzdahnu Šuhov i ustade.

- Odoh da sečem led.

Uze sekirče za led i metlicu, a za zidanje - zidarski čekić, letvu, kariap i visak.^ \ .

Kileas, rumen, pogleda Suhova i napravi gnmasu - šta ispred brigadira istrčavaš? Ali Kilgas ne mora mišliti kako brigadu prehraniti: njemu je, eelavku svejedno, dvesta grama hleba, pa i manje, on ce i od paketa preživeti. . v .

Pa ipak ustade, razume. Ne može zadrzavati bng-

du

- Pričekaj, Vanja, idem i ja! - vice. ; v Tako, tako, bucmasti. Kad bi za sebe radio jos bi ranije ustao.

(A Šuhov je još i zbog toga požurio da visak pre Kilgasa dočepa, višak su samo jedan doneh iz magaciria.) >

Pavlo pita brigadira:

- 'Oće li trojica zidati? Da postavimo jos jednog' Dal će maltera biti dosta?

Brigadir se namrštil, razmišlja.

- Ja ču biti četvrti, Pavlo. A ti ovde - malter! Sanduk je veliki, postavi šest ljudi, pa iz jedne položi-ne gotov malter nek' nose, a u drugoj nov,mesaju. Da ne zapne ni za trenutak!

_ 'op' - skoči Pavlo, momak mlad, krv sveža, logori ga još nisu načeli,.uštipcima ukrajinskim ishranjen - Ako ćete vi zidati, ja ču malter praviti: Videćemo ko će koga! Gde je ovde najveća lopata!

Eto, to je brigada! Pucao je Pavlo iz šume, na gradiće napadao, ne bi on ovde leđa savijao. Ali za brigadira - to je drugo.

Popeš se Šuhov i Kilgas, čuju - i Senjka pozadi po skelama škripi. Setio se onako gluv.

Na spratu je samo započeto zidanje: tri reda uoko-lo, retko gde više. Najzgodnije je zidanje baš ovo - od kolena do grudi, bez skela.

A skele koje su ranije ovde bile i podnožja, sve su ih logoraši razvukli: na druge građevine odneš ili pogoreli, samo da tuđim brigadama ne ostane. Sada, domaćinski, već sutra, treba skele sklepati, inače cemo zaglaviti. Daleko se vidi odozgo, sa termoelektrane: i ceo krug unaokolo, zasut snegom i pust (posakrivali se logorasi, greju se do sirene), i crne kule, i zašiljeni stubovi sto bodljikavu žicu drže. Bodljikava žica se vidi gde je suncem ogrejana, a s druge strane - ne bunce jarko sija, ne možeš oko otvoriti. Nedaleko se vidi i parni kotao sa generatorom. Dimi, nebo se začadiло. I zabrekao je teško On je uvek tako bolesno promukao pre nego što će sirena. bto, zagudeo je! Nismo mnogo požurili.

- Ej, stahanovac, brže s viskom! - Kilgas podbada - A ti pogledaj koliko je leda na tvom zidu! Hoćeš h do mraka led saseći? Da ne staviš mistriju džabe odozgo? - podsmehnu mu se Šuhov.

Hteli su da stanu kraj onih zidova koje su jutros odabrali, a brigadir odozdo viče:

- Ej, momci Da malter ne mrzne u sanducima po dvojica čemo! Suhove, ti za svoj zid uzmi Kljevšina, a ja cu sa Kilgasom. Zasad neka mi Gopčik očisti zid kod Kilgasa.

Šuhov i Kilgas se poglednuše. Tačno. Tako je zgodnije. I prihvatiše se sekira.

I nije više Šuhov video ni vidik uokolo, gde je sunce blještalo na snegu, ni kako su se po krugu razmileh argati posle grejanja - ko jame da dubi odjutros nezavršene, ko armaturu da postavlja, ko krov da namešta na radionicama. Šuhov je video samo svoj zid - od sastavka levd, gde je već nazidano stepenasto do iznad pojasa, do ugla desno gde se njegov zid sastajao sa Kilgasovim. On je pokazao Senjki gde će led skidati i sam ga je usrdno sekao, cas usicama čas sečivom, tako da su komadi odletali na sve strane, po njušci takode, otaljavao je taj posao, zivo ne misleći na njega. A misao i oči izučavalni su sam zid ispod leda, spoljni fasadni zid termocentrale od dva bloka od šljake. Ranije, na tom mestu je zidao njemu nepoznat zidar, ne shvatajući ili murdareći, i Šuhov se sad navikavao na zid kao na svoj rođeni. Evo, ovde je ulegnuće. Neće se moći izravnati za jedari red, trebaće tri, svaki put stavljajući deblji sloj maltera. Ovde se opet zid napolje ispučio, to se može ispraviti u dva reda. I podelio je zid nevidljivom belegom - dokle će sam zidati, počevši od levog stepenastog spoja, a odakle će Senjka, na desno do Kilgasa. Tamo na uglu, računao je, Kilgas neće izdržati, malo će Senjki pomoći pa će mu biti lakše. A dok se oni na uglu budu motali Šuhov će ovde isterati više od pola zida, da naš par ne zaostane. I odmerio je gde koliko blokova od šljake treba užidati. I samo što su nosači blokova počeli da stižu gore, on je Aljošku upregao:

- Meni donosi, ovde stavljaj! I ovde! Senjka je završavao čišćenje leda, a Šuhov je već dohvatio metlu, dvema rukama je uhvatio i, napred-nazad, napred-nazad, poce njome zid trljati, čisteći gornji red blokova od šljake, posebno na njihovim sastavci^ma, ako ne sasvim, ono ostavljajući tanak sloj.

Popeo se i brigadir i dok se Šuhov još s metlom muvao, brigadir namesti letvu u uglici. A na drugim krajevima kod Šuhova i Kilgasa, ona je već davno pričvršćena.

- Hej! - viče Pavlo odozdo. - Ima li žive duše gore? Primajte malter!

Šuhov se užurbao: kanap nije još zategnut! Uspalio se. Ovako je odlučio: zategnuće ga ne za jedan red, ne ni za dva, nego za tri, s rezervom. A da bi Senjki bilo lakše, uzeće od njega deo spoljašnjeg reda, a malo od unutrašnjeg će mu ustupiti.

Natežući kanap objasnio je Senjki i rečima i znakovima gde da zida. Gluvi je shvatio. Ugrizavši usne, iskosivši pogled klima glavom prema brigadirovom zidu - hoćemo li ih potprašiti? Nećemo zaostati! Smeje se.

A po skelama već i malter nose. Malter će četiri para nositi. Brigadir je odlučio da kraj zidara nikakve sanduke za malter ne stavlja - malter će se od presipanja samo zamrzavati. Nego pravo kako donešu nosiljku, dva zidara neka ga iz nje uzimaju i zidaju. Za to vreme će nosači, da se nepotrebno ne bi smrzavali na vetrometini, donositi blokove od šljake? Kako isprazne njihovu nosiljku, odozdo, bez preki-da, dolaze drugi, a pvi - kotrljaj dole. Tamo nosiljku od zamrznutog maltera raskravi kraj peći, a i sebe, koliko bude vremena!

Donose dve nosiljke odjednom, za Kilgasov zid i za Šuhovljev. Malter se puši na mrazu, dim se diže ali toploće u njemu nema. Pljusneš ga mistrijom na zid i zamaješ se - a on se smrznuo. I moraš ga onda lupati čekićem; mistrijom ga nećeš skinuti. A i blok od šljake ako postaviš samo malo iskosa - i on se zamr-znuo onako iskošen. Možeš ga samo ušicania sekire odvaliti i onda malter obijati.

Ali Šuhov ne greši. Blokovi od šljake nisu svi isti. Nekome je ugao odvaljen, neki je prgnjavljen, neki malo širi. Šuhov to odrih vidi kojom stranom taj blok hoće da nalegne i mesto na zidu vidi koje taj blok od šljake očekuje. Zahvata mistrijom malter što se puši, baca ga na mesto, i pamti gde je donji sastavak (posle treba na to mesto pogoditi sredinom gornjeg bloka). Maltera baca tačno onoliko koliko za jedan bjok od šljake treba. I uzima s gomile blok (ali oprezno uzima - da ne pocepa rukavicu, oni opasno deru). I onda, porav- ' navši malter pljesne blok na mesto. I odmah ga poravnava, brzo, ivicom mistrije ga čukne ako nije dobro nalegao - da spoljni zid bude uspravan i da cigla pljoštimice leži i po dužini i po širini. I on je već prihvaćen, primrznut.

A ako se po ivicama ispod bloka ocedio malter i njega odmah ivicom mistrije, treba odvaliti, što pre, i zbaciti sa zida (leti on ide pod sleteće ciglu, a sad - i ne pomišljaj!) i onda opet pogledati donje sastav-ke, dešava se da tamo nije ceo blok nego parčići, treba nialtera dobaciti, ali pod levi kraj više i blok treba ne prosti namestiti, nego

zdesne ulevo treba kliznuti, da bi on isterao višak maltera između sebe i levog suseda. Onda okom poglednuti odozgo. Ža-tim ravninu. Dobro je. Sledеći.

Posao je krenuo. Kad dva reda ozidamo i stare grehove poravnamo, onda će sasvim glatko ići . A sad - pazi dobro! I poterao je, poterao spoljni red ususret Senjki. I Senjka se tamo na uglu odvojio od brigadiра, takođe se ovamo približava. v

Namignuo je nosačima Šuhov - malter, malter pod ruku dovlačite, življe! Tako je posao krenuo da ni nos nemaš vremena obrisati/. • '

I samo što se sreо sa Senjkom i počeo s njim iz istog sanduka malter uzimati, a ono mistrija već o drvo grebe.

- Maltera! - urla Šuhov preko zida.

- Ide! - viče Pavlo.

Doneli su sanduk. I njega su ispraznili, koliko je tečnog bilo, a po bokovina se već stegao - raskrav-ljujte sami!

- Nakupi li se kor,a, sami će te je vući gore-dole. Goni! Sledеći!

Šuhov i drugi zidari ne osećaju više mraz. Onako zahvaćene brzim radom prošla ih je prva vrućina, ona od koje pod dolatom, pamuklijom, košljom i pot-košljom postaje vlažno. Ali se oni ni začas nisu zaustavljeni, zidali su sve dalje i dalje. I kroz jedan čas, njih) je probila i druga vrućina^ ona od koje se znoj suši. Noge im nisu zeble, to je glavno, i ništa drugo, ni laki veter koji vuče, nije im mogao odvojiti-misli od zidanja. Samo je Kljevšin kuckab jednom nogom o drugu: on, nesrećnik, ima broj četrdeset šest, valjenke su mu izabrali od raznih parova, potes-sne, Brigadir s vremena na vreme vikne: »Mal-te-ra!«

1 Šuhov svoje: »Mal-te-ra!« Ko posao dobro vuče, on prema susedima takođe kao brigadir postaje, Šuhov ne sme zaostati za onim drugim parom, on bi sada i brata rođenog preko skela sa nosiljkom poterao.

Bujnovski je u početku, posle rucka, zajedno sa Fetjukovom malter nosio. Na skeli je i strmo i klizavo, nije u početku naročito žurio. Šuhov ga je malčice poterao:

- Kapetane fregate, brže! Kapetane, daj blokove! Ali je sa svakom nosiljkom kapetan postajao sve goropadniji, a Fetjukov sve nepokretniji: ide, pasja sorta, nosiljku nakrivi i malter pljuska, da je lakše nositi. Cušnuo ga je Šuhov jednom u leđa:

- Gade jedan! A direktor si bio, od radnika si sigurno zahtevao.

- Brigadiru - viče kapetan. Postavi me sa čovekom. Neću sa ovim đubretom da nosim!

Brigadir premesti, Fetjukova je odredio da odozdo baca blokove od šljake, ali tako da se može prebrojati koliko on blokova gore izbací, a Aljošku - sa kapetanom. Aljoška je tih, njemu ne komanduje samo ko neće.

- Uzbuna, momče! - ubeduje ga kapetan, Vidiš li, zidanje je krenulo.

Aljoška se popustljivo smeška:

- Ako treba brže, onda hajdemo brže, kako kažete.

I otrčaše dole.

Tihonja je u brigadi - blago

Brigadir viče nekome dole. Došao još jedan kami-on sa blokovima od šljake. Pola godine ni jednoga nije bilo, a sad se provalili. Posla će i biti dok blokove doveze. Prvi dan. A onda će biti prekid, neće moći zalet da uhvatиш. Još zbog nečega što se događa dple psuje brigadir. Zbog dizalice. I hteo bi Šuhov da zna i nema vreme-na, zid poravnjuje. Došli su nosači i pričaju: stigao monter da popravi motor na dizalici i s njim predrad-nik električar, slobodan. Monter rije po motoru, predradnik gleda.

To je po propisu: jedan radi, drugi gleda.

Kad bi sad popravili dizalicu, njome bi se mogli podizati i blokovi od šljake i malter.

Šuhov je već počeo treći red (i Kilgas je takođe krenuo treći), a po skeli se penje jedan nadglednik, još jedan šef-građevinski desetar Der, Moskovljanin. Kažu, u ministarstvu je radio.

Šuhov je bio blizu Kilgasa i pokazao mu Dera.

- A-a! - odmahuje Kilgas. - Ja sa vlašću uopšte posla nemam. Jedino ako sa skele padne pozvaćeš me.

Sada će štati iza zidara i gledati. Te posmatrače Šuhov nikako ne podnosi. U inženjere se gura, svinjska njuška! A kad je jednom pokazivao kako se ciglom zida, Šuhov se nasmejao. Kod nas kažu: sazidaj bar jednu kuću svojim rukama, pa možeš i inženjer biti.

U femgenjovu za zidanice nisu znali, izbe su drvene. I skola je od brvana, dovozili su balvane od šest hvatova iz šume. U logoru je bilo potrebno biti zidar i Šuhov je zidar. Ko dva zanata ima i deset će naučiti.

Ne, ne pade Der, samo se jednom spotakao. Goto-vo trčeći stiže gore. .

- Tju-ri-ne! - viče, a oči iskolačio. - Tju-ri-ne! Za njim ozdo ustrča Pavlo, sa lopatom, kako se zatekao.

Dolama je na Deru logorska, ali nova, čista. Kapa odlična, kožna. Ali je broj i na njoj, kao i kod svih: BE-731.

Šta je? - Tjurin mu priđe sa mistrijom. Brigadirova kapa je skliznula ukoso na jedno oko:

Nešto neviđeno. I da propustiš nećeš, a i malter će se zalediti u koritancetu. Zida Šuhov, zida i sluša.

- Šta je tebi? -urla Der, prska pljuvačkom.-Ovo ne miriše samo na zatvor. Ovo je krivično delo, Tjurine! Dobićeš treći rok! :-

Tek sada Šuhovu sinu u čemu je svar. Pogleda Kilgasa - i on razume. Ter-papir. Video je ter-papir na prozorima.

Za sebe se Šuhov ne boji, brigadir ga neće prodati. On se boji za brigadira. Za nas je brigadir - otac, a za njih - pion. Za tako nešto brigadiru ne gine drugi rok na Severu..

Uh, kako se iskrivilo brigadirovo lice! Pa kad zveknu mistriju pod noge. I zakorači prema Deru. Der se osvrće - Pavlo već zamahuje lopatom.

Lopatu, lopatu on nije slučajno poneo...

A Senjka, iako je gluv, shvata: podbočio se i prišao. A on je ljudina, vrag!

Der je zatreptao, uz nemirio se, gleda: traži mišju rupu.

Brigadir se nagnuo prema Deru i veli mu sasvim -tih, ali se ovde gore razgovetno čuje:

- Prošlo je vaše vreme kolere, da rokove dodajete. Kažeš li slovo, krvopijlo, poslednji dan živiš, upamti.

Brigadir sav cepti. Cepti i nikako da se smiri. I šiljati Pavlo prosto očima Dera saseca, prosto saseca.

- Šta vam je, momci, šta vam je?! - Der je pobledeo i odmiče se od skele.

Brigadir više ništa nije rekao, popravio je kapu, podigao iskrivljenu mistriju i pošao prema svome zidu.

I Pavlo je polagano pošao dole.

Po-la-ga-no...

Boji se Der i da ostane, boji se i da siđe. Sakrio se iza Kilgasa, stoji.

A Kilgas zida - kao što u apoteci lekove mere: prosto doktor i ni malo ne žuri. Deru se stalno okreće leđima, kao da ga nije ni video.

Prikrada se Der brigadiru. Otišla mu je sva nadme-nost.

- Šta da kažem predradniku, Tjurine? Brigadir zida, glavu ne podiže:

- Reći cete: tako je i bilo. Kad smo došli, bilo je. Der je još malo postojao. Vidi, neće ga sad ubiti.

Prošetao se polagano, ruke u džepove strpao.

- Ej, ČŠ-osamsto pedeset četiri, - progundao je - zašto tanak sloj maltera stavljaš?

Na nekome se treba istresti. Šuhovu ne možeš zameriti ni da je zid iskošen, niti da sastavci nisu u redu, onda je sloj maltera tanak.

- Dopustite da primetim, - prošuketao je on, posprdno - ako se sada stavi debo sloj, na proleće će cela termoelektrana početi da curi.

- Ti si zidar i slušaj šta ti desetar govori - namrgodio se Der i obraze naduo, to mu je običaj.

Naravno, ponekad se može tanko, moglo bi deblje, ali - ako se ljudski zida, a ne zimi. A treba se i nad Ijudima sažaliti. Nužan je učinak. Ali probaj objasniti ako čovek ne razume.

I krete Der niz skelu polagano.

- Uredite vi meni dizalicu! - viče brigadir od zida za njim. - Šta smo mi, mazge? Na sprat blokove od šljake na rukama! > "\':

- Tebi se nošenje plača - kaže mu Der sa skele, ali mirno.

- »Na kolicima«, a probajte da gurate kolica uz skelu. Plaćajte »na nosiljkama!«

- Zar je meni žao? Ali knjigovodstvo neće da proknjiži »na nosiljkama«. •

- Knjigovodstvo! A kod mene cela brigada radi da bi samo četiri zidara poslužila. Koliko će zaraditi?

Viče brigadir, ali zida bez prekida.

- Malter! - viče dole.

- Malter! prihvata Štihov. Sve su izravnali u trećem redu, od četvrtog se može ljudski krenuti. Tre-balobi kanap že jedan red podići, ali će ići i ovako, jedan red čemo i bez kanapa isterati.

Ode Der preko polja, sav se skupio. U kancelariju, da se ogreje. Nezgodno mu je, sigurno. Ali treba razmislići pre nego što naletiš na vuka kakav je Tjurin. Kad bi s takvim brigadirima u miru živeo, on ne bi briga nikakvih imao; od njega se ne traži da leđa * savija, sledovanje dobro, u posebnoj kabini živi, šta bi jdš? A eto, zaleće se, pamet pokazuje.

Dodoše odozdo, kažu - i predradnik i monter električar su otišli, dizalica se ne može popraviti.

Znači, tegli!

Koliko god je Šuhov gradilišta video, ta tehnika se ili sama kvari ili je logoraši lome. Mašinu za izvlačenje balvana su lomili: čušnu nešto unutra i puste. Da bi se odmorili. Inače, balvan za balvanom - ne možeš sebi doći.

- Blokove! Blokove! - viče brigadir, raspalio se. I majku krsti onima što ih bacaju gore i donose.

- Pita Pavlo kako će s malterom? - galame odozdo.

- Mešati, eto tako!

- Ima već pola sanduka smešanog!

- Onda, još jedan sanduk!

Zakuvalo se. Krenuli su peti red. Prvi su zidali presamitivši se, a sad je do grudi došlo. Kako da ne ide kad nema ni prozora ni vrata, dva slepa zida pod uglom, a blokova je dovoljno. Trebalо bi kanap ponovo zategnuti, ali je kasno.

- Osamdeset druga je pošla da vratи alat - rapporti-ra Gopčik.

Brigadir samo očima sevnu na njega.

- Gledaj svoja posla, šmrkavče! Nosi cigle! Oglednu se Šuhov. Da, sunce je na zalasku. Zalazi sa rumenilom u oblak, kao prosed. A zalet su uhvati-li, ne može bolje biti. Sada kada su peti red počeli treba ga završiti. Poravnati.

Nosači, kao zaduvani konji. Kapetan fregate je čak posiveo. Njemu je, kapetanu, četrdesetak godina, tu negde. Mraz steže. Ruke rade, ali se prsti mrznu kroz tanke rukavice. I u levu valjenku se mraz uvaljuje. Kuc-kuc, kucka Šuhov njome.

Prema zidu se sad ne treba nagnjati, ali za blokove - pucaju leđa za svaki, pa još i za svaku mistriju maltera.

- Momci, momci, - goni Šuhov - kad biste mi blokove na zid, na zid pbdizali!

Kapetan bi još i hteo, ali snage nema. Nije navi-kao. A Aljoška?

- Dobro, Ivane Denisoviču. Pokažite gde da re-đam.

Ne ume da otkaze ovaj Aljoška^što god ga zamb-liš. Kad bi svi na svetu takvi bili.i Suhov bi bio. Ako čovek moli - zašto da ne učiniš? Tako ti je to. Po celom gradilištu i do termocentrale še čuje: lupaju u šinu. Prekid! Preterali su sa malterom. Eh, presavesni!

- Daj malter! Daj malter! - viče brigadir.

A tamo ima još ceo sanduk, tek zamešan. Sad zidaj drugog izlaza nema, ako se sanduk ne isprazni, sutra ga možeš poslati bestraga: malter će se skame-niti, čuskijom ga nećeš izvaliti.

- Drž'te se, braćo, podvikuje Suhov.

Kilgaš je postao zao. Ne voli uzbunu. A navalio je i on, kuda bi?

Odozdo je dotrčao Pavlo, upregavši se u nosiljku, a mistrija mu u ruci. Takođe da zida. Sa pet mistrija.

Sad samo na sastavke treba pažiti. Unapred Suhov od oka oceni kakva mu cigla treba za sastavak i tutka Aljoški čekić:

- Na, oteši mi, oteši!

Nadvoje-natroe dobro ne biva. Sada, kada sve goni brzina, Šuhov ne žuri nego zid gleda. Senjku je ulevo prebacio, a sam - nadesno, prema glavnom uglu. Ako se sada zid zapusti ili ugao zamurdan, onda je to propast, pola dana posla sutra.

- Stoj! - Pavla je od zida odgurnuo i sam poravnjava ciglu. A tamo na uglu kod Senjke kao da je izbočina. Potrčao je do Senjke i dvema ciglama popravio.

Kapetan fregate dovukao je nosiljku, kao ciobar merin.

- Ima - viče - još za dve nosiljke!

Noge već kapetaria ne drže, a vuče. Takvog je , merina Šuhov imao. Šuhov ga je pažio, ali se on posle strunio. I - kožu su mu odrali.

Sunce je i gornjim krajem za zemlju zašlo. Sada se već i bez Gopčikove pomoći vidi: ne samo da su sve brigade odnele alat, nego je narod u gomili navalio prema stražari. (Odmah posle zvana nikو ne izlazi, nikо nije lud da se tamo mrzne. Svi sede kraj peći. Ali dolazi trenutak, brigadiri se dogovaraju, isve brigade zajedno navale. Ako dogovora ne bi bilo, zatvorenici su tako uporan svet - nikо prvi neće poći, do ponoći bi ostali da se greju.) Trgao se i brigadir, sam je uvideo da je zakasnio. Magacioner mu sigurno već sve živo krsti. . .v". Ej! " viče " ne žali đubre! Nosači, trkom dole iščistite veliki sanduk pa što nakupite nosite u onu tamo jamu i snegom zaspite, da se ne vidi! A ti Pavlo; uzmi dvojicu, skupljajte alat i nosite ga u magacin. Ja ču ti po Gopčiku tri mistrije poslati, samo dok ovo maltera što je ostalo potrošimo.

Nasruše. Čekić su Šuhovu uzeli, kanap odvezali. Nosači i oni što su blokove gore bacali - svi su dole strčali, ovde više nisu imali šta da rade. Gore su ostali trojica zidara - Kilgas, Kljevšin i Šuhov. Brigadir obilazi, posmatra koliko je ozidano. Zadovoljan je.

- Dobro smo nazidali, a? Za pola dana. Bez dizalice, bez ičega.

Šuhov vidi: Kilgasu je u koritancetu malo ostalo. Zao je Suhovu da brigadira psuju u magaciu zbog mistrija.

- Čujte, momci, - rekao je Šuhov - nosite mistrije Gopčiku, moja je prekobrojna, ne treba je predavati, ja ču nekako sam.

Smeje se brigadir: ,

- Kako da te puste na slobodu? Za tobom će robija plakati!

- Smeje se i Šuhov. Zida. Kilgas je odneo mistrije. Senjka Šuhovu dodaje blokove od šljake, Kilgasov malter su sa koritancetom ovamo prebacili.

Gopčik potrča prema magaciu preko polja. Pavla da stigne. I sto četvrta ode preko polja, sama, bez bngadira. Brigadir je sila, ali je oružana pratnja - poveća sila. Popisaće zakasnele, pa u samicu.

Kraj stražare se crni. Svi su se sakupili. Izgleda da je i straža izišla — prebrojavaju.

(Dva puta prebrojavaju pri izlasku: jednom sa zatvorenom kapijom, da bi se znalo da se kapija može otvoriti, drugi put kroz otvorenu kapiju, propuštajući, A ako im se učini da nešto nije u redu - i pred kapijom broje.)

- Nek' ide do đavola malter, - mase rukom brigadir bacaj preko zida! ... - ,

- Idi brigadiru! Idi, ti si tamo potrebmji. - (Suhov ga zove i Andrej Prokofjevič, ali se sada on svojim poslom s brigadirom izjednačavao. Ne pomisha on: »Eto, izjednačili smo se se«, nego prosto oseca da je tako) - I šali se on dok brigadir krupnim koracima silazi niz skelu: - Što je prokletno kratak dan. Samo što se prihvatiš posla a ono prekid.

Ostao je nasamo sa gluvinim, Sa njime ne mozes porazgovarati, a ni potrebe .nema: on je pametniji od svih, bez reči razume... .

Pljus - malter! Pljus - blok! Pritism. Proven. Malter. Blok. Malter. Blok...

Brieadir je, čini mu se, rekao - ne žah malter, baci preko zida i - trk! Ali je Šufiov tako budalasto sazdan da ga ni za osam godina logorovanja mnogo mogli odučiti: svaku stvar i svaki rad on žah, da ne propadne uprazno. Malter, blok! Malter, blok!

- Gotovo, nosi ga đavo! - Senjka viće. - 'Ajde! Zgrabi nosiljke, pa - niz skele.

A Šuhov, taman da ga pratnja psima gom, odmaknuo se od zida i gleda. Dobro je. Onda je potrcao i, - preko zida: ulevo, udesno. Oko - libela! Ravno. Još ruke nisu ostarie.

Potrčao je niz skele.

Senjka iz hale - i trkom niz brežuljak.

- 'Ajde! - osvrće se.

- Trči, eto me! - maše mu Šuhov.

s p a u halu. Ne može se mistrija tek tako ostaviti. Možda Šuhov sutra neće raditi, možda će brigadu na gradilište »socgradića« prebaciti, možda ovde pola godine više neće dospeti - a mistrija da propadne.' Ako treba sakriti, onda da se sakrije.

U hali su peći pogašene. Tamno. Strašno. Nije strašno zbog mraka, nego zato što su svi otišli, što njega neće biti na prebrojavanju kod stražare i što će strazari tući.

Pa ipak: pogled levo, pogled desno, ugledao je dobar kamen u uglu, pomerio ga, pod njega tutnuo mistnju prekno je.

U redu!

Sad brže dostići Senjku! A on je pretrčao stotinak koraka . zaustavio se. Kljevšin nikada u nevolji ne napusta. Ako se odgovara, onda zajednoPotrčaše uporedo, mali i veliki. Senjka je za glavu i po visi od Suhova, a i glavurda mu je nekako temeljita ispalila.

Ima besposličara, po stadionima se dobrovoljno utrukuju Ovako bi ih trebalo poterati, đavole, posle celog radnog dana, sa leđima koja se još nisu ispravila sa moknm rukavicama, sa ugaženim valjenkama i - jos po hladnoći.

Potpali su se kao bešni psi, samo čuješ: hu hu' hu-hu! .

Ah brigadir je kod stražare, objasniće.

Trče pravo prema gomili, strašno.

Stotine glasova su odjednom zaurlale - i maiku i oca, i sve po spisku. Kad se pet stotina ljudi na tebe razjan - kako ne bi bilo strašno!

Ali je glavno: kako pratnja?

Dobro je, pratnja - ništa. I brigadir je tu, u poslednjem redu. Znači, objasnio je, na sebe je krivicu primio,a momci urlaju, psuju li psuju, momci! Tako urlaju da je cak .Senjka mnogo šta čuo, udahnuo je, pa kad je drmnuo sa svoje visine! Ceo vek čuti, ali kad vikne! Pesmice je podigao, sad' će početi da bije ,učutase. Poneko se smeje.. .

- Ej, sto četvrt! Pa on nije gluv, - viču - proverili smo.

Svi se smeju. Čak i pratnja. U petorke, stroj s'!

A kapiju ne otvaraju. Sami sebi ne veruju. Odma-kl. su gomilu od kapije. (Svi su se uz kapiju pribili' budale, kao da će tako brže biti.)

- U petorke, stroj s'! Prva, druga, treća!

I kako koju petorku odbroje, ona istupi napred nekoliko metara.

Kad je Šuhov malo predahnuo, on se osvrnuo, a mesec se krvavo namrštio, već je ceo na nebo izišao. I, kao, počeo je već da se smanjuje. Sinoć je u ovo vreme mnogo više stajao.

Šuhov je veseo što je sve glatko prošlo, muva kapetana fregate u rebra i šali se:

- Čuješ, kapetane, a kako je po vašoj nauci, kud nestaje stari mesec?

- Kako: kuda? Neznalice, on je prosto nevidljiv. Šuhov klima glavom, smeje se:

- Pa ako je nevidljiv, otkud znaš da postoji?

- A ako ti misliš, - čudi se kapetan - da je svaki put nov mesec?

- A što bi to bilo neobično? Eto ljudi se svakog dana rađaju, pa može i mesec svake četiri nedelje.

- Fuj! - pljunuo je kapetan. - Još nisam tako glupog mornara sreо. A kuda se deva stari?

- Pa ja te tb i pitam: kuda?, - Šuhov je zube iskezio.

- Pa? Kuda?

Šuhov je uzdahnuo i rčao, jedva šušketajući:

- Kod nas su ovako govorili: stari mesec bog u zvezde iskruni.

- E baš ste divljaci! - kapetan se smeje. - To nikad nisam čuo! Pa zar ti u boga veruješ, Suhove?

- Nego? - čudi se Šuhov. - Kad grmne, probaj da ne veruješ!

- A zašto to bog radi?

- Koje?

- Mesec, zašto ga kruni u zvezde?

- Šta tu nije jasno? - Šuhov je slegao ramenima. - Pa zvezde ponekad padaju, trebi popunjavati.

- Odbi', majku vam!... - urla stražar. - Postroj s'! Već je do njih došlo brojanje. Prošla je dvanaesta petorka peta stotina i pozadi je ostalo njih dvoje: Bujnovski i Šuhov.

Oružana pratnja se uzmivala, gleda u daščice brojnog stanja. Nedostaje. Opet im nedostaje. Kad bi bar umeli da broje.

Prebrojali su četiri stotine šezdeset dva, a treba da bude, kažu, četiri stotine šezdeset tri
Opet su sve odgurnuli od kapije (svi su se ponovo uz kapiju stisli) i - ponovo:

- U petorke, stroj s'! Prva_v druga!...

Ta njihova prebrojavanja dosadila su zbog toga što sad ne prolazi državno vreme nego sopstveno. A još se treba preko stepe do logora dokotrljati i pred logorom odstajati u redu zbog pretresa. Sa svih obje-kata' trkom trče, jedan drugome dai izmaknu i ranije na pretres stignu i, znači, ranije šmugnu u logor. Koji objekt prvi stigne u logor, on danas i caruje: čeka ga menza, pakete će prvi primiti, i u magacin za čuvanje stvari i u individualnu kuhinju takođe će prvi stići, za ipismo ili u cenzuru svoje pismo da preda, u ambulan-tu, u berbernicu, u parno kupatilo - svuda je prvi.

A onda - i pratnja bi da nas što pre preda i što pre - u svoj logor. Vojniku takođe nije do šetnje: poslova je mnogo, a vremena malo.

A eto, račun im se ne slaže. Kad su poslednje petorke počeli da propuštaju, Suhovu se učinilo da će ih na kraju biti trojica. Nije, opet dvojica.

Brbjači odoše komandir pratnje sa dašćicama. Objašnjavaju. Komandir viče:

- Brigadir sto četvrte!

Tjurin je istupio za pola koraka:

- Ja!

- Da ti nije neko na termocentrali ostao? Razmisli!

- Nije.

- Razmisli, giavu ču ti otkinuti!

- Nije, tačno sam rekao!

A sam na Pavla pogleda iskosa: da nije neko zadremao u hali?

- Po brigadama, stroj s'! - viče komandir pratnje. U petorkama su stajali kako bilo, ko se s kime zatekao. Sad su se uzmivali, ~zabrujali. Tamo viču: »Sedamdeset šesta - oko mene!« - Onamo: »Trinaesta - ovamo!« Ovde: »Trideset druga!«

A sto četvrteta, kako je stajala pozadi, tako se pozadi i sakupila. I vidi Suhov: cela brigada je praz-noruka, toliko su se budaline zanele radom da niko iverja nije nakupio. Samo dvojica drže snopice.

Ta igra odvija se svakog dana: pred polazak sakup-Ijaju argati iverje, letvice, komadiće drveta, podvezu-ju uzicom od krpa ili kanapćetom i nose. Prvi pretres je kod stražare: predradnik ili neki od desetara. Ako nešto vredi, odmah naređuju da se sve baci (milioni su već kroz odžake otišli, sada misle da nadoknade iverjeni). Ali argati imaju svoju računicu: ako svako iz brigade makar po neko drvce donese, u baraci će toplije biti. Dežurnima inače daju na svaku peć po pet kilograma ugljene prašine, od nje toplotu nećeš dočekati. Zato tako i rade: nalbme iverja, istružu kratko i učuškaju pod dolame. Tako predradniku umaknu. -

Pratnja ovde na objektu nikada ne naređuje da se drva bacaju, pratnji su drva takođe potrebna, a sami da nose ne mogu. Prvo - uniforma ne dopušta, drugo - ruke su automatsima zauzete, da u nas pucaju. Pratnja, kako se logoru primakne, naredi: »Od tog da tog reda - baciti drva ovde!« Ali ne uzmaju mnogo i logorskim nadzornicima treba ostaviti i samim logorašima, inače uopšte neće nositi.

Tako mu i ispada: nosi drva svakoga dana svaki logoraš. Ne znaš kada ćeš doneti a kada će ti oduzeći.

Dok je Šuhov merkao da nema iverki negde oko nogu, brigadir ih je sve prebrojao i raportirao koman-diru straže:

- Sto četvrtu je po.tpuna!

I Cezar je tu, došao je do svojih iz kancelarije. Pučka na lulu, žar se crveni, a crni brkovi u inju, pita:

- Kako ide, kapetane?

Ugrejan smrznutog ne razume. Besmisleno pita-nje: kako si? -

- Tja, kako? - sleže kapetan ramenima. - Naradio sam se, jedva, sam leđa ispravio.

A ti se seti da daš da se zapali.

Da je Cezar i da se zapali. On se u brigadi jedino kapetana fregate i drži, nema pred kime drugim dušu da otvori. \

- U trideset drugoj nedostaje čovek! U trideset drugoj! - viču svi.

Odjurio je pomoćnik brigadira trideset druge i sa njim još jedan momak, tamo, prema autoremontnoj radionici da traže. A kroz gomilu: ko? i zašto? - pita-ju. I dopre do Šuhova: nema Moldavca, malog, crn-purastog. Koji li mu je to Moldavac? Nije li to onaj, štoje, kažu, bio rumunski špijun, pravi špijun?

Špijuna je u svakoj brigadi po petorica, ali to su špijuni veštački, nabedeni. U njihovim predmetima piše da su špijuni, a oni su bili najobičniji ratni zarobljenici. I Suhov je isto takav špijun.

A ovaj Moldavac je pravi.

Komandir pratnje, samo što je pogledao u spisak, sav je pocrneo. Jer ako je špijun pobegao, šta će biti sa komandirom?

A svu gomilu i Šuhova bes hvata. Kakva je to strvina, gad, đubre, mrcina, propalica? Nebo je već mračno, svetlost samo od meseca, eno zvezda, noćni mraz steže, a njega, šteneta, nema, Nije dosta radio, štakor? Malo mu državni dan, jedanaest časova, od zvezda do zvezda? Sačekaj dodaće ti tužilac...

I neobično izgleda Šuhovu da bi neko mogao tako raditi da zvono ne primeti.

Šuhov je sasvim zaboravio da je i on do malo pre upravo tako radio i da mu je bilo krivo što se suviše rano sakupljaju kod stražare. Sad se on mrznuo,, sa ostalima, ljutio se sa ostalima i kada bi ih, čini mu se, samo još pola časa zadržao taj Moldavac, a pratnja ga predala gomili, rastrgli bi ga kao vukovi tele!

Kad li poče mraz da steže! Niko ne stoji: ili na mestu cupka ili hoda dva koraka napred, dva nazad.

Raspravljuju ljudi: da li je mogao Moldavac pobeći? Ako je po danu umakao, to je druga štvar, a ako se sakrio i čeka da sa kula stražare sklone, neće sačekati. Ako ispod bodljikave žice nema traga kuda

se provukao i za tri dana ga na radilištu ne pronađu, tri dana ee na kulama sedeti. Pa i nedelju dana, ako zatreba. Takva su im pravila, stari zatvorenici znaju. Uopšte, ako neko pobegne, nastrandala je oružana pratnja, gone ih bez sna i hrane. Tako se ponekad toliko razjare da begunca ne hvataju živog. Ubeđuje Cezar kapetana fregate:

- Na primer, cviker na brodskim konopcima, sećate li se?...

- Da-a... - kapetan pripaljuje.

- Ili, dečja kolica niz stepenice, kotrljaju se, kotrljaju.

- Da... Ali je mornarički život tamo pomalo lzveštačen.

- Vidite, mi smo razmaženi savremenom tehnikom snimanja...

- I crvi po mesu prosti kao kišne gliste gamiju. Zar su baš takvi bili?

- Ali manje ne možeš pokazati sredstvima filma!

- Mislim, kad bi to meso sada doneli kod nas u logor, umesto naše ribe, i pljusnili ga u kazan, onako - ne peruci ga i ne čisteći, mi bismo...

- A-a-a! - zavijaju logoraši. - U-u-u!

Ugledali su: iz autoremontne radionice iskočile su tri figure, značii Moldavac.

- U-u-u! - zavija gomila od kapije. A kada su se oni približili trčeći onda:

- Ko-le-ro! Ste-toči-no! Vucibatino! Kučko pro-kleta! Nitkove! Strvirio!

I Šuhov takođe viče:

- Ko-le-ro! -

- Zar je to šala: pola časa vremena ukrao je od pet stotina ljudi! ' ...

Uvukao glavu u ramena i trči kao mišić.

- Stoj! - viče stražar i zapisuje? KA-460. - Gde si bio?

Tu prilazi i okreće karabin kundakom. ' Iz gomile stalno viču:

- Ološ! Upljuvak'. Mrcina!

A drugi su, samo što je vodnik počeo da okreće karabin kundakom, utihnuli.

Ćuti Moldavac, sagnuo glavu, izmiče se od stražara. Pomoćnik brigadira trideset druge istupi napred:

- On se, strvina, na skele za malterisanje uspuza, od mene se krio, pa se tamo razgrejao i zaspao.

Pa ga po potiljku pesnicom! I po leđima!

A samim tim ga odgurnu od stražara.

Zatetura se Moldavac, a uto skoči Mađar iz iste te trideset druge, pa ga nogom pod zadnjicu, pa pod zadnjicu!

Nije ti to kao kad špijuniraš. Da špijunira može i budala. Spijun vodi čist, veselo život. A probaj u robijaškom logoru da izguraš deset dana na sledovanju.

Stražar spusti karabin.

A komandir pratnje urla:

- Od kapije odbij! U petorke, stroj s'!

Uf, psi, opet će brojati! Šta sad imaju da broje kad je i bez toga jasno. Zagundaše logoraši. Sva ozlojeđenost pređe sa Moldavca na pratnju. Zagundaše i od kapije se ne odmiču.

- Sta-a? - zaurla komandir straže. - Na sneg hoće-te? Sad' ćete leći! Do jutra ću vas držati!

Cudna mi čuda, još će i narediti. Koliko su puta to radili. Cak su naredivali: »Lezi! Oružje na gotovs!« Sve se to desavalo, znaju logoraši. I počeše se polako odmicati od kapije.

- Odbi!! Odbi'! - požuruje pratnja.

- A šta se kog vraka pribijate uz kapiju, strvine? - ljute se zadnji na prednje. I uzmiču pod pritiskom.

- U petorke, stroj s'! Prva, druga, treća!...

A mesec već sija svom snagom. Postao je svetlij, crvenila je sa njega nestalo. Za dobru četvrtinu se već podigao. Propade veče... Prokleti Moldavac! Pro-kleta pratnja! Proklet nek je život!

Prednji, koje su prebrojali, obrću se i dižu na prste da vide: da li će u poslednjoj petorci ostali dvojica ili trbjica? Sada od toga ceo život zavisi.

Učini se Šuhovu da su u poslednjoj petorci ostala

njih četvorica ukoči se od straha: višak! Opet broja-nje! A ispalо je da je Fetjukov, šakal, žicario pikavac od kapetana, zazverao se i u svoju petorku nije na vreme prešao, pa je ispaо višak.

Zamenik komandira pratnje ga, od besa, po vratu, Fetjukova!

Pravilno!

U poslednjoj - trojica. Ispade, slava ti, gospode!

- Odbi' od kapije! - opet pratnja goni.

Ali ovoga puta logoraši ne gundaju, vide: izlaze vojnici iz stražare i okružuju prostor sa one strane kapije.

Znači, pustiće.

Desetara slobodnjaka nema, predradnika takođe, nose momci drva.

Kapiju otvorio širom. U njoj, kraj vratnica od balvana, opet komandir straže i kontrolor:

- Prva, druga, treća!...

Ako opet dobro ispadne, skinuće stražare sa kula.

Aod udaljenih kula duž gradilišta, i-ha, koliko ima da se trupka! Tek kada posleđnjeg zatvorenika izvedu iz kruga i račun se poklopi, tek tada telefoniraju na kule: silazi! I, ako je komandir straže pametan, odmah se i kreće, zna da logoraš nema kuda da beži i da će oni sa kula kolonu pristignuti. A kad je komandir straže budala, on se bojkda neće imati došta vojske protiv logoraša, pa čeka.

Od takvih je bilmeza i današnji komandir. Ceka.

Celog su dana na mrazu logoraši, prosto smrt, toMko su prozebli. I, posle prekida rada, stojeći su celi čas zebli, Pa ipak ih ne pritiska toliko mraz koliko bes: propade veče! nikakav posao više u logoru ne možeš površiti.

- A otkuda vi tako dobro poznajete život u engleskoj .fлоти? - pitaju iz susedne petorke.

- Pa, vidite, ja sam proživeo gotovo ceo mesec na engleskoj krstarici, imao sam tamo svoju kabinu. Pratio sam konvoj. Bio sam oficir za vezp kod njih. I još, zamisiite, engleski admirал mi je posle rata, đavo da ga nosi, poslao poklon za uspomenu. »U znak

zahvalnosti«. Čudim se i proklinjem ga... I, eto, sve na istu gomilu... Ležati ovde sa benderovcima, to mi je zadovoljstvo.

Neobično. Neobično kad pogledaš: gola stepa, napušteno gradilište, sneg na mesečini blešti. Pratnja se već rasporedila: deset koraka jedan od dfugoga, oružje na gotov. Crno stado ovih logorasa i u istoj crnoj dolami ŠČ-311, čovek koji nije ni zamišljao život bez zlatnih epoleta; sa admiralom engleskim se družio, a sada sa Fetjikovom nosiljku vuče.

Čoveka možeš okrenuti i ovako i onako...

Sakupila se pratnja. Bez »molitve«, neposredno:

- Napred marš! Brže!

E, sad nećeš - brže! Iza svih objekata smo zaostali, nema se zašto žuriti. I ne dogovarajući se svi su logoraši shvatili: vi ste nas držali, sada ćemo mi vas zadržati. I vi ste se, sigurno, toplove zaželeti...

- Pruži korak! - komandir pratnje. - Čelo, pruži korak!

Nećeš: »pruži korak!« Idu logoraši ravnomerno, prgnuvši se, kad na sahrani. Mi više nemamo šta da izgubimo, svejedno ćemo u logoru biti poslednji. Nisi s nama hteo ljudski, sad se kidaj od vikanja.

Poterao-poterao komandir pratnje »pruži korak« i - shvatio: logoraši neće brže poći. A da puca ne može: idu po petorkama, u koloni, ispravno. Koman-dir nema vlast da potera logoraše brže. (Jutrom se logoraši jedno time i spasavaju što se na posao vuku polagano. Ko brzo trči, taj svoj rok u logoru neće preživeti: upari se i - gotovo.) Tako i kreće ddmereno, uredno. Škripuće^sneg. Neko tiho razgovara, a neko i onako. Počeo se Šuhov prisećati - šta on ono jutros u logoru nije završio. I setio se: ambulanta! Vidi čuda, sasvim je za poslom zaboravio na ambulantu.

U ambulanti je upravo sada prijeri. Još bi se i moglo stići, ako se ne večera. A sad kao i da ga ne lomi. I temperatura neće biti dovoljna ... Gubljenje vremena! Izguraće bez doktora. Ti doktori će ga u drvenoj dolami izlečiti.

Sada ga nije ambulanta mamila, nego: šta bi još uz večeru dodao? Sva mu je nada bila da Cezar dobije paket, davno mu je već vreme.

I odjednom, kolona logoraša kao da se preobrazi. Ustalasa se, izgubi korak, trže se, zabruja, zabruja i petorfce sa začelja, među njima i Šuhov počeše da zaostaju za čelom, počeše da trčkaju za njim. Pređu nekoliko koraka, pa opet trkom.. Kako je začelje izbilo na brežuljak i Šuhov ugleda: desno od njih, daleko u stepi, crnela se još jedna kolona, išla je ukoso prema našoj koloni 1, valjda videvši nas, takođe je požurila. ^ ,

To je mogla biti samo kolona fabrike rnašina, u njoj je oko trista ljudi. I oni, znači, nisu imali sreće, takođe su ih zadržah. Zbog čega li šu njih? Dešava se da njih i zbog posla zadfže, ne završe montiranje neke maštine. Ali njima je lako, oni su u toploti ceo dan.

A sad: ko će koga! Trče momci, prosto trče. I pratnja kaska, samo komandir podvikuje: , - Ne rasteži kolonu! Začelje, brže! Brže!

Nosi te đavo, šta kevćeš? Zar ne žurimo?

I ma o čemu da'je ko govorio, ma šta da je mislio - sve su zaboravili i kolonu je samo jedno interesova-lo:

- Prestići! Preteći!

I tako se sve pomešalp: miš i mačka, da čak ni pratnja nije više neprijatelj logorašima nego prijatelj. A neprijatelj je ona kolona, ona druga.

Svi se odjednom razveseliše i bes ih prođe.

- Brže! Brže! - viču zadnji prednjima.

Dočepa se naša kolona ulice, a ona iz fabrike mašina sakri se iza stambenog bloka. Poče trka na' slepo. ' Ovde je našoj.koloni bilo zgodnije, sredinom ulice. I pratioci sa strane rie lome se više toliko. Tu ih i moramo preteći! '

Ove iz fabrike mašina treba prestići još i zbog toga što njih pred logorskom stražom posebno dugo pretresaju. Od onog vremena kada su u logoru počeli da

kolju, komanda smatra da noževe prave u fabrici mašina, da oni u logor pritiču otud. I zato ih pri ulasku u logor posebno pretresaju. U kasnu jesen, već je zemlja bila zamrznuta, njima su stalno vikali:

- Izuvaj se, fabriko mašina! Uzeti obuću u ruke! Tako su ih bose i pretresali.

A i sad, bio mraz - ne bio, prave probe:

- 'Ajde, skidaj desnu valjenku! A ti, levu skidaj! Skine logoraš valjenku i mora je, podskakujući na jednoj nozi, istresti i obojkom mahnuti: evo, nema noža.

A slušao je Šuhov, ne zna da li je istina ili nije, da su ovi iz fabrike mašina, doneli dva stuba za odbojku u logor i da su baš u tim stubovima noževi i bili sakriveni. Po deset dugačkih u svakome. Sada ih po logoru, ovde-onde, ponekad nalaze.

Tako, polutreći, novi klub prodoše, stambeni blok i stolarsku radionicu i - izbiše na zaokret prema logorskoj stražari.

- U-hu! - kad li kliknu cela kolona u glas.

Ova raskrsnica i bila im je cilj! Oni iz fabrike mašina, sto pedeset metara udesno, zaostali su.

A sada, hajde polagačko. Svi se u koloni vesele. Zečja radost: eto, žabe se i nas plaše.,

I najzad - logor. Kakvog smo ga jutros ostavili, takav je on i sada: noć, svetlost nad krugom, nad ogradom, a narpčito su česte lampe pred stražarom, sav plac za pretres kao da je suncem zaliven.

Ali, ne stigavši još do stražare...

- Stoj! - viče pomoćnik komandira pratnje. I pre-davši svoj automat vojniku (njima je naređeno da nam se sa automatima ne približuju), prilazi koloni. - Svi desnokrilni sa drvima, bacaj drva udesno!

Otvoreno su ih nosili putem, on ih sve vidi. Polete jedan snopčić, drugi, treći. Neki hoće da sakriju drva unutar kolone, a susedi im:

- Zbog tebe će drugima oduzeti! Baci lepo!

Ko je zatvoreniku glavni neprijatelj? Drugi zatvorenik. Kad se zatvorenici međusobno ne bi gložili -eh!...

- Napred ma-arš! - viče pomoćnik komandira pratnje.

. I kretoše prema stražari.

Prema stražari se sliva pet puteva. Na njima su se pre jednog časa sva gradilišta gurala. Ako se od svih tih puteva izgrade ulice, onda će na mestu ove straža-re i placa u budućem gradu biti glavni trg. I kao što sada sa svih strana prema njemu guraju sa objekata, tako će se tada manifestanti skupljati.

Nadzornici su se već u stražari grejali. Izlaze preprečuju put.

- Razgrnuti dolame! Pamuklije razgrnuti!,

I šire ruke. Spremaju se da grle pretresajući. Da pljeskaju pp bokovima. Uopšte, kao i jutrom. Sad nije strašno razdrljiti se, kući idemo. Tako i kažu svi - »kući«. •

0 drugoj kući preko dana nemaš vremena ni da pomisliš.

Već su čelo kolohe pretresali kad je Šuhov prišao Cezaru i rekao:

- Cezare Markoviču, ja ču s pretresa otrčati pravo da zauzmem red za paket.

Cezar okreće prema Šuhpuv crne, salivene brkove, sada bele odozdo:

- Zašto stajati, Ivane Denisoviču? Možda paketa nema.,

- Pa i ako nema,-ništa mi neće biti. Desetak minuta čekati, ne dođete li, ja ču u baraku.

(U sebi Šuhov misli: ako ne bude Cezar, možda će neko drugi naići kome će prodati mesto u redu.) Vidi se, Cezar se zaželeo paketa.

- Dobro, Ivane Denisoviču, trči zauzmi red. Deset minuta čekaj, nemoj više.

A evo i pretres se približava. Danas Šuhov nema šta da skriva od pretresa, prilazi bezbrižn©. Razgrnuo je, ne žureći, dolamu i pamukliju je otvorio, razve-zavši kanap.,

1 mada nije bio svestan da ima nešto zabranjeno; opreznost, stečena za osam godina robijanja prešla mu je u naviku. I on zavuče ruku u džep od čakšira,ozgo prišiven - da proveri da je prazan kao što je znao da jeste.

Ali je tamo bio komadić testerice, deo njenog sečiva!

Testerica koju je on danas domaćinski podigao usred gradilišta i uopšte nije nameravao da je nosi u logor.

On nije nameravao da je unosi, ali sada, kada ju je već dorio, žao mu je bilo da je odbaci. Ona se mogla izbrusiti u mali nož - bilo džepni, bilo običan. Da je pomicljao da je unese u logor, on bi smislio i kako da je sakrije. A sad je pred njim bilo još samo¹ dva reda i prva od tih petorki već se, evo, izdvjajila i pošla na pretres.

I trebalo je brže od vetra odlučiti: ili, zaklanjajući se iza poslednje petorice neprimetno je baciti u sneg (gde će je posle naći, ali neće znati čije je), ili - proneti.

Za tu testericu mogli su prilepiti deset dana sami-ce, ako bi je proglašili za nož.

A nož je značio zaradu, značio je hleb!

Žao mu je bilo da baci. I Šuhov je čušnu u vatiranu rukavicu.

U to su naredili sledećoj petorki da pristupi pretresu.

I potpuno osvetljena ostadoše poslednja trojica: - Senjka, Šuhov i momak iz trideset druge brigade koji je trčao da traži Moldavca.

Pošto ih je bilo trojica a prema njima je stajalo pet nadzornika, moglo se malo lukaviti - izabrati kome od dvojice desnih priči. Šuhov nije izabrap mladog -rumenog nego sedog brkog starog. Stari je bio, naravno, iskusan i pronašao bi lako ako bi htio, ali pošto je bio star njemu mora da je služba do zla boga dosadila. Za to vreme, Šuhov je obe rukavice, onu sa testeri-om i praznu, smakao i uzeo ih u jednu ruku (praznu rukavicu isturivši napred i u istu ruku je dohvatio konopac-opasač), pamuklju je razdrlio sasvim, pole dolame i pamuklje uslužno je pridigao (nikad tako uslužan nije bio na pretresu, ali je sada htio da pokaže da je sav otvoren - evo, vidi!) - i po komandi je prišao sedobrkome.

Sedobrki nadzornik pljesnu Šuhova po bokovima i leđima, po džepu nad kolenom udari odozgo - nema ničega, prognjavi prstima pole pamuklje, takođe ni-šta i, već ga otpuštajući, tek onako, opipa rukom isturenu rukavicu Šuhova – praznu. Nadzornik je stegao rukavicu, a Šuhova je unutra kao kleštima nešto steglo. Ako još jednom tako, stegne drugu rukavicu - eto ti deset dana samice s trista grama dnevno i topлом hranom svaki treći dan. Odmah je zamislio kako će tamo oslabiti, izglad-neti i kako će mu teško biti da se povrati u ovo žilavo, ni gladno ni sito stanje u kome je sada.

I u tom trenutku, on se iskreno, zaneseno pomoli u sebi: »Gospode, spasi! Ne daj samicu!«

I sve te misli proletele šu mu kroz glavu kad je nadzornik opipao prvu rukavicu i krenuo rukbm da opipa i drugu, zadnju (on bi ih opipao odjednom dvema fukama da je Šuhov držao rukavice u dve ruke a^ne u jednoj). Ali se tada čulo kako je starešina na pretresu, žureći da se što pre osloboди, viknuo pratnji:

- Ajde, privede fabriku mašina!

I sedobrki nadzornik, umesto da prihvati drugu rukavicu Šuhova, maHnu rukom - prolazi. I spusti je.

Šuhov potrča da sustigne svoje. Oni su već bili postrojeni po petorica između dva duga brvna, slična onima za koje se na vašarima, vezuju konji i koja su služila kao prolaz za kolonu. Trčao je lako, ne dodi-rujući zemlju, nije se ponovo pomolio, iz zahvalnosti, zato što nije bilo vrernena, a nije više ni bilo potrebno.

Pratnja koja je sprovodila njihovu kolon«U' odmače se u stranu, oslobađajući put za pratnju fabrike maši-na i samo je čekala svoga komandira. Sva drva koja je njihova kolona bacila pre pretresa pratnja je sakupila za sebe, a drva koja su na pretresu oduzeli nadzornici bila su bačena na gomilu pokraj stražare.

Mesec se kotrljao naviše i u beloj svetloj noći mraz je stezao.

Komandir pratnje, idući u stražaru da bi mu vratili priznanicu za četiri stotine šezdeset tri glave, porazgovarao je s Prjahom, pomoćnikom Volkovoja i ovaj je viknuo:

- KA-četiristo šezdeset!

Moldavac, sakriven u koloni, uzdahnu i priđe desnom brvnu. Njemu je i sada glava bila opuštena i uvučena u ramena.

- Dodi ovamo! - pokaža Prjaha oko brvna. Moldavac obide. Naređeno mu je da drži ruke za leđima i da tu stoji.

Znači, prišće mu pokušaj bekstva. Strpaće ga u zatvor.

Malo dalje od kapije, zdesna i sleva od prolaza, stala su dva stražara, kapija visoka koliko tri čoveka polagano se otvorila i cula se komanda:

- U petorke, stroj s'! (»Odbi' od kapije!« ovde nije potrebno: svaka se kapija uvek otvara prema unutra da je logoraš, ako bi u gomili na nju iznutra navalili, ne bi mogli izvaliti.) Prva, druga, treća!...

Eto, za vreme ovoga večernjeg prebrojavanja, vra-čajući se kroz logorsku kapiju, logoraš je posle celog dana najviše išban vетrom, promrzao i izgladneo

- i kutlača vrele večernje prazne čorbe ža njega je: što kiša u sušu, odjednom će je pokusati načisto. Ta kutlača je njemu sada dragocenija od slobode, drago-cenija od svega proteklog života i od svega budućeg života.

Ulazeći kroz logorsku kapiju, logoraš su kao ratni-ci posle pohoda - čvrsti, kuvani i pečeni - čuvaj se!

Gledati od štapske barake na talas logoraša koji ulaze - mora da je strašno. Eto, od ovog prebrojava-nja, prvi put otkako su u pola sedam zvonili za odlazak na posao, logoraš postaje slobodan čovek. Pošto prođu kroz veliku logorsku kapiju, kroz malu kapiju između sfražare i placa, pa još kroz uzan prolaz

- onda kud koji. Kud koji, ali brigadire lovi dežurni logora:

-Brigadiri, u plansko-proizvodno odeljenje! Šuhov šmugnu pored zatvorske zgrade, između baraka i - tamo gde pakete izdaju. A Cezar ode, čuvajući ugled, odmereno, na drugu stranu, gde je pored stuba već bio krkljanac, a na stubu - prikucana daščica od šper-ploče i na njoj mastiljavom olovkom pobeleženi svi koji su danas dobili pakete. Na hartiji u logoru retko pišu, češće na šper-ploči. Ono, nekako je čvršće i pouzdanije na dasci. Na njoj se vodi i račun brojnog stanja zatvorenika. A sutra-dan sastružeš i - ponovo pišes! Štednja.

Oni što u krugu ostaju i ovako žicare: pročitaju na daščici ko je primio paket, presretnu ga pri dolasku i kažu mu broj. Zauvar je: takvom cigaretu dadnu.

Dotča Šuhov - uz baraku je dograđeno odeljenjer a uz njega još jedno predsoblje. Ono je spolja bez vrata, hladnoća slobodno ulazi, pa ipak, u njemu je nekako kao unutra, pod krovom je.

U pred soblju se otegao red duž zida. Šuhov stade. Pred njim je petnaestak ljudi - to je više od sata čekanja, upravo do povečerja. A ko je od onih sa termocentrale otisao da pogleda spisak, on će iza Šuhova biti. I svi sa fabrika mašina. Bogami će oni za paket i po drugi put dolaziti, sutra ujutru.

Stoje u redu s torbicama, sa džačićima. Tamo, iza vrata (Šuhov u ovoru logoru sam nikad nije dobijao, ali po pričama zna), otvaraju sekiricom šanduk pake-ta, nadzornik sve svojim rukama izvlači i razgleda. Ponešto razreže, prelomi, opipa, preruči. Ako je nekakva tečnost u staklenom ili limenom sudu, on otvara i prelije ti, pa ili ruke podmetni ili vrećicu od peškira. A kutije ne.daju, boje se nečega. Ako su kolači, neki redi slatkiši, ili kobasice, riba - nadzornik i grizne. (A probaj se pobuniti - odmah će se zakačiti: šta je zabranjeno, šta ne sleduje i neće izdati. Počevši od nadzornika, onaj koji dobija paket mora davati, davati i davati.) A kako završe pretresanje paketa, sandučić ipak.ne daju - trpaj sve u torbak, makar i u polu od dolame i - guraj, sledeći! Tako ponekog smuvaju da i zaboravi ponešto na stolu. Za to se ne vraćaj. To nestane.

Nekada, u Ust-Ižmi, Šuhov je dobijao pakete nekoliko puta. Ali je sam ženi pisao: ne vredi, ne šalji, ne otkidaj od dečice.

Iako je na slobodi Šuhovu bilo lakše da hrani celu porodicu nego ovde sebe samog, on je znao pošto su ti paketi, znao je da ih deset godina od porodice ne može izvlačiti. Bolje je onda bez njih.

Ali iako je tako on sam odlučio, svaki put kada je neko iz brigade, ili u blizini, u baraci, dobijao paket (to jest gotovo svakoga.dana), njega je tišтало: zašto on nije dobio paket. I mada je strogo zabranjeno ženi da mu šalje čak i za uskrs i nikada nije prilazio stubu sa spiskom sem, možda, za bogatog člana svoje brigade, on je zbog nečega ponekad očekivao da će neko dotrčati i reći:

- Šuhove, šta čekaš? Imaći paket!

Ali niko nikada nije dotrčao ...

I da se seti na selo Temgenjovo i rođenu izbu bilo je sve manje i manje povoda... Ovdašnji život ga je rastrzao od ustajanjado povečerja, ne dajući vreme-na za besciljne uspomenei

Sada, stojeći među onima koji su svoj želudac tešili bliskom nadom da će zagristi slaninu, namazati hleb buterom, ili zasladići šećerom šolju čaja, Šuhov se održavao samo jednom željom: stići u menzu zajedno sa svojom brigadom i pojesti čorbu toplu a ne ohla-đenu. Hladna nije vredela ni upola koliko topla.

On je računao da je Cezar, ako nije našao svoje prezime u spisku, već davno u baraci i iimiva se. A ako je prezime tamo, on sada skuplja vrećice, šoljice od plastične mase, sudove. Zbog toga je Šuhov i obećao da će čekati deset minuta.

Tu, u redu, Šuhov je čuo novost: nedelje opet neće biti u ovoj sedmici, opet nedelju prisvajaju. To je i očekivao, svi su to očekivali: ako je pet nedelja u mesecu, onda tri daju, a dvaput na rad gone. To je očekivao, a kad je čuo - sva duša se stegla, iskrivila: kome nije žao najrođenije nedelje? Ali, pravilno govore u redu, slobodan dan i u logorskom krugu znaju da ukinu - izmisle nešto: ili da se parno kupatilo dograđuje, ili da se zid podigne da se ne bi moglo proći, ili da se krug čisti. A i rrijenjanje slamariee, istresanje, tamanjenje stenica po ležajima. Ili izmisle proveru identiteta po kartonima. Ili inventarisane: izlazi sa svim stvarima i čući u krugu pola dana!

Najviše im, verovatno, smeta akp zatvorenik spava posle doručka.

Red se, iako polagano, ipak kretao. Ušli su preko reda, nikoga ne pitajući i odgurnuvši prednjeg, jedan berberin, jedan knjigovđa i jedan iz kulturno-vaspit-npg odeljenja. Ali to nisu sivi logoraši nego gadni logorski poslušnici, najveći nitkovi u logoru. Te ljude zatvorenici su smatrali gorima od šljama (kako su i oni gledali na argate). Ali svadati se s njima.bilo je nekorisno: poslušnici se i međusobno drže i s nadzor-nicima takođe.

Qstalo je ispred Šuhova još desetak ljudi, a odo-strag su se još sedmorica priključili, kad se u otvoru vrata pojavio Cezar sa svojom novom krznenom ka-pom koju su mu sa slobode poslali. (Eto, i kapa. Negde je Cezar podmazao pa su mu odobrili da nosi čistu, novu varošku kapu. A drugima su čak i otrcane frontovske smakli i dali logorske, od svinjske kože.)

Cezar se Šuhovu osmehnu i odmah se obratio nastrane sa naočarima koji je u redu stalno novine čitao: .

- A-a! Petre Mihaliču!

I rascvetaše se jedan na drugoga, kao bulke. Onaj nastrani:

- Imam novu »Večernju Moskvu«, pogledajte! Poslali su mi poštom.

- Ma nemojte! - I Cezar se zagnjuri u novine. A pod tavanicom lampica čkiljava-čkiljava, kako li se mogu sitna slova prokljuvit?

- Objavljenja je veoma interesantna recenzija o premjeri Zavadskog.

Oni, Moskovljani, jedan drugoga iz daleka nanjuše kao psi: I kada se sretnu - sve se njuškaju, njuškaju na neki svoj način. I laparaju brzo-brzo, ko će više reči izgovoriti. I kad tako laparaju toliko retko ruske reči nailaze, da je njih slušati - isto kao Letonce ili Rumune.

A u Cezarovim rukama su napabirčene vrećice, kao što treba. ■ ■ ■

- Pa, ja,... Ceza Markoviču... - šušketa Šuhov. - Da idem?

- Naravno, naravno. - Cezar podiže crne brkove sa novina, - Pa, iza koga sam ja, ko je za mnom?

Objasni mu Šuhov ko je za kim i, ne čekajući da se Cezar sam seti večere, upita: ,

- Da vam donesem večeru?

(To znači: iz menze u baraku, u kotliću. Nosi se uopšte ne sme, bilo je mnogo naredaba o tome. Love i prosipaju na zemlju iz kotlića, pa i u samicu trpaju, ali ljudi ipak nose i nosiće, jer ko ima posla taj nikada ne stiže u menzu sa brigadom.)

Upitao je da li da donese večeru, a u sebi je porriislio: »Nećeš valjda biti gad? Poklonićeš mi večeru. Za večeru nema kaše, samo prazna čorba...«

- Ne, ne, - osmehuje se Cezar - pojedi ti večeru, Ivane Denisiću'.

Šuhov je samo to i čekao. Sada je on, kao slobodna ptica, poleteo kroz vrata predsoblja, pa - preko logorskog kruga!

Muvaju se logoraši na sve strane. Jedanput, komandant logora izdao je i ovakvu zapovest: niko od zatvorenika ne sme se sam po krugu kretati. A kada je mogućno, voditi celu brigadu u stroju. Kad ne može baš cela brigada, na primer u ambulantu ili nužnik, onda obrazovati grupe od četvorice-petorice i odrediti među njima starešinu koji će ih povesti u stroju, sačekati na mestu i vratiti ih, takođe u stroju.

Mnogo je komandant držao do te zapovesti. Niko mu se nije smeo suprotstaviti. Nadzornici su hvatali pojedince, zapisivali brojeve i u zatvor trpali, ali je naredba propala. Polagano, kao što mnoge gromke naredbe propadaju.

Recimo, pozovu oni sami čoveka »da peva« - ne možeš sa njime poslati celu ekipu! Ili moraš za svoju hranu u magacin, što bih ja s tobom išao? A onaj je opet, izmislio da ide u kulturno-vaspitno odeljenje novine da čita, ko će s njim poći? Onaj hoće valjenke da popravi ili da ih prosuši, neko jednostavno hoće iz barake u baraku (iz barake u baraku je više od svega zabranjeno!), kako da ih zadržiš?

Tom naredbom komandant je htio i poslednju slobodu da oduzmne, ali mu nije uspelo, trbušatom.

Na putu u baraku, Šuhov je sreo nadzornika i skinuo kapu pred njim, za svaki slučaj, a onda je uteo u baraku. U baraci - gungula: nekome su danas hleb digli, viču na dežurne i dežurni viču. A ugao sto četvrte je prazan.

Ovo veče Šuhov računa kao srećno: kad su se u logor vratili, slamarice nisu bile ispremetane, pre-tresa preko dana u barakama nije bilo.

Baci se Šuhov prema svom ležaju, putem dolamu sa ramena zbaci. Dolamu - gore, rukavice ša testericom - gore, opipa slamaricu u dubinu, jutrošnje parče hleba je na mestu. Obradova se što ga je našao.

Pa trkom napolje, u menzu

Promakao je do menze ne naletevši na nadzornika. Susretao je samo logoraše koji su se svadali oko sledovanja. Napolju je sve svetlijе od mesečine. Lampe su škiljile'a od baraka su se pružile crne senke. Ulaz u menzu je preko široke verande sa četiri stepenika i ta veranda je sada takođe u senci, A nad njom se ljuči lampica, zavija na mrazu. Kao duga švetle sijalice, od mraza, od prljavštine, šta li?

A postojala je i stroga naredba komandanta: briga-de da dolaze u menzu u stroju, u dvojnoj koloni. Takođe je bila naredba: došavši do menze, brigade se ne smeju peti na verandu, već treba da se pvestroje po pet i da čekaju dok ih dežurni menze ne pusti unutra.

I rukama i nogama se kao dežurni u menzi držao Čopavi. Svoju čopavost progurao je kao invalidnost, a snažan je, strvina. Pribavio je brezovu močugu i sa verande mlati tom močugom one koji bez njegove komande srljaju. Ali ne svakoga. Pametan je Čopavi i u mraku zna koga će po leđima. Neće udajiti onoga koji bi ga mogao po njušci. Bijene bije. Šuhova je jednom maznuo.

Zovu ga »dežurni«, a pogledaš li - knez, sa kuvarima se druži !

Danas, da li su sve brigade odjednom navalile, da li su red dugo uvodili, tek veranda je gusto opsednuta, a na verandi Čopavi, zamenik čopavog i lično šef menze. Bez nadzornika se snalaze, čudovišta.

Šef menze je uhranjen gad, glava mu kao dulek, u leđima - aršin. Toliko puca od snage da korača kao da na federima odskače, kao da su mu noge od federa i ruke takođe. Nosi kapu od belog krvnog bez broja, niko od slobodnih takvu kapu nema. A nosi i krzneni jagnjeći prsluk i na tom prsluku na grudima malecan broj, kao poštanska marka - ustupak Volkovom, a na leđima broj nema. Šef menze se ni pred kime ne priklanja i svi ga se logoraši plaše. On u jednoj ruci hiljadu života drži. Jednom su hteli da ga prebiju, ali su mu svi kuvari u pomoć priskočili, sve njuške po izboru.

Nevolja će sada biti ako je sto četvrta već ušla, Copavi ceo logor u glavu zna i u prisustvu šefa nikoga sa tuđom brigadom neće propustiti, naročito će se pokazati savestan.

Ponekad su se iza leđa Čopavog preko ograda verande provlačili, pa se provlačio i Šuhov. Ali danas, u prisustvu šefa, neće se provući: tako će ti leđa obraditi da ćeš još i u ambulantu dospeti!

Brže, brže do verande, saznati u tami da li je sto četvrta još tu, usred crnih podjednakih dplama.

I baš su sad navalile brigade (šta ćeš - uskorp je povečerje!) i kao na tvrđavu jurišaju - jedan, drugi, treći, četvrti stepenik su osvojile i provalile na veran-du!

- Stoj!, marvo! - Čopavi urla i močugu je podigao na prednje. - Smiri se! Sad ču nekog maznuti!

- Nismo mi! - urlaju prednji. - Odostrag guraju!

Da je odostrag, tačno je, guraju, ali se i prednji naročito ne protive, misle da nekako provale u menzu.

Tada Čopavi okrenu svoju močugu preko grudi kao zatvorenu rampu i iz sve snage navalfna prednje! I pomoćnik Čopavoga takođe prihvati močugu, a ni šef menze se nije uplašio da će ruke isprljati.

Navalili su žestoko, - snage imaju dosta, meso jedu - odgurnuše! Odozgo su oborili prednje na zadnje, oborili ih kao snoplje.

- Mrcino čopava... sve troje!... viču iz gomile, ali skrivajući se. Ostali su popadali čutke, čutke se podižu, živo, da ne izgaze.

Raščistiše stepenike. Šef menze malo se odmače, a Čopavi stoji na gornjem stepeniku i poučava:

- Postrojiti se po pet, ovnovi, koliko vam puta treba reći? Kad bude potrebno, pustiću!

Ugleda Šuhov: pred samom verandom kao da je glava Senjke Kljevšina, grdno se obradova i kreće brzo laktovima da se probije u tom pravcu. Leđa uz leđa pribijena - ne možeš se probiti.

- Dvadeset sedma - vice Čopavi - prolazi! Iskoči dvadeset sedma na stepenike, pa brže-bolje ka vratima. A za njom oget švi navališe na stepenike i otpozadi pritisnuše. I Suhov navali iz petnih žila. Veranda se trese, lampa nad verandom cvit!

- Opet, strvine? - Čopavi besni. Pa močugom hekoga po ramenima, po leđima, zbaciće jedne preko drugih. Opet je bčistio. . ',

Vidi Suhov odozdo: popeo se do Copavog Pavlo. On brigadu ovamo vodi, Tjurin u ovaj krkljanac neće.

- U petorke, stroj se, sto četvrta! - Pavlo odozgo više. --A vi se odmaknite, prijatelji!

Đavolsku mater će se prijatelji odmaknuti!

- Ma pusti me, balvane, ja sam iz te brigade! - gura Šuhov.

Ovaj bi ga i propustio, ali su i njega sa svih strana pričepili. Njiše se gomila, guši - da bi čorbu dobila. Zakonsku čorbu.

Tada Suhov odluči drugačije: sleva se dohvati ograde, za stub od verande se dohvati rukama i - okači se, od zemlje se odvoji. Nekoga nogama u kolena munu; njega po boku dohvatiše, kresnuše mu nekoliko puta, ali on već šmugnu: stade jednog nogom na ivicu verande kraj gornjeg stepenika i čeka. Ugledaše ga njegovi momci i ruku mu pružiše.

Odlazeći, šef kuhinje se u vratima okreće:

- Pusti, Čopavi, još dve brigade!

- Sto četvrta! - viknuo je Čopavi. - A kuda ti, strvino, srljaš?

I močugom za vrat toga tuđeg.

- Sto četvrta! - Pavlo više i svoje propušta.

- Uf! - probi se Šuhov u menzu. I ne čekajući da mu Pavlo kaže -za služavnike, pode da traži slobodne služavnike. U menzi, kao i uvek, para u bblacima od vrata dolazi, za stolovima sede jedan uz drugoga, kao semenke u suncokretu, među stolovima se vuku, gu-raju se, po neko se probija sa punim služavnikom. Ali je Suhov na sve to za toliko godina navikao, oko mu je oštiro i vidi: ŠČ-208 nosi na služavniku svega pet 'porcija, znači: poslednji služavnik za brigadu, inače - zašto ne bi bio pun?

Pristiže ga i odostrag ga na uvo nagovara:

Bratac, služavnik, posle tebe.

- Ma, tamo kod šubera čeka jedan, obećao sam..

- Neka njega - neka čeka, što zvera? Dogovoriše se.

Ovaj donese do mesta, rastovari. Šuhov žgrabi služavnik, ali i onaj drugi kome je obećano dotrča, za drugi kraj služavnika vuče. A slabašniji je od Šuhova. Suhov ga munu služavnikom, on odlete na stub, spustivši ruke. Šuhov - služavnik pod mišku i trkom tamo gde dele.

Pavlo stoji u redu pred šuberom, nestrpljiv je bez služavnika. Obradova se:

- Ivane Denisoviču! - i pomoćnika brigadira dvadeset sedme ispred sebe gura: - Pusti me! Sto džabe stojiš? Ja imam služavnike!

Gle, i Gopčik, mangupče, vuče služavnik.

- Dok su oni zverali, — smeje se - ja sam ga pridigao!

Od Gopčika će biti dobar logoraš, Još jedno dve, godine da se priuči i poraste, doguraće najmanje do onoga što hleb deli.

Pavlo naredi Jermolajevu, zdravom Sibircu (takođe je zbog zarobljeništva dobio deset godina), da uzme drugi služavnik. Gopčika posla da pogledne za kojim stolom večeru završavaju. A Šuhov položi svoj služavnik uglom na šuber i čeka.

- Sto četvrta! - raportira Pavlo kroz šuber. Šubera je svega pet: tri zajednička za izdavanje hrane, jedan za bne što se hrane po spisku (desetak čiraša i, po protekциji celo knjigovodstvo), još jedan - za vraćanje posuda (kraj tog šubera se otimaju oni što ližu porčije). Šuberi su niski, malo iznad pojasa. Kroz njih se sami kuvari ne vide, već samo njihove ruke i kutlače. ;

Riike su u kuvara bele, glatkе i dlakave, zdrav je. j Prosto bokser a ne kuvar. Uzeo je olovku i na svom spisku na zidu proverio:

- Sto četvrta, dvadeset četiri! \ Panteljejev se dovukao u menzu. Ništa mu nije, kučki. , Kuvar uze pozamašnu kutlaču, tako, od tri litra, pa » poče njome da meša po kazanu, da meša (kazan je \ pred njim tek naliven, gotovo pun, para samo suk-lja). I, dohvativši kutljaču od sedam sto pedeset 1 grama, poče njome, ne prepunjajući je, da sipa. ,

- Jedna, dve, tri, četiri. . ; Šuhov je zapamtio koje su porcije napunjene dok «

se gustiš još nije na dno kazana slegao, a u kojima je ! retko, sama vodurina. Naređa na svoj služavnik deset¹ porcija i ponese. Gopčik mu maše od drugog reda j stubova: j

- Ovamo, Ivane Denisiču, ovamo! ^

Nositi porcije nije što i zverati. Šuhov prosto klizi, da se služavnik ne bi drmao, i galami na sve strane.

- Ej, ti, HA-devetsto dvadeset!... Čuvaj se, čiki-ce!... Beži s puta, momče!

U ovakvoj gunguli veština je i jednu porciju proneti ne pljusnuvši, a kamo li - deset. Ipak, on na ugao stola koji je Gopčik oslobođio spusti služavnik tako da na njega nije ni jedna kap pljusnula. I još je upamatio kako je služavnik okrenuo, da prema uglu gde će on sesti budu dve najgušće porcije.

I Jermolajev doneše deset. A Gopčik otrča i done-se sa Pavlom poslednje četiri u rukama.

Još i Kilgas doneše hleb na služavniku. Danas hrane prema radu: nekom dvesta, nekom trista, a Šu-hovu - četiri stotine grama. On uze četiri stotine, okrajak, a za Cezara dvesta, sredinu.

U to se i članovi brigade počeše pojavljivati sa svih strana menze, da dobiju večeru, a posle kusaj gde sedneš. Šuhov razdaje porcije i pamti kome je dao, a svoj ugao služavnika čuva. U jednu od gustih porcija spustio je kašiku - znači, zauzeo je. Fetjukov je svoju porciju među prvima uzeo i otiašao: računa, u brigadi nema šta da traži, bolje po menzi prošetati, kao šakal, možda neko neće pojesti sve (ako neko rie pojede sve i porciju od sebe odmakne, na nju se, kao kopci, ponekad bacaju nekolicina).

Suhov i Pavlo prebrojaše porcije, izgleda, slaže se. Za Andreja Prokofjevića Šuhov tutnu jednu od gustih porcija, a Pavlo je preli u usku nemačku porciju sa poklopcom: ona se može proneti pod dolatom, pribijena uz grudi.

Dadoše služavnike. Pavlo sede sa svojom duplom porcijom i Šuhov sa svoje dve. I svaki razgovor među njima prestade, nastali su sveti trenuci.

Šuhov skide kapu i stavi je na kolena. Proveri jednu porciju kašicom, proveri drugu. Nije loše, ima i ribe. A uopšte, uveče je čorba mnogo ređa nego ujutru: ujutru logoraša treba nahraniti da bi radio, a uveče će i onako zaspasti.

Poče da jede. Prvo je samo čorbicu pio, pio. Kada je topota krenula i razlila mu se po telu, sav on, iznutra, kao da je počeo da treperi u susret čorbi. Do-bro! Eto kratkog frenutka za koji logoraš i živi!

Sada Šuhovu ništa ne smeta: ni sto mu je rok dug, ni što je dan dug, ni što nedelje opet neće biti. Sada on misli: proguraće se! Proguraćemo sve, daće bog i to će proći! -

Otpivši iz jedne i druge porcije toplu čorbicu, on drugu porciju preli u prvu, istrese je i još kašicom sastruga. Tako mu dođe nekako spokojnije, ne misliti i o drugoj porciji, ne paziti na nju ni očima ni rukom.

Oči su mu se osloboidle, pogledao je iskosa na komijske porcije". Kod suseda levo, sama voda. Gadovi, šta rade, i to svoji - logoraši!

I poče Šuhov da jede kupus sa ostatkom čorbe. Zapao ga je krompirić, jedan na dve porcije, u Cezarovoj porciji. Tako, osrednji krompirić, naravno promrzao, potvrđi i sladunjav. A ribe gotovo i nema, ponekad samo promakne ogolela kičra. Ali i svaku riblju kičmu i peraje treba prožvakati, sok iz njih isisati, koristan sok. Za sve to, naravno, treba vreme-na, ali Šuhov sada nikud ne žuri, danas mu je praz-nik: za ručak dve porcije, a i za večeru se dve porcije dočepao. Zbog takvog posla ostali se poslovi mogu i ostaviti.

Sem da možda svrati do Letonca za duvan. Do jutra duvana može i nestati.

Večerao je Šuhov bez hleba: dve porcije, pa još sa hlebom - suviše bi bogato bilo, hleb će i sutra valjati. Želudac je zlikovac: on staro dobro ne pamti, sutra će opet zatražiti.

Šuhov je završavao svoju čorbu i nije baš nastojao da vidi koga ima oko, nije mu bilo nužno: ništa novo on nije očekivao, a jeo je svoje sopstveno. Pa ipak je primetio kako se za stolom tačno prema njemu oslobođilo mesto i kako je seb visok starac - JU-81. On je bio, Šuhov je to znao, iz šezdeset četvrte brigade, a u redu ža pakete Šuhov je čuo da je upravo šezdeset četvrta išla na gradilište »socgradi-ća«; umesto sto četvrte i, da je celoga dana, bez grejanja, natezala bodljikavu žicu, sama je za sebe krug gradilišta spremala.

O tome starcu Šuhovu su govorili da on po logorima i robijama leži beskonačno i da ga ni jedna, amnestija nije zakačila, nego su mu, kako bi mu se jedna desetica završavala, drugu dodavalı.

Sada ga je Šuhov izbliza razgledao. Među svim pognutim logorskim leđima njegova dostojanstvena leđa prosto su oči parala svojom uspravnošću i za stolom je izgledalo kao da je on na klupu pod sebe još nešto podmetnuo. Na njegovojo goloj glavi već odav-no nije imalo, šta da se šiša, sve su vlasti poispadale od dobrog života. Starčeve oči nisu njuškale za svim onim što se u menzi događalo, nego su bile okrenute prema nečem svom, nevidljivom, više Šuhova. On je odmereno jeo praznu čorbu drvenom iskrzanom kaši-kom, ali nije spuštao glavu nad porciju kao ostali, nego je visoko podizao kašiku do usta. Zube nije imao'ni gore ni dole, ni jedan: okoštavele desni žvakale su hleb umesto zuba. Lice mu je bilo sve izmučero, ali ne - bezlično, slomljeno, već kao isklesan taman kamen. A po rukama, ogrubelim i crnim, videlo se da mu se nije često događalo da tokom svih tih godina posedi u zavetini. I drži se nepomirljivo: svojih trista grama ne stavljaju, kao svi, na nečist ispljuskan sto, već na opranu krpicu.

Ali Šuhov nije imao vremena da ga dugo zagleda. Završivši sa jelom, oblizavši kašiku i čušnuvši je u valjenku, on natače kapu, ustade, ponese sledovanje hleba, svoje i Cezarovo, i pođe. Izlaz iz menze vodio je preko druge verande i tamo je stajalo još dvoje dežurnih i sve što su oni radili bilo je: skinuti rezu, propustiti ljudi i opet staviti rezu.

Izišao je Šuhov nabijena želuca, zadovoljan sobom; i odlučio je da, iako će povećerje uskoro, ipak trkne do Letonca. I neodnevni hleb u devetu, on je širokim korakom krenuo prema sedmoj baraci. Mesec je bio, o-ho, visoko i kao izrezan na nebu, čist i bebi. Celo nebo bilo je vedro. I zvezde, ovde-ondje, one najsajnije. Ali da gleda u nebo Šuhov nije imao

vremena. Jedno je osetio: mraz ne popušta. Neko je od slobodnih čuo preko radija: uveče se očekuje minus trideset stepeni, a ujutru – do četrdeset.

Doprlo je odnekud iz daleka: negde u naselju traktor je brundao, a od druma se čuli kako ekskavator zavija. I od svake valjenke, ko god je po logoru nekud išao ili pretrčavao, škriputanje.

A vetra nije bilo.

Krdžu je Šuhov morao da kupi kao što je i ranije kupovao: rublja čaša, iako je na slobodi takva čaša stajala tri rublje, a po kvalitetu i skuplje. U zatvoreničkom logoru sve cene bile su sopstvene, ni na šta nalik, zato što se novac ovde nije smeо držati, malo ko ga je imao i bio je veoma skup. Za rad u ovom logoru nisu plaćali ni prebijene pare. (U Ust-Ižmi Šuhov je bar trideset rubalja mesečno dobijao.) A ako bi kome rođaci i poslali poštum, taj novac nisu davali nego su ga unosili u lični račun. Sa ličnog računa moglo se jednom mesečno u logorskoj prodavnici kupiti toaletnog sapuna, trulih medenjaka, i cigareta »Prima«. Dopadala ti se roba ili ne, ali za koliku si sumu komandi poslao zahtev, za toliko moraš i kupiti. Ne kupis li, novac ti je svakako propao, otpisan je. Šuhov je dobijao novac samo od sopstvene zarade: za šivenje patika od krpa poručioca - dve rublje, za krpljenje pamuklije - po pogodbi.

Sedma baraka nije kao deveta, od dve velike polo-vine. U sedmoj baraci postoji dug hodnik i u njemu desetoro vrata, a u svakoj sobi po brigada, nabijeno po sedam dvospratnih duplih kreveta u sobi. Pa onda kabina sa kiblom i kabina starešine barake. A u jednoj kabirii žive umetnici.

Šuhov uđe u sobu u kojoj živi njegov Letonac. Letonac leži na donjem ležaju, noge je podigao i oslonio i sa susedom letonski brblja

Šuhov seda kraj njega. Kaže: zdravo. Zdravo, onaj noge ne spušta. A soba mala, svi odmah prisluškuju - ko'je došao i zašto je došao. Obojica to shvataju i zato Šuhov sedi i razvlači: pa, kako živite? Eto, nekako. Hladno danas. Da.

Sačeka Šuhov da se svi svojim stvarima pozabave (o korejskom ratu raspravljuju: hoće li zbog toga što su se Kinezi umešali biti svetski rat ili neće) i naže se prema Letoncu:

- Ima li krdže?

- Ima.

- Pokaži!

Letonac spusti noge u prolaz i pridiže se. Džimrija je ovaj Letonac, kada čašu puni, ruka mu drhti, sve se boji da ne da za jedno zavijanje više.

Pokaza Šuhovu duvankesu, raširi je.

Šuhov uze trunčicu na dlan i vidi: isto onaj od. prošlog puta, mrk i podjednako rezan. Prinese ga nosu, omirisa - taj je. A Letoncu reče:

- Kao da nije isti.

- Isti, isti! -ljuti se Letonac. - Ja druga vrsta nema ^nikad, uvek isti.

- Pa, dobro, - saglašava se Šuhov - nabi'-de mi čašu, ja ēu zapaliti, pa ēu možda još jednu uzeti.

On je zato rekao »nabij« pošto ovaj sipa istresajući.

Dohvati Letonac ispod slarijarice drugu duvankesu, okrugliju od prve, a iz ormančeta svoju čašicu izvuče. Cašica, iako je od plastične mase, Šuhov je izmerio, ista je kao i brušena.

Sipa.

- De, nabijaj, nabijaj! - Šuhov i sam prstom priti-ska.¹

- Ja i sam ume! - srdito odmiče Letonac čašu i sam nabija, ali mekše. Pa opet sipa.

A Šuhov je dotle pamukliju razgrnuo i napipao unutra u prošivenom pamuku hartijicu koju jedino on oseća.. I gurkajući je obema rukama, gurkajući je kroz pamuk, pomera je prema rupici, probušenoj na sasvim drugoj strani i prihvaćenoj sa dva končića. Dočuškavši je do te rupice, on je konce noktom iskidao, hartiju je još jednom napol uzuđuš savio

(ona je i bez toga uzuđuš ispresavljana) i kroz rupicu izvukap. Dve rublje, stare, ne šuškaju. A u sobi urlaju:

- Sažaliće se na vas baćuška brkati! On i rođenom bratu ne veruje, a kamoli vama, budalama!

Ono što je u zatvoreničkom logoru dobro, to ti je što smeš slobodno lajati. U Ust-Ižmi samo šapneš da na slobodi nema šibica, a tebe - u čorku i novu ti deseticu prilepe. A ovde viči sa gornjih ležaja što god hoćeš cinkaroši o tome izveštaj ne podnose, komanda je digla ruke.

Samo, ovde nemaš vremena mnogo da pričaš...

- Ih, mnogo rastresito sipaš - žali se Šuhov.

- Na, evo ti! - dođaje ovaj koliko između dva prsta.

Šuhov izvuče iz unutrašnjeg džepa svoju duvankesu i presu u nju krdžu iz čaše.

- U redu, odluči on, ne želeći da prvu, slatku cigaretu puši trčeći - nabijaj i drugu!

Pošto se još malo prepirao, on presu i drugu čašu, dade dve rublje, klimnu glavom Letoncu i ode.

A izišavši, odmah - trkom-trkom - u syoju baraku. Da ne propusti Cezara kad se vrati s paketom.

Ali je Cezar već sedeо na svom donjem ležaju i petljaо nešto oko paketa. Sve što je doneo, bilo je poređano ,na njegovom ležaju i na ormančetu, ali direktna svetlost qd sijalica nije dотle dopirala, pošto se između ispreči Šuhovljev gornji ležaj, pa je sve bilo u.polumraku.

Šuhov se prignu, zade između kapetanovog i Ceza-rovog ležaja i pruži ruku sa večernjim sledovanjem hleba.
- Vaš hleb, Cezare Markoviću.

Nije rekao: »A primili ste«, jer bi°to bilo ciljanje na' to da je on stajao u redu i da sada ima pravo na deo. Čn je i bez toga znao da ima. Ali on nije postao šakal čak ni posle osam godina prinudnog rada - i što je duže trajalo, on je sve čvršći postajao.

Pa ipak, svojim očima on nije mogao zapovedati. Njegove oči, jastrebove oči logoraša, preletele su, kliznule preko Cesarovog paketa izloženog na ležaju i ormančetu i, mada hartije nisu bile odvijene, a poneka vrećica je bila zatvorena, tim brzim pogledom i njuhom koji je to potvrđivao, Šuhov je nehotice ustanovio da je Cezar dobio kobasicu, kondenzovano mleko, debelu dimljenu ribu, slaninu, mirisni dvo-pek, pa onda kolače s nekim drugim mirisom, šećer u kockama - tako, dva kilograma i, izgleda, buter, pa onda cigarete, duvan za lulu i - to još nije bilo sve.

I sve to zapazio je on za ono kratko vreme dok je rekao:

- Vaš hleb, Cezare Markoviću.

A Cezar, podbunjen, ozaren, čisto pijan (dobivši paket. sa hranom svako takav postaje), odmahnu rukom na hleb:
- Zadrži ga, Ivane Denisiću!

Čorba i uz to dvesta grama hleba, to je bila cela večera i, naravno, ceo Šuhovljev deo od Cesarovog paketa.

I Šuhov istoga časa - kao odsečeno - nije ništa više očekivao od ponuda koje je Cezar poređao. Ništa nije gore nego kad stomaku pustiš na volju, pa još u prazno.

Evo hleba: četiri stotine, pa dvesta, pa u slamarici ne manje od dvesta grama. I dosta! Dvesta sada smazati, sutra ujutru slistiti petsto pedeset, četiri stotine poneti na rad - život! A onaj u slamarici nek ostane. Dobro je što je Šuhov stigao da ga zašije, eno, iz ormančeta su u sedamdeset petoj brigadi digli, pa se sad žali kome hoćeš!

Neki rasuđuju: onaj što pakete dobija - puna je vreća, grabi od njega. A kad pomisliš, njemu je: kako došlo, tako prošlo. Dešava se da u očekivanju paketa i ovi koji ih dobijaju gledaju da kašu više pribave. I žicare koji dim.

Nadzorniku, brigadiru, onome koji pakete izdaje - kako da ne daš? On će sledeći put tvoj paket tako smuvati, neće se nedelju dana na spiskovima pojaviti. Pa magacioneru koji čuva sve pakete, kuda će Cezar sutra pre izlaska na rad poneti paket u vreću (i zbog lopova, i zbog pretresa, a i komanda tako zapoveda), ako tog magacionera dobro ne pod-mažeš, on će ti, mrvicu po mrvicu, više uzeti. Celoga dana, pacov, tamo sedi, zatvoren sa tuđom hranom, ded', proveri! Pa za usluge, kao ovo Šuhovu. Pa onome u parnom kupatilu da bi čestito čisto rublje tutnuo, ovamo-onamo, moraš dati! Pa berberinu koji te sa hartijicom brije (to jest, brijač o hartijicu otire, a ne o tvoje golb koleno), ne mnogo, ali tri-četiri cigarete takođe treba dati. Pa u kulturno-vaspitnom odeljenju, da bi pisma odvajali, da se ne zagube. A ako hoćeš jedan dan da uhvatiš, da se u logoru izležavaš - doktoru treba ođneti! Pa susedu, koji se s tobom sa istog ormančeta hrani, kao kapetan sa Cezarom, kako da ne daš? Jer on ti svaki zalogaj broji, pa da i savest nemaš, nećeš izdržati, daćeš!

Nek zavidi onaj kome je u tuđoj ruci komad veći, aii Šuhov razume život i na tuđe dobro zube ne oštiri.

Za to vreme, on se izuo, uspuzao se na svoj ležaj, izvukao komadić testere iz rukavice, poglednuo ga je i odlučio da sabajle potraži dobar kamen i na njemu izbrusi nož od testerice. Za četiri dana, ako se i ujutru i uveče pozabavi, moći će se napraviti dobar nož, sa izvijenim, oštrim sečivom.

A sada, do jutra testericu treba prikriti. U sopstvenom ležaju, pod poprečnu letvu učuškati. I dok dole nema kapetana, znači neće mu natrunuti u lice, Šuhov je.pridigao kod uzglavlja svoju tešku slamaricu, napunjenu ne šuškama nego piljevinom i zabavio se skrivanjem testerice.

To su videli njegovi gornji susedi: Aljoška baptist, a sa druge strane prolaza, sa drugog kreveta, dva pobratima Estonca. Ali se njih Šuhov nije plasio.

Kroz baraku prođe Fetjukov, jecajući. Pogrbljen. Na usnama - razmazana krv, Opet su ga, znači, izudarali zbog porcija. Ne gledajući ni u koga, suze svoje ne krijući, on prođe pored cele brigade, uspuza se gore, i zabi glavu u slamaricu.

Kad razmisliš, žao ti ga je. Svoj rok on neće preživeti. Ne ume da nađe svoje mesto.

Uz to se i kapetan fregate pojavi, veseo, nosi u kotliću posebno skuvan čaj. U baraci stoje dva biireta sa čajem, ali - zar je to čaj? Samo što je topao i obojen, inače - splaćine i oseća se na bure: na popareno drvo i memlu. To je čaj za obične argate. A Bujnovski je, znači, uzeo od Cezara pravoga čaja, bacio u kazanče i otrčao po vrelu vodu. Sija od zadovoljstva i seda dole pored ormančeta.

- Gotovo sam prste ošurio! - hvališe se.

Tamo dole, Cezar je raširio list hartije, stavip na njega - jedno, drugo, a Šuhov je spustio slamaricu da ne gleda i ne muči se. Ali oni bez Šuhova ipak ne mogu: ustade Cezar u prolazu, oči mu taman prema Šuhovu, trepcé:

- Denisiću! Ovaj... daj »deset dana«!.

To znači, daj mali perorez. I njega Šuhov ima, i njega u ležaju skriva. Ako prst previješ u srednjem zglobu, nožić je još manji, a seče, mrcina, slanimu s pet pršta debelu. Sam je Šuhov taj nožić napravio, dotero ga i oštiri ga sam. Potraži nož, izvuče ga i dade. Cezar klimnu glavom i nestade dole.

Eto, i nož je zarada. Ako ga držiš - samica. Samo onaj koji ni najmanje ljudske savesti nema može: daj nam nož, mi ćemo kobasicu seći, a tebi - šipak!

Sada se Cezar opet kod Šuhova zadužio.

Pošto je sredio sve sa hlebom i noževima, Šuhov izvuče duvankesu. Iz nje prvo uze između dva prsta, isto kao što je i pozajmio, i preko prolaza pruži, Estoncu: evo, hvala.

Estonac rasteže usne susedu, pobratimu svome, nešto promumla, pa od tog duvana zaviše posebnu eigaricu - kao da probaju: kakav je Šuhovljev duvan.

Nije gori od vašeg, probajte, nazdravlje! Šuhov bi i sam probao, ali nekakav unutrašnji glas mu kaže da provera - samo što nije. Upravo je sada vreme kada nadzornici njuškaju po barakama. Da bi se pušilo, sada treba izaći u hodnik, a Šuhovu gore, na ležaju, kao da je toplije. U baraci nimalo nije toplo, po tavanici je inje. Noću će se skočanjiti, ali zasada izgleda podnošljivo.

Uradivši sve to i počevši pomalo da odlama hleb od komada od dvesta grama, Šuhov je i nehotice slušao kako pod njim, pijući čaj, razgovaraju kapetan i Cezar.

- Jedite, kapetane, jedite, ne ustežite se! Evo, uzmite dimljene ribice, uzmite kobasice!

- Hvala, uzeću.

- Mažite hleb buterom! Prava moskovska vekna!

- Eh, prosto je neverovatno da negde još vekne peku. Znate, ovo iznenadno izobilje podseti me na jedan slučaj.

Dođem jednom u Arhangelsk...

Galama iz dvesta grla je u polovini barake, pa ipak se Šuhovu učinilo da zvone o šinu. Ali niko nije čuo. I još je Šuhov opazio: ušao je u baraku nadzornik. Prćenos, sasvim mali momčić sa rumenim licem. Držab je u ruci hartijicu i po tome i po njegovom držanju videlo se da on nije došao da lovi pušače, ili da istera zbog provere, već da je nekoga tražio.

Prćonosi proveri u hartijici i upita:

- Gde je sto četvrta?

' - Ovde - odgovoriše mu. A Estonci cigaretu sakri-še i dim rasteraše.

- A gde je brigadir?

- Šta je? - Tjurin će sa ležaja, jedva spuštajući noge na pod.

- Izjašnjenje, kome je naredeno, jesu li napisali?

- Pišu! - odlučno reče Tjurin.

- Već je trebalo predati.

- Kod mene su slabo pismeni, ne ide lako. (To on o Cezaru i kapetanu fregate. Sila je brigadir, uvek reč nađe.)

Nema pera, nema mastila.

- Treba imati!

- Oduzimaju.

- Pričuvaj se, brigadiru, pričaš li mnogo i tebe ču u zatvor strpati! - neubedljivo pripreti Prćonosi. - Da izjašnjenja sutra pre odlaska na rad budu u nadzorničkoj sobi! I naredi da sve nedozvoljene stvari budu predate u magacin ličnih stvari! Jasno?

- Jasno.

(»Mimoide kapetana!« - pomisli Šuhov. A sam kapetan ništa i ne čuje, zaneo se u kbbasicu.)

- A sada, - reče nadzornik - postoji li kod tebe ŠČ-311?

- Treba u spisak pogledati - smrće se brigadir. - Zar ćeš zapamtitи pseće brojeve? (Oteže brigadir, hoće da spase Bujnovskoga bar preko noći, da dogu-ra do provere.)

- Postoji li Bujnovski?

- Da, ja?! - odazva se kapetan fregate ispod Šuhovljevog ležaja, iz zaklona. x

Tako ti je to: brza vaška uvek prva na češalj natrči.

- Ti? Da, tačno, ŠČ-311. Spremi se!

- Kuda?

- Znaš i sam.

Kapetan samo uzdahnu i iskašlja se. Mora da mu je u mračnim noćima po burnom moru bilo lakše da izvede eskadron razarača nego da sada iz prijateljskog razgovora pravo u samicu odleti.

- Koliko dana? - sniženim glasom upita.

- Deset. Hajde, brže, brže! Uto dežurni zavikaše:

- Provera! Provera! Izlazi za proveru!

Znači da je nadzornik koga su poslali da izvrši proveru već u baraci.

Osvrće se kapetan, da li da poneše dolamu? Dolamu će mu tamo smaći, samo će pamukliju ostaviti. Ispada, kreći onako kako si se zatekao. Ponadao se kapetan da će Volkovo zaboraviti (a Volkovo nikome ništa ne zaboravlja),

pa se nije pripremio, nije čak ni duvana u pamuklju sakrio. A u ruke da uzme - ne vredi, na pretresu će odmah bduzeti.

Pa ipak, dok je on kapu stavlja, Cezar mu je, nekoliko cigareta tutnuo.

- Pa, doviđenja, braćo! - rasejano klimnu kapetan sto četvrtoj brigadi i podje za nadzornikom.

Nekoliko glasova mu je viknulo, poneko - drži se!, neko - ne daj se!, a šta i da mu kažeš? Sami su zidali zatvor, sto četvrti zna: zidovi su tamo kameni, pod betonski, prozora nema, peć lože tek da se led sa zidova otopi i na podu se u baru pretvori. Spava se na golin daskama, ako zube ne razdrmaš, onda - trista grama hleba na clan i čorba samo trećeg, šestog i devetog dana.

Deset dana! Deset dana ovdašnje samice, ako je odležiš strogo i do kraja, to znači lišiti se zdravlja na ceo život. Tuberkuloza i - iz bolnice više nećeš izići.

A ko je petnaest dana odležao, taj je već u zemljici crnoj.

Dok u baraci živiš, moli se od radosti i pazi da te ne ukebaju!

- 'Ajde, izlazi, brojim do tri! - viče starešina barake. - Ko do »tri« ne izide, zapisaću brojeve i predati građaninu nadzorniku! .

Starešina barake, to je takođe stari nitkov. Jer, zatvaraju ga zajedno sa ostalima u baraci preko cele noći, a ponaša se kao vlast, nikoga se ne boji. Staviše, njega se svi boje, Nekoga nadzornicima preda, a nekoga i sam po njušci odalami. Računa se kao invalid, zato što su mu jedan prst u tuči odvalili, a njuška- razbojnička. On i jeste razbojnik, po krivičnom paragrafu je ovde, ali su mu, pored ostalih paragrafa, okačili i 58/14 i tako je u ovaj logor dospeo.

Čudna mi čuda, na ceduljicu će časkom zapisati i predati nadzorniku, pa eto ti dva dana samice sa izlaskom na rad. Dotle su se polagano vukli prema vratima, a sada - navalije, navalije i sa gornjih ležaja skaču kao medvedi i guraju se u uskim vratima.

Šuhov je, držeći u ruci zavijenu, davno željenu cigaretu, vešto skočio, gurnuo noge u valjenke i već je hteo poći , ali se sažalio na Cezara. Nije hteo da još zaradi od Cezara, već se iskreno sažalio: on sigurno mnogo o sebi razmišlja, Cezar; a ništa o životu ne zna- kad je dobio paket, nije trebalo sa njime da petlja nego da ga još pre provere odnese u magacin na čuvanje. Jelo može i sačekati. A sada, šta sa paketom da radi? Da vuče sa sobom celu vreću na proveru

- smejurija, pet stotina Ijudi će se smejeti. Da ostavi ovde, u zao čas, maznuće ko se prvi vradi sa provere. (U Ust-Ižmi još je grde bilo, tamo su, kad se vraćaš

s posla, protekcionaši uvek prvi stizali. i dok poslednji uđu, a njihovi ormančići već očišćeni.)

Vidi Šuhov, uzmuvao se Cezar, drž levo-drž' des-no, ali je već kasno. Gura kobasicu i slaninu u nedra, bar njih da ponese, bar njih da spase.

Sažali se Šuhov i poučava ga:

- Ostani, Cezare Markoviču, poslednji, prikrij se u senci i sedi dok svi izidu. A kad nadzornik i dežurni počnu ležaje obilaziti i u sve se rupe zavlačiti, tada izidi. Kao, bolestan si. A ja će izići prvi i uskočiću - prvi. Eto, tako ... I otrča. ,

U početku se probijao.Šuhov snažno (čuvajući ipak zavijenu cigaricu u pesnici). A u hodniku, zajedničkom za obe polovine barake i u predsoblu već se niko nije gurao napred, kao zver lukava raja, već su se svi prilepili uza zidove u dva reda, levo i desno, tamo su prolaz kroz sredinu ostavili, koliko da jedan čovek prođe: nek izide na mraz ko je budala, a nama je i ovde dobro. I onako smo celoga dana na mrazu pa se još i sada deset minuta smrzavati! Budala nema. Crkni ti danas, a ja će sutra!

Drugi put i Šuhov se isto tako pribija uza zid. A sada izlazi krupnim koracima i još se šegači:

- Čega ste se prepali, budale? Sibirski mraz još niste videli? Izlazite da se na vučjem suncu ogrejete! Daj-de, čiko, da pripalim!

Pripalio je u predsoblu i izišao u trem. »Vučje sunce«, tako ponekad u Šuhovljevom kraju mesec u šali nazivaju. Visoko se mesec uspuza! Još toliko i u najvišoj tački će bhi. Nebo belo, zelenkasto gotovo, zvezde jarke i retke. Sneg beli blešti, zidovi baraka takođe su beli, pa sijalice gotovo nikakav posao i ne čine.

Eno, kod one barake je gusta, crna gomila, izlaze da se postroje. Eno i kraj druge. A od barake do barake ne čuje se toliko, razgovor koliko škripanje snega.

Sišavši sa stepenica, licem prema vratima stalo je pet ljudi, a za njima još troje. Uz tu trojieu u drugu petorku stao je i Šuhov. Prožvakavši malo hleba, sa cigaretom u ustima ovde se može staj^ti. Dobar duvan, nije' Letonac podvalio: i pali i minše.

Polagano se izvlače kroz vrata, iza Šuhova su vec dve-tri petorke. Sada oni koji su izišli besne: zašto se oni gadovi u hodniku pribijaju, što ne izlaze? Smrza-vaju se zbog njih. .. v ,

Niko od logoraša nikada sat ne vidi, a i sta ce mu sat? Logoraš treba da zna jedino da li je uskoro ustajanje? koliko je do odlaska na rad? do ručka? do prekida rada?

Pa ipak, kažu da je večernja provera u devet. Samo što se ona nikada ne završi u devet, petljaju i po dvaput i triput. Pre deset neće zaspasti. A u pet je, kažu, ustajanje. Nije čudo što je Moldavac danas pre prekida rada zaspao, gde se logoraš prigreje, on odmah i spava.Za sedmicu se toliko nakupi toga sna neprospavanog da, ako nedeljom ne poteraju, cele barake mrtvim snom spavaju.

Aha, navališe, navališe logoraši iz trema! To ih starešina barake i nadzornik u zadnjice čuškaju. Ta-ko-tako, životinje!

- Šta je? - viču im iz prvih redova. - Muckate, /gadovi? Sa đubreta kajmak skidate? Da ste pre izišli ranije bi nas prebrojali. v .

Isterše celu baraku napolje. Četir stotine ljudi je , u baraci, to je osamdeset petorki. Svi šu se u kolonu postrojili, u početku strogo po petorica, a posle - onako đuture. .

- Postroj V, tamo pozadi! - urla starešma barake sa stepenica. -

Ako ti ne treba, ne postrojavaju se, đavoli!

Izide na vrata Cezar, skupio se, kao bolestan je, za njim dva dežurna iz druge polovine barake, dvojica iz ove i još jedan čopavi. Oni stadoše kao prva petorka, tako da je Šuhov bio u trećoj. A Cezara su na rep oterali.) *

I nadzornik izide na trem.

- U petorke, stroj s'! - viče repu, guša mu je kao da je vratilom probijena.

- U petorke, stroj s'! - viče starešina barake, glašina još snažnija.

Postrojiće se, ako ti ne treba,

Slete starešina barake sa trema, tam6, pa - majku, pa - po leđima!

Ali paži koga će. Samo tunjave lupa.

Postrojiše se. On se vrati. Pa zajedno sa nadzorni-kom:

- Prva, druga, treća!...

Kako koju petorku odbroje - juriš u baraku! Za danas si sa vlašću kvit.

Bili bi kvit kad ne bi bilo druge provere. Ove mrcine, glave četrvaste, gore od bilo kog čobanina broje: onaj, iako je nepismen, on stado goni i svako tele u glavu zna. A ovde ih poređaju, a vajde nikakve.

Prošle godine, u ovom logoru nije bilo sušionice, obuća je preko noći u baraci ostajala, tada su i za drugu i treću i četvrtu proveru napolje izgonili. Niko se nije ni oblačio, nego su onako, u čebad umotani, izlazili. Ove godine su sušionicu izgradili, ne za sve - treći dan je dolazio red na svaku brigadu da suši valjenke. Zato su sada počeli da po drugi put prebrojavaju u barakama: iz jedne polovine u drugu pregone

Šuhov doduše ne utrča prvi, ali prvoga nije sa oka puštao. Dotrča do Cezarovog ležala i sede. Smače valjenke, pope se na ležaj kraj peći i stavi svoje valjenke kraj peći. Ovde ti je: ko pre stigne. Pa nazad, do Cezarovog ležaja. Sedi skupivši noge i jednim okom paži da Cezarov džak ispod uzglavlja ne dignu, a drugim - da njegove valjenke ne bace oni što na peć jurišaju.

- Ej, - morao je da vikne - ti, riđi! 'Oćeš valjenkom po njušci?! Stavi svoje, ali tuđe ne diraj!

Upadaju li, upadaju logoraši u baraku. U dvadesetoj brigadi viču:

- Daj valjenke!

Sada će ih pustiti iz barake sa valjenkama, a baraku će zaključati. Pa će onda ovi trčati:

- Građanine nadzorniče, pustite u baraku!

A nadzornici će se sakupiti u komandi i na svojim će daščicama račune svoditi, da li je ko pobegao ili su svi na licu mesta.

Aii se Šuhova danas to ne tiče. Evo i Cezara, među ležajima se ka svome mestu probija.

- Hvala, Ivane Đenisiću!

Šuhov klimnu glavom i kao veverica se brzo uspuza gore. Sada može da pojede do kraja dvesta grama hleba, može i drugu cigaretu da popuši, može i da spava. v

Samo, od dobrog dana Šuhov se razveselio, čak mu se kao i ne spava.

Da se spremi za spavanje Šuhovu je lako: crno čebence da smakne sa slamarice, da legne na slamaricu (na čaršavu Šuhov nije spavao valjda od četrdeset prve godine, otkako je od kuće otišao i sada mu je čak čudno zašto se žene sa čaršavima petljaju - suviš-no pranje), glavu na jastuk od šuški, noge - u pamuk-liju, a preko čebeta - dolamu i: slava ti, gospode, još jedan dan je prošao!

Hvala što u samici ne spava, ovde se još može.

Šuhov je okrenuo glavu ka prozoru, a Aljoška, na istom krevetu, odvojen daskom od Šuhova - u su-protnom pravcu: da bi mu svetlost od sijalice dolazi-la. Opet jevanđelje čita.

Lampa od njih i nije daleko, može se čitati, čak se i šiti može. v ;

Čuo je Aljoška kako je Šuhov glasno bogu zahvalio i okrenuo se.

- Ivane Denisoviću, vaša duša teži bogu, da se moli. Zašto je ne puštate?

Šuhov pogleda Aljošku iskosa. Oči, kao dve sveće, tople. Uzdahnu.

- Zato, Aljoška, što te molitve, kao i molbe, ili ne stižu ili - »molbu odbiti«!

Pred štapskom barakom postoje četiri sandučeta, zapečaćena, jednom mesečno ih opunomoćeni prazni. Mnogi u te sandučiće molbe ubacuju/čekaju, dane broje: još dva meseca, još mesec dana i odgovor će stići.

A njega nema. Ili: »Odbiti!«

- Zato, Ivane Denisoviću, što ste se malo molili, rđavo, bez usrdnosti, zato se i nisii ispunile molitve vaše. Molitva mora biti nepokolebljiva! I, ako budete verovali, i planini kažete - pokreni se, ona će se

, pokrenuti! l

Osmehnu se Šuhov i još jednu cigaretu zavi. Pripalio je od Estonca.

- Ne mlati praznu slamu, Aljoška! Još nisam video da planine hodaju. Doduše, ni same planine nikada nisam video. A kada ste se vi na Kavkazu molili, ceo vaš baptistički klub, da i? je i jedna mrdnula?

I oni su nesrećnici: molili su se bogu, koriće su oni smetali? Svima su im po spisku po dvadeset pet dali. Zato što je sada takvo vreme: svima ista mera - dva-deset pet godina.

- A mi se nismo za to molili, Denisiču, - ubedjuje ga Aljoška. Približio se sa svojim jevandeljem Šuhov, uz samo lice. - Od svega zemaljskog i prolaznog nama je gospod zaveštao da se molimo jedino za hleb nasušni: »Hleb naš nasušni daj nam danas!«

- Znači, sledovanje? - upita Šuhov.

A Aljoška nastavlja svoje, više očima ubedjuje nego rečima i još ga rukom po ruci miluje, gladi:

- Ivane Denisiču, ne treba *st* moliti da pošalju paket, ili za porciju čorbe više. Što je ljudima veliko, to je ništavilo pred bogom. Treba se moliti za duhov-no: da bog sa našeg srca nataloženo zlo ukloni...

- Bolje ti mene saslušaj! Kod nas, u polomnjanskoj crkvi pop je...

- O popu tvome - nemoj! - moli Aljoška, čak mu se i čelo od bola iskrivilo.

- Čekaj, ipak me saslušaj! - Šuhov se pridigao na lakat - U Polomnji, u našoj parohiji, nema čoveka bogatijeg od popa. Kada, recimo, pozovu da se napravi krov, mi od ljudi uzimamo po trideset pet rubalja na dan, a od popa - stotinu. A on ni da trespne. On, polomnjanski pop, trima ženama u tri grada alimentaciju plaća, a sa četvrtom živi u zajednici, I oblasni arhijerej je na njegovoj udici: masno mu

naš pop daje. A sve druge popove, koliko god su ih slali, istisne, ni s kim neće da deli ...

- Zašto mi o popu pričaš? Pravoslavna crkva je od jevandelja odstupila. Njih ne hapse zato što njihova vera nije čvrsta.

Šiihov je mirno posmatrao, pušeći, kako se Aljoška uzbudjuje.

- Aljoša, - odmakao mu je on ruku i dunuo baptistički dim u lice - nisam ja protiv boga, razumeš li? U boga ja rado verujem. Samo, u raj i pakao ne verujem. Zašto vi nas smatraste budala, raj i pakao nam obećavate? Eto, to mi se ne dopada.

Legao je Šuhov opet na leđa, pepeo više glave opfenzno stresa između kreveta i prozora, da ne progore kapetanove stvari. Zamislio se, ne čuje šta Aljoška klapara.

- Uopšte, - zaključio je on - molio se ne molio, rok ti neće skratiti. Od zvana do zvana svoje ćeš odrobijati

- A za to se i ne treba moliti! - užasnuo se Aljoška. - Šta će ti sloboda? Na slobodi će ono što je od twoje vere ostalo korovom obrasti! Raduj se što si na robiji! Ovde imaš vremena da o duši razmisliš. Evo kako je govorio apostol Pavle: »Zašto plaćete i fastužujete srce moje? Ja ne samo da želim da budem sužanj, nego sam spremjan da za ime gospoda Isusa umrem!«

Šuhov je étuke gledao u tavanicu. Već ni sam nije znao da li je želeo slobodu ili nije. U početku je on nju žarko želeo i svake je večeri računao koliko mu je od roka prošlo, a koliko ostalo. A zatim mu je došadilo. Zatim mu je postalo jasno da takave kući ne puštaju, gone ih u progonstvo. I gde će mu život biti bolji - ovde ili tam - ne zna se. Jedino što bi na slobodi želeo da ode kući. A kući ga neće pustiti...

Ne laže Aljoška, po njegovom glasu i po očima vidi se da on rado na robiji leži. .

- Vidiš, Aljoška, - objasnjava mu Šuhov - kod tebe je to zgodno ispaljeno: Hristos ti je naredio da robijaš, za Hrista i robijaš. A zašto ja robijam? Zato što se četrdeset prve nismo bili spremili za rat, za to? A kakve ja sa tim veze imam? ,

- Nema nešto druge provere... - gundja Kilgas sa svoga ležaja. - .

- Da-a! odazva se Šuhov. - To prstom po nebnu treba zapisati, da druge provere nema - I zevnu: - Da se spava! \ I baš tada su u pritihloj, smirenjuj baraci čuli čangrljanje zasuna na spoljnim vratima. Utrčaše dvojica iz hodnika, oni što su valjenke nošili i viču:

- Druga provera!

A za njima i nadzornik:

- Prelazi u drugu polovicu!

A ponekoje već i spavao. Zagundjaše, počeše da se kreću, noge u valjenke trpaju (vatirane čakšire niko i ne skida, bez njih, se pod čebencetom ne može ležati, skočanjićeš se). '

- Fuj, prokletnici! - Ijuti se Šuhov. Ali se naročito nije ljutio, nije još bio zaspao.

Cezar pruži ruku gore i dade mu dva keksa, dve kocke šećera i jedan krug kobasicice.

- Hvala, Cezare Markoviču - nagnuo se Šuhov dole, u prolaz. - Dajte vašu vreću gore, pod glavu, za svaki slučaj. (U prolazu ne možeš odozgo tako brzo smaknuti, a i ko bi kod Šuhova nešto tražio?)

Cezar dodade gore Šuhovu svoju belu zavezanzu vreću. Šuhov je učuška pod slamaricu i očeknu da što više njih isteraju, da bi u hodniku što manje bos na podu stajao. Ali se nadzornik iskezi:

- Ajde, tamo u ugлу!

I Šuhov meko skoči bos na pod (tako su mu dobro valjenke sa obojcima stajale na peći da mu je bilo žab da ih skida). Tolike je patike drugima sašio, a za sebe/ nije ništa zadržao. Ali on je navikao, neće dugo trajati.

Patike takođe uzimaju, kod koga ih tokom dana pronađu.

A brigade koje su dale valjenke na sušenje, isto tako, ko u patikama, ko samo sa podvezanim obojcima ili bos..

- 'Ajde! 'Ajde! - riče nadzornik.

- Očete li limun, strvine? - pridružuje se starešina barake.

Sve izguraše u drugu polovjnu barake, a poslednje u hodnik. Šuhov stade odmah tu, pored zida, u blizini kabine sa kiblom. Pod nogama mu je bio vlažan pod i hladnoća se odozdo privlačila iz trema.

Sve isteraše, a nadzornik i starešina barake podože da još jedhom pogledaju nije li se ko skrio, nije li se ko pritajio u mraku i spava. Jer, ako neko nedostaje - nevolja, bude li više - nevolja, opet provera. Obido-še, obidoše i vratiše se do vrata.

- Jedan, dva, tri, četiri!.. -sada.već brzo, po jednoga puštaju. Kao osamnaesti i Šiihov šmugnu. Pa trkom prema svom ležaju, na prečagu stavi nogu, 'op!, i već je gore.

Dobro je. Noge opet strpa u rukave pamuklijе, odozgo čebe, pa odozgo dolamu, spavamo. Sada će drugu polovinu barake u našu polovinu pustiti, a nama ni iz džepa ni u džep.

Cezar se vratio. Šuhov mu spusti vreću.

Aljoška se vratio. Nevešt je on, svima ugađa, a da zaradi ne ume.

- Na, Aljoška! - i dade^mu jedan keks. Osmehuje se Aljoška.

- Hvala, ni vi sami nemate!

- Jedi!

Mi nemamo, ali ćemo uvek zaraditi.

A sam,-komadić kobasicice u usta! Zubima je, žubima! Miris mesa! I pravi sok od mesa! Ode, tamo u stomak.

I - nema kobasicice! Ostatak će, odlučio je Šuhov, pred polazak na rad.

I pokri se preko glave čebencetom, tankim, neo-pranim, već više ne slušajući kako su se među krevete sabili logoraši iz druge polovine: čekaju da njihovu polovnu provere.

Zaspao je Šuhov potpuno zadovoljan.Danas mu jedobro islo: u samicu ga nisu strpali, na gradilište -socgradića« brigadu nisu poslali, za ručak je digao kasu, brigadir je dobro sa procentima na kraj izišao zidao je Suhov veselo, sa testericom ga na pretresu nisu ulovili, zaradio je uveče od Cezara i duvan je kupio. I nije se razboleo, izgurao je. prošao je dan, ničim nezamračen, gotovo srećan.

Takvih dana u njegovom roku, od zvona do zvona bilo je tri hiljade šest stotina pedeset tri, zbog prestupnih godina - tri dana je viška

BELEŠKA O AUTORU

Aleksandar Isajević Solženjicin (1918), ruski pr-zaist i dramski pisac. Represiran 1945, rehabilitovan 1957, u emigraciji od 1974. Pripovetkom »Jedan dan Ivana Denisoviča«, napisanom u tradiciji Dostojevskog i Tolstoja, uveo u književnost temu Staljinovih logora, ostavši joj veran u najvećem delu svog opusa. Pokušaj umetničke studije u tri knjige *Arhipelag GULag* predstavlja sintezu viđenja logorske stvarnosti, navodnog cilja socijalističkog puta Rusije. Slikao život u logorima u poslestaljinskoj stvarnosti, sa upadljivim naglaskom na etičkim devijacijama; istu materiju obrađivao i u scenarijima *Tenkovi znaju istinu* i *Parazit*; sastavio kritičku autobiografiju iz spisateljskog perioda *Borio se šut sa rogatim*. Romani i zbirke pripovedaka: *Jedan dan Ivana Denisoviča*, *U krugu prvom*, *Onkološka klinika*, *Avgust Četrnaeste*; memo-arska i druga publicistika: *Arhipelag Gulag*, *Lenjin u Cirihu*; drame: *Gozba pobednika*, *Zarobljenici*, *Republika Rada*, *Svetlost koja je u tebi* i dr. Dobio Nobelovu nagradu za književnost 1970. godine.

I

I zato, ne ispuštajući hleb iz ruku, Ivan Denisovič izvukao je noge iz valjenki, ostavivši vešto u njima i obojke i kašiku, uspuzao se bos na svoj ležaj, proširio otvor na slamarici i sakrio u nju, u strugotinu, polutke hleba. S glave je smaknuo kapu i izvukao iz nje iglu sa koncem (takode duboko sakrivenu - na prozivci i kape opipavaju, jedared se nadzornik ubo na iglu i od besa je Šuhovu gotovo glavu razbio). Boc, boc, boc pa je rupu sa skrivenim sledovanjem iglom prihvatio. Za to vreme šećer u ustima se istopio. Sve u Šuhovu bilo je napeto do krajnosti: sad će nadzornik sa vrata zaurlati. Prsti Šuhova spretno su radili, a glava je istrčavajući napred, mučkala - šta dalje. cena 4.500.^